

Vlada Crne Gore

Ministarstvo finansija

Podgorica, 24.11.2009

U p i t n i k

Informacija koju od Vlade Crne Gore zahtijeva Evropska komisija u cilju pripreme Mišljenja o zahtjevu Crne Gore za članstvo u Evropskoj uniji

09 Finansijske usluge

Odgovorno lice:	Igor Luksic
Rukovodilac grupe:	Bojana Boskovic
Zamjenik rukovodioca grupe:	Ana Ivanovic
Sekretar grupe:	Jelena Vojinovic
Zamjenik sekretara grupe:	Nina Vukotic
Kontakt MEI:	Maja Radulovic
IT Podrška:	Ljeuposava Pavlovic

Sadržaj:

POGLAVLJA ACQUIS - SPOSOBNOST PREUZIMANJA OBAVEZA KOJE PROIZILAZE IZ CLANSTVA.....	5
Poglavlje 9: Finansijske usluge	6
I. BANKE I FINANSIJSKI KONGLOMERATI	7
II. OSIGURANJE I PROFESIONALNE PENZIJE.....	24
III. INFRASTRUKTURA FINANSIJSKIH TRŽIŠTA	42
IV. TRŽIŠTA HARTIJA OD VRIJEDNOSTI I INVESTICIONE USLUGE	44

**POGLAVLJA ACQUIS - SPOSOBNOST PREUZIMANJA
OBAVEZA KOJE PROIZILAZE IZ CLANSTVA**

Poglavlje 9: Finansijske usluge

I. BANKE I FINANSIJSKI KONGLOMERATI

Opšta pitanja

1. Kakva je trenutna situacija u pogledu prava osnivanja i prava prekograničnog pružanja usluga za kreditne institucije EU u vašoj zemlji? Koji se uslovi primjenjuju? Postoje li posebni uslovi u pogledu otvaranja filijala stranih banaka? U pogledu osnivanja podružnica stranog društva?

Strana banka, kako sa sjedištem u državama članicama EU, tako i sa sjedištem u državama van EU, može poslovati u Crnoj Gori posredstvom filijale uz prethodno odobrenje za rad filijale koje izdaje Savjet Centralne banke Crne Gore saglasno odredbama Zakona o bankama (čl.139 - 144). U smislu člana 3 Zakona o bankama, filijala je dio banke koji nema svojstvo pravnog lica, a obavlja sve ili samo dio poslova te banke.

Za dobijanje odobrenja za rad filijale strane banke u skladu sa članom 140 Zakona o bankama, podnosi se zahtjev Centralnoj banci Crne Gore uz koji se prilaže :

- 1) izvod iz odgovarajućeg registra države u kojoj se nalazi sjedište strane banke, koji ne može biti stariji od 30 dana;
- 2) statut ili drugi odgovarajući akt strane banke;
- 3) akta strane banke o upravljanju rizicima u poslovanju;
- 4) podaci o članovima upravnih i drugih organa strane banke;
- 5) finansijski izvještaji strane banke za posljednje tri godine, sa mišljenjem spoljnog revizora;
- 6) dokaz o dugoročnom kreditnom rejtingu strane banke, utvrđenom od strane međunarodno priznate agencije za utvrđivanje rejtinga banaka;
- 7) opis poslova koje će obavljati filijala i poslovni plan za naredne tri godine poslovanja;
- 8) podaci o vlasnicima strane banke;
- 9) dokumenta i informacije o akcionarima strane banke, pravnim licima, sa učešćem preko 5% akcija sa pravom glasa, koji naročito obuhvataju potvrdu o registraciji ili drugi odgovarajući izvod iz javnog registra, pregled sa njima povezanih lica i opis njihove povezanosti;
- 10) dokumenta, podaci i informacije o akcionarima strane banke, fizičkim licima sa učešćem preko 5% akcija sa pravom glasa, koji naročito obuhvataju njihova imena i adrese stanovanja, odnosno prebivališta i druge identifikacione podatke, pregled sa njima povezanih lica i opis njihove povezanosti;
- 11) dokaz da je strana banka uključena u sistem zaštite depozita, podatke o nivou zaštićenog depozita, kao i dokaz da će filijala biti uključena u sistem zaštite depozita u zemlji matične banke, najmanje u visini i obimu pokrića propisanom za banke koje posluju u Crnoj Gori;
- 12) akt nadzornog organa države u kojoj je sjedište strane banke kojim se odobrava stranoj banci da preko filijale otpočne sa radom u Crnoj Gori ili odgovarajući akt tog organa da po propisima te države takvo odobrenje nije potrebno;
- 13) podaci i informacije o licima za vođenje poslova filijale ;
- 14) dokumentacija o poslovnom prostoru i tehničkim mogućnostima za rad filijale.

Osim navedenog Centralna banka može zahtijevati od strane banke dodatne informacije i podatke u postupku izdavanja odobrenja.

Nakon dobijanja odobrenja za rad filijale, propisana je obaveza da je filijala strane banke dužna da posluje u Crnoj Gori tako da prema matičnoj banci (član 144 Zakona o bankama) u svakom trenutku ima veći iznos obaveza od potraživanja.

Za osnivanje banke kćeri, zavisnog društva (subsidiary), ne postoje nikakva ograničenja u smislu slobode osnivanja i poslovanja u Crnoj Gori.

2. Postupa li se sa stranim kreditnim institucijama, nakon dobijanja dozvole za rad, u svakom pogledu kao i s domaćim društvima?

Nakon dobijanja dozvole za rad banke, odnosno odobrenja za rad filijale strane banke, filijala strane banke ili banka u Crnoj Gori ima isti tretman kao i domaća banka.

Pravni okvir

Uslovi za dobijanje dozvole

3. Koji su bitni zahtjevi za dobijanje dozvole za obavljanje djelatnosti kreditnih institucija (pravni oblik, iznos sopstvenih sredstava, broj lica koja upravljaju poslovanjem i uslovi koje moraju zadovoljiti, ostalo)?

Centralna banka Crne Gore izdaje dozvolu za rad banke u skladu sa odredbama Zakona o bankama. Bitni uslovi za dobijanje dozvole za rad banke su:

- 1) minimalni novčani iznos osnivačkog kapitala banke je 5 000 000 EUR (član 8 Zakona o bankama);
- 2) pravni oblik kojim se banka može osnovati je akcionarsko društvo; banka može imati jednog osnivača i banku može osnovati domaće i strano pravno i/ ili fizičko lice (član 7 Zakona o bankama);
- 3) dokumentacija koju je potrebno priložiti uz zahtjev za izdavanje dozvole za rad (član 21 Zakona o bankama), je sledeća:
  - ovlašćenje za lice sa kojim će Centralna banka sarađivati u postupku razmatranja zahtjeva za izdavanje dozvole za rad;
  - predlog statuta;
  - izjava osnivača o uplati novčanog iznosa osnivačkog kapitala i dokazi o izvorima tih sredstava;
  - dokumenta i informacije o pravnim licima sa kvalifikovanim učešćem, potvrda iz registra ili drugi odgovarajući izvod iz javnog registra, finansijski izvještaji za posljednje tri godine sa mišljenjem ovlašćenog spoljnjeg revizora, pregled s njima povezanih lica i opis povezanosti, uključujući i podatke o licima koja po osnovu vlasništva, ili na drugi način, imaju značajan uticaj na poslovanje te grupe povezanih lica;
  - odgovarajući akt nadzornog organa o nepostojanju smetnji da strana banka ili druga finansijska institucija bude osnivač;
  - dokumenta, podaci i informacije o fizičkim licima sa kvalifikovanim učešćem u banci, koji naročito obuhvataju njihova imena i adrese stanovanja, odnosno prebivališta i druge identifikacione podatke, odgovarajuće dokaze o izvorima novčanih sredstava na ime osnivačkog kapitala, pregled sa njima povezanih lica i opis povezanosti;
  - biografski podaci o predloženim članovima odbora direktora koji minimalno moraju da sadrže: informacije o identitetu, obrazovanju i radnom iskustvu i podaci o ostvarenoj i planiranoj edukaciji tih lica;
  - poslovni plan za prve tri godine poslovanja, koji naročito sadrži opštu strategiju, očekivano ciljno tržište, projekcije bilansa stanja i bilansa uspjeha i projekcije novčanih tokova;
  - predlog strategije upravljanja kapitalom i strategije upravljanja rizicima u banci;

- dokumentaciju o tehničkoj osposobljenosti i organizacionoj strukturi, koja naročito sadrži podatke o osnovama korišćenja poslovnog prostora i opreme potrebne za obavljanje planiranih aktivnosti, predlog akta o organizaciji, predlog akta o sistematizaciji i detaljan opis organizacije računovodstva i programske politike;

- pored navedene dokumentacije Centralna banka može zahtijevati i dodatne informacije i podatke.

4) Bankom upravlja odbor direktora koji se sastoji od najmanje pet članova (član 30 Zakona o bankama).

5) Zakonom o bankama (član 24) su takođe utvrđeni razlozi za odbijanje izdavanja dozvole za rad, i to:

- osnivači nijesu dostavili propisanu, odnosno zahtijevanu dokumentaciju i podatke, ili dostavljena dokumentacija sadrži neistinite, odnosno netačne podatke;

- predloženi statut banke nije usklađen sa zakonom;

- predloženi članovi odbora direktora banke ne ispunjavaju uslove da budu izabrani za članove odbora direktora, utvrđene ovim zakonom;

- jedan ili više osnivača sa više od 5% učešća u kapitalu banke ili glasačkim pravima ne ispunjava uslove za sticanje kvalifikovanog učešća u banci, utvrđene ovim zakonom;

- poslovni plan nije metodološki kvalitetno urađen, postoji kontradiktornost između pojedinih elemenata poslovnog plana, ili projektovani bilans stanja i uspjeha banke ili novčani tokovi nijesu zasnovani na realnim pretpostavkama;

- vlasnička struktura banke onemogućava efektivnu kontrolu banke

- zakon i drugi propisi zemlje osnivača banke onemogućavaju vršenje kontrole na konsolidovanoj osnovi.

Uslovi poslovanja

4. Koje su odredbe koje se odnose na prudencijalne koeficijente:

a) koeficijent solventnosti;

Koeficijent solventnosti, kao relativni pokazatelj adekvatnosti kapitala banke, definisan je Zakonom o bankama (Sl. list CG, br.17/08), a način njegovog izračunavanja bliže je uređen Odlukom o adekvatnosti kapitala banaka (Sl. list CG, br. 60/08).

Koeficijent solventnosti predstavlja procentualni odnos sopstvenih sredstava banke prema zbiru rizikom ponderisane aktive za kreditni rizik, tržišne rizike, operativni rizik i druge rizike

Sopstvena sredstva predstavljaju zbir osnovnih elemenata sopstvenih sredstava (osnovni kapital), dopunskog kapitala I i dopunskog kapitala II. Način izračunavanja iznosa sopstvenih sredstava bliže je uređen Odlukom o adekvatnosti kapitala banaka.

Metodologija izračunavanja ukupne rizikom ponderisane aktive za kreditni rizik propisana je Odlukom o adekvatnosti kapitala banaka. Rizikom ponderisana aktiva za tržišne rizike, operativni rizik i ostale rizike izračunava se tako što se potrebni kapital za te rizike, izračunat u skladu sa odredbama Odluke o adekvatnosti kapitala banaka, pomnoži sa 10 (recipročna vrijednost koeficijenta solventnosti).

Članom 70 Zakona o bankama je propisano da su banke dužna da održavaju koeficijent solventnosti na nivou koji ne smije biti manji od 10%. U skladu sa članom 71 Zakona o bankama, Centralna banka Crne Gore može odrediti i veći koeficijent solventnosti za pojedinu banku za koju

utvrdi da izrazito rizično posluje.

b) koeficijent likvidnosti.

Koeficijent likvidnosti se koristi kao pokazatelj za praćenje likvidnosti banaka i definisan je Odlukom o minimalnim standardima za upravljanje rizikom likvidnosti u bankama (Sl. list CG, br. 60/08). Pokazatelj likvidnosti banke predstavlja odnos zbira likvidnih sredstava i zbira dospjelih obaveza, a banka je dužna da nivo likvidnosti održava tako da pokazatelj likvidnosti iznosi najmanje:

- 0.9 - kada je izračunat za jedan radni dan;
- 1.0 - kada je izračunat kao prosjek pokazatelja likvidnosti za sve radne dane u jednoj dekadi.

Navedite prosječni nivo ovih koeficijenata u sektoru.

5. Postoji li šema osiguranja depozita? Navedite glavne elemente šeme.

U Crnoj Gori postoji šema za zaštitu depozita od jula 2003. godine, kada je Zakonom o zaštiti depozita (Sl. list RCG, br. 40/03 i 65/05) osnovan Fond za zaštitu depozita.

Učešće banaka koje posluju u Crnoj Gori u Fondu za zaštitu depozita je obaveznog karaktera i trenutno je svih 11 banaka uključeno u sistem zaštite depozita.

U skladu sa važećim Zakonom, Fond za zaštitu depozita je dužan da, u slučaju otvaranja stečaja nad nekom od banaka, članica Fonda, obezbijedi isplatu depozita do visine od 5 000 € svakom deponentu bez obzira na vrstu i broj depozita koje on ima u banci. Garantovani iznos obuhvata i pripadajuće kamate do dana donošenja rješenja o otvaranju stečaja, a umanjuje se za ukupan iznos deponentovih obaveza prema banci.

U prilogu ovog odgovora dostavljamo Zakon o zaštiti depozita (Sl. list RCG, br. 40/03 i 65/05) (Aneks 34) u kome se vidi kako su regulisana sva pojedinačna pitanja u vezi sa zaštitom depozita i način rada Fonda kao odgovorne institucije.

Treba naglasiti da je pripremljen nacrt novog Zakona o zaštiti depozita, koji ubrzo treba da uđe u skupštinsku proceduru. Nacrt je pripremljen od strane Fonda za zaštitu depozita i Centralne banke Crne Gore i rezultat je višemjesečnog truda da se u potpunosti primjene svi važeći principi iz Evropske Direktive 2009/14/EC. U datom nacrtu predviđen je progresivan rast garantovanog iznosa: u 2010. godini bi bio 20 000 €, u 2011. bi bio 35 000 € i od 2012. bi iznosio 50 000 € što propisuje i navedena direktiva. Takođe, i rok za isplatu garantovanih depozita je harmonizovan sa direktivom, pa je skraćen sa važećih 90 dana na 30 dana, s tim da postoji prelazni period – u 2010. godini garantovani depoziti bi se isplaćivali u roku od 45 dana.

6. Koje aktivnosti su kreditne institucije ovlašćene da obavljaju ?

U članu 6 Zakona o bankama utvrđeni su poslovi koje obavljaju banke. To su bankarski poslovi koji su članom 3, stav 1 tačka 2) Zakona o bankama definisani kao poslovi primanja novčanih depozita i odobravanja kredita za sopstveni račun. Pored ovih poslova banka može da obavlja i sledeće poslove:

- 1) izdavanje garancija i preuzimanje drugih vanbilansnih obaveza;
  - 2) kupovinu, prodaju i naplatu potraživanja (faktoring, forfeiting i dr.);
  - 3) izdavanje, obradu i evidentiranje platnih instrumenata;
  - 4) platni promet u zemlji i sa inostranstvom, u skladu sa propisima kojima se uređuje platni promet;
  - 5) finansijski lizing;
  - 6) poslove sa hartijama od vrijednosti, u skladu sa propisima kojim se uređuju hartije od vrijednosti;
  - 7) trgovanje u svoje ime i za svoj račun ili za račun klijenta:
    - stranim sredstvima plaćanja, uključujući mjenjačke poslove,
    - finansijskim derivatima;
  - 8) depo poslove;
  - 9) izradu analiza i davanje informacija i savjeta o kreditnoj sposobnosti privrednih društava i preduzetnika i drugim pitanjima u vezi poslovanja;
  - 10) iznajmljivanje sefova;
  - 11) poslove koji su dio bankarskih poslova, pomoćne poslove u odnosu na poslove banke i poslove neposredno povezane sa poslovima te banke, u skladu sa statutom banke.
- Banka može, uz prethodno odobrenje Centralne banke, obavljati i druge poslove, u skladu sa zakonom.

Članom 25 Zakona o bankama propisano je da Centralna banka u Rješenju o izdavanju dozvole za rad banke određuje poslove koje banka može da obavlja.

Ovdje ističemo da je Zakonom o bankama dozvoljeno osnivanje i poslovanje mikrokreditnih finansijskih institucija, kreditnih unija i kreditno garantnih fondova, kao finansijskih institucija koje mogu obavljati kreditne poslove, ali ne i poslove prikupljanja depozita.

Mikrokreditne finansijske institucije, u skladu sa članom 153 Zakona o bankama, mogu da obavljaju sledeće poslove:

- a) odobravaju iz sopstvenih sredstava i sredstava pribavljenih na tržištu novca namjenske kredite za realizaciju projekata razvoja privrednih društava, kredite za unapredjenje djelatnosti preduzetnika i namjenske kredite fizičkim licima;
- b) investiraju u kratkoročne hartije od vrijednosti koje emituje Vlada Crne Gore i u druge visokokvalitetne kratkoročne instrumente finansijskog tržišta;
- c) pružaju usluge finansijskog lizinga;
- d) pružaju konsalting usluge.

Kreditna unija, u skladu sa članom 161 Zakona o bankama, može obavljati sledeće poslove:

- primati depozite od članova unije;
- odobravati kredite članovima unije iz sopstvenih sredstava, depozita članova unije i sredstava pribavljenih na tržištu novca;
- izdavati garancije i preuzimati druge slične poslove za članove unije;
- obavljati usluge platnog prometa u zemlji za članove unije, na osnovu ugovora sa bankom kod koje ima račun za redovno poslovanje;
- investirati slobodna sredstva u kratkoročne hartije od vrijednosti koje emituje Vlada Crne Gore ili u druge visokokvalitetne kratkoročne instrumente tržišta novca;
- vršiti usluge finansijskog lizinga za članove unije.

7. Koje je računovodstvene, prudencijalne i statističke informacije banka obavezna da dostavlja nadzornom organu u pogledu njenog poslovanja? Molimo navedite periodičnost te informacije.

Članom 103 Zakona o bankama propisana je obaveza banaka, filijala stranih banaka i mikrokreditnih finansijskih institucija i kreditnih unija i drugih lica kojima Centralna banka daje dozvolu za rad, da pripremaju i blagovremeno dostavljaju Centralnoj banci tačne izvještaje i druge podatke o svom finansijskom stanju i poslovanju.

I Računovodstveni izvještaji

Članom 100 Zakona o bankama propisana je obaveza banaka da dostavljaju Centralnoj banci godišnje finansijske iskaze, sa izvještajem i mišljenjem spoljnog revizora, u roku od 150 dana od isteka poslovne godine na koju se izvještaj odnosi.

Godišnje konsolidovane finansijske iskaze bankarske grupe, sa izvještajem i mišljenjem spoljnog revizora, nadređeno društvo u bankarskoj grupi je dužno da dostavi Centralnoj banci u roku od 180 dana od isteka poslovne godine na koju se izvještaj odnosi.

Godišnji finansijski iskazi, u skladu sa čl. 2 Zakona o računovodstvu i reviziji (Sl. list RCG, br. 69/05 i Sl. list CG, br. 80/08) obuhvataju:

- bilans stanja,
- bilans uspjeha,
- izvještaj o novčanim tokovima,
- izvještaj o promjenama na kapitalu,
- računovodstvene politike i napomene uz finansijske iskaze.

II Prudencioni i statistički izvještaji

Prudencioni i statistički izvještaji čine zajedničku bazu podataka koja se koristi u monetarne i supervizorske svrhe. Odlukom o izvještajima koji se dostavljaju CBCG (Sl. list CG, br. 68/08 i 41/09) utvrđuju se vrste, forma, sadržaj i rokovi za dostavljanje izvještaja i drugih podataka koji se, u skladu sa Zakonom o bankama, dostavljaju Centralnoj banci Crne Gore.

2.1 Izvještaji banaka – vrste i periodičnost izvještavanja

Dnevni izvještaji

- 1) Izvještaj o raspoloživim likvidnim sredstvima, obavezama i izvršenim plaćanjima,
- 2) Izvještaj o ukupnom broju naloga i ukupnoj vrijednosti unutar platnog prometa
- 3) Izvještaj o stanju gotovog novca.

Dnevne izvještaje banka dostavlja Centralnoj banci narednog radnog dana.

Dekadni izvještaj

-Izvještaj o pokazatelju likvidnosti.

Izvještaj se dostavlja Centralnoj banci najkasnije u roku od pet dana od isteka dekade na koju se taj izvještaj odnosi.

Mjesečni izvještaji

- 1) Izvještaj o stanju i prometu sredstava na računima);
- 2) Izvještaj o podacima za praćenje kreditnog rizika;
- 3) Izvještaj o novčanim sredstvima i računima depozita kod depozitnih institucija;
- 4) Izvještaj o hartijama od vrijednosti koje se drže do dospelosti;
- 5) Izvještaj o kreditima i potraživanjima po poslovima lizinga;
- 6) Izvještaj o kreditima i poslovima lizinga koji kasne sa otplatom;

- 7) Izvještaj o strukturi kredita po namjeni;
- 8) Izvještaj o kreditima i poslovima lizinga sa fizičkim licima;
- 9) Izvještaj o depozitima;
- 10) Izvještaj o depozitima i kreditima po djelatnostima;
- 11) Izvještaj o uzetim pozajmicama;
- 12) Izvještaj o ulaganjima u kapital drugih pravnih lica;
- 13) Izvještaj o rezervisanjima za potencijalne gubitke;
- 14) Izvještaj o potraživanjima i obavezama prema bankama i finansijskim institucijama u stečaju i likvidaciji - bilansne i vanbilansne stavke;
- 15) Izvještaj o prosječnim ponderisanim pasivnim kamatnim stopama;
- 16) Izvještaje za praćenje kreditnog rizika;
- 17) Izvještaje za praćenje rizika likvidnosti.

Izvještaji se dostavljaju Centralnoj banci najkasnije u roku od osam dana od isteka mjeseca na koji se ti izvještaji odnose.

Kvartalni izvještaji

- 1) Izvještaj o sopstvenim sredstvima banke;
- 2) Izvještaje o potrebnom kapitalu banke za kreditni rizik, tržišne rizike i rizik zemlje;
- 3) Izvještaj o koeficijentu solventnosti banke;
- 4) Bilans stanja sa pratećim obrascima;
- 5) Bilans uspjeha;
- 6) Izvještaje za praćenje kreditnog rizika;
- 7) Izvještaje za praćenje tržišnih rizika;
- 8) Izvještaje za praćenje rizika likvidnosti;
- 9) Izvještaj o akcionarskoj strukturi banke.

Izvještaji se dostavljaju Centralnoj banci najkasnije u roku od 20 dana od isteka kvartala na koji se ti izvještaji odnose.

Izuzetno, izvještaje za posljednji kvartal poslovne godine banka je dužna da dostavi Centralnoj banci na osnovu konačnih podataka najkasnije do 15. februara sljedeće godine.

Godišnji izvještaji

Godišnji izvještaj poslovanju banke kao minimum, mora da sadrži:

- 1) prikaz i ocjenu uslova poslovanja banke;
- 2) informaciju o važnim poslovnim događajima;
- 3) informaciju o odnosima sa drugim pravnim licima;
- 4) informaciju o radu odbora direktora;
- 5) prikaz organizacije i kadrova;
- 6) prikaz i ocjenu poslovanja i finansijskog položaja;
- 7) prikaz razvojnih investicionih aktivnosti u sljedećem investicionom periodu.

Godišnji izvještaj o poslovanju banke dostavlja se Centralnoj banci istovremeno sa godišnjim finansijskim iskazima banke.

8. Postoji li poseban propis koji se odnosi na godišnje finansijske iskaze i konsolidovane iskaze banaka? Objasnite glavna pravila koja se primjenjuju na format bilansa stanja i objavljivanje godišnjih finansijskih iskaza.

Obaveza izrade godišnjih finansijskih iskaza banaka proizilazi iz člana 6 Zakona o računovodstvu i reviziji (Sl. list CG, br. 69/05), kojim je propisano da su pravna lica dužna da pripremaju godišnje finansijske iskaze i konsolidovane iskaze sa stanjem na dan 31. decembra poslovne godine,

odnosno na dan registracije statusnih promjena (spajanje, pripajanje, podjela), kao i na dan donošenja odluke o dobrovoljnoj likvidaciji pravnog lica. Finansijski iskazi, u smislu pomenutog zakona su:

- bilans stanja;
- bilans uspjeha;
- izvještaj o novčanim tokovima;
- izvještaj o promjenama na kapitalu;
- računovodstvene politike i napomene uz finansijske iskaze.

Članom 93 Zakona o bankama propisano je da su banke dužne da vode poslovne knjige, sastavljaju knjigovodstvene isprave, vrednuju imovinu i obaveze i sastavljaju finansijske iskaze u skladu sa ovim zakonom, propisima donesenim na osnovu ovog zakona, Međunarodnim računovodstvenim standardima i Međunarodnim standardima finansijskog izvještavanja.

U skladu sa članom 3 Zakona o reviziji i računovodstvu pravna lica su dužna da sastavljaju finansijske iskaze po Međunarodnim računovodstvenim standardima (IAS), odnosno po Međunarodnim standardima finansijskog izvještavanja, u formatu koji je usklađen sa pomenutim standardima

Odlukom o izvještajima koji se dostavljaju Centralnoj banci u skladu sa Zakonom o bankama (Sl. list CG, br. 68/08) propisani su obrasci Bilansa stanja i Bilansa uspjeha za banke, usklađeni sa IAS/IFRS.

Članom 100 Zakona o bankama, banke su obavezane da godišnje finansijske iskaze, sa izvještajem i mišljenjem spoljnog revizora dostave Centralnoj banci u roku od 150 dana od isteka poslovne godine na koju se izvještaj odnosi. Godišnje konsolidovane finansijske iskaze bankarske grupe, sa izvještajem i mišljenjem spoljnog revizora, nadređeno društvo u bankarskoj grupi je dužno da dostavi Centralnoj banci u roku od 180 dana od isteka poslovne godine na koju se izvještaj odnosi.

U skladu sa Zakonom o reviziji i računovodstvu godišnji finansijski iskazi banaka i izvještaji o izvršenoj reviziji sa mišljenjem revizora objavljuju se na internet stranici Privrednog suda. Takođe, u skladu sa članom 100 stav 3 Zakona o bankama, banka, odnosno nadređeno društvo u grupi banaka, dužni su da objave izvještaj revizora u skraćenom obliku u najmanje jednim dnevnim novinama koje se distribuiraju na teritoriji Crne Gore.

9. Kako su utvrđeni zahtjevi u pogledu kapitala? Mogu li banke koristiti sopstvene modele za definisanje rizika i neto vrijednosti utvrđene u skladu sa pravilima regulatornog tijela?

Na osnovu ovlašćenja iz Zakona o bankama, Centralna banka Crne Gore je u septembru 2008. godine donijela Odluku o adekvatnosti kapitala banaka (Sl. list CG, br. 60/08). U skladu sa ovom odlukom, banke za izračunavanje potrebnog kapitala koriste metodologije koje predstavljaju implementaciju metodologija sadržanih u Direktivi 2006/48 EZ. Za izračunavanje potrebnog kapitala za kreditni rizik, banke su dužne da primjenjuju standardizovani pristup. Za izračunavanje potrebnog kapitala za tržišne rizike propisani su svi pristupi sadržani u Direktivi 2006/48, isključujući interne modele. Za izračunavanje potrebnog kapitala za operativni rizik banke mogu koristiti jednostavni pristup (pristup osnovnog pokazatelja) i standardizovani pristup. Izračunavanje potrebnog kapitala za rizik zemlje banke su dužne da koriste metodologiju propisanu Odlukom o metodologiji za izračunavanje potrebnog kapitala za rizik zemlje u bankama (Sl. list CG, br. 60/08). Za ostale rizike za koje nije propisana metodologija, banke samostalno utvrđuju metodologiju za izračunavanje potrebnog kapitala.

Zakonom o bankama je propisano ovlašćenje Centralne banke da posebnim propisom utvrdi uslove pod kojima banke za izračunavanje potrebnog kapitala mogu koristiti interne modele. Taj propis nije još donesen, a planira se da bude usvojen do kraja 2010. godine.

10. Postoji li propis kojim se reguliše adekvatnost kapitala u odnosu na ostale rizike, izuzev kreditnog rizika?

Odluka o adekvatnosti kapitala (Sl. list CG, br. 60/08), pored zahtjeva za kapitalom za pokriće kreditnog rizika sadrži odredbe koje se odnose na zahtjeve za kapitalom za pokriće tržišnih rizika (pozicijski rizik, rizik poravnjanja i rizika druge ugovorne strane) i operativnog rizika.

Odlukom o metodologiji za izračunavanje potrebnog kapitala za rizik zemlje (Sl. list RCG, br. 60/08) propisana je metodologija koju koriste banke prilikom izračunavanja potrebnog kapitala za pokriće rizika zemlje.

Članom 153 Odluke o adekvatnosti kapitala banaka banke su obavezane da uspostave odgovarajuću internu metodologiju utvrđivanja visine potrebnog kapitala za rizike za koje Centralna banka nije propisala metodologije za izračunavanje potrebnog kapitala (rizik kamatne stope iz bankarske knjige, rizik likvidnosti, rizik reputacije, rizik usklađenosti i dr), uzimajući u obzir rizični profil, sistem upravljanja rizicima i tehnike koje koristi za smanjenje rizika.

Ukupan iznos potrebnog kapitala banke, definisan članom 158, Odluke o adekvatnosti kapitala predstavlja zbir:

- 1) potrebnog kapitala za kreditni rizik, tržišne rizike i operativni rizik, izračunatog primjenom metodologija iz ove odluke,
- 2) potrebnog kapitala za rizik zemlje, izračunatog u skladu sa propisom Centralne banke kojim se propisuje metodologija za izračunavanje potrebnog kapitala za rizik zemlje;
- 3) potrebnog kapitala za ostale rizike, izračunatog primjenom izabраниh metodologija.

11. Postoji li propis koji se odnosi na velike izloženosti? Opišite glavne elemente istih.

Pojam "velika izloženost" definisan je u članu 58 stav 3 Zakona o bankama kojim je propisano da se izloženost banke prema jednom licu ili grupi povezanih lica koja je jednaka ili veća od 10% sopstvenih sredstava banke, smatra velikom izloženošću banke.

Izloženost banke prema jednom licu, odnosno grupi povezanih lica, definisana je kao ukupan iznos svih potraživanja banke po kreditima i drugoj aktivi, uključujući i iznos vanbilansnih obaveza i nenaplaćene otpisane aktive, umanjen za iznos potraživanja koji je obezbijedjen kvalitetnim instrumentima obezbijedjenja potraživanja, u skladu sa propisom Centralne banke. Članom 10 Odluke o minimalnim standardima za upravljanje kreditnim rizikom u bankama (Sl. list CG, br. 60/08), propisano je da se u obračun ukupne izloženosti ne uključuju:

- 1) izloženosti prema Vladi Crne Gore i vladama i centralnim bankama zemalja OECD-a koje imaju rejting "A" ili viši, utvrđen od strane eksterne institucije Standard & Poor's, odnosno ekvivalentni rejting utvrđen od strane druge priznate eksterne institucije;
- 2) izloženosti koje su obezbijeđene:
  - bezuslovnim garancijama koje je izdala Vlada Crne Gore, ili vlade i centralne banke zemalja OECD-a koje ispunjavaju uslov iz stava 2 tačka 1) ovog člana;
  - bezuslovnim garancijama izdatim od strane banaka koje imaju rejting »A« ili viši, utvrđen od strane eksterne institucije »Standard & Poor's«, odnosno ekvivalentni rejting utvrđen od druge priznate eksterne institucije,
  - gotovinskim depozitom u konvertibilnim valutama, do visine deponovanih sredstava, ukoliko su sredstva deponovana u banci, a jedino banka može raspolagati tim sredstvima do visine dospjelog nenaplaćenog potraživanja, a rok za povraćaj depozita ističe tek nakon potpunog izmirenja obaveze dužnika,
  - zalogom u vidu hartija od vrijednosti koje su izdale vlade ili centralne banke zemalja OECD-a, čija je tržišna vrijednost najmanje za 25% veća od neotplaćenog iznosa izloženosti,

- zalogom u vidu instrumenata tržišta novca izdatih na razvijenim finansijskim tržištima, čija je tržišna vrijednost najmanje za 30% veća od neotplaćenog iznosa kredita, uz saglasnost Centralne banke.

Ukupna izloženost prema jednom licu, odnosno grupi povezanih lica, ne smije biti veća od 25% sopstvenih sredstava banke, a zbir svih velikih izloženosti banke ne smije biti veći od 800% sopstvenih sredstava banke.

12. Postoji li propis koji se odnosi na nadzor na konsolidovanoj osnovi? Opišite glavne elemente istog.

Kontrola banaka na konsolidovanoj osnovi uređena je Zakonom o bankama i Odlukom o metodima za izradu konsolidovanih finansijskih izvještaja bankarske grupe (Sl. list CG, br. 29/09) Ovi propisi sadrže odredbe koje se odnose na identifikaciju bankarske grupe, metode konsolidacije, izvještavanje supervizora od strane bankarskih grupa i primjenu regulatornih normi i limita.

Zakon o bankama u članu 3 tačka 16) definiše bankarsku grupu kao skup povezanih lica u kojem su jedna banka ili finansijski holding sa sjedištem u Crnoj Gori nadređeni u odnosu na jednu ili više banaka, finansijskih institucija ili drugih lica koja se bave pružanjem finansijskih usluga, a čije je poslovanje uređeno drugim zakonima. Takođe, Zakon o bankama (član 3 tač. 18), 19) i 20) definiše pojmove: finansijski holding, nadređeni finansijski holding u bankarskoj grupi i mješoviti holding.

Odredbama Zakona o bankama (čl. 130 - 135) propisan je način vršenja kontrole (neposredna i posredna), definisani su obveznici izvještavanja na konsolidovanoj osnovi i uslovi za isključivanje pojedinih članova bankarske grupe iz konsolidacije.

Članom 137 Zakona o bankama propisana je obaveza nadređene banke u bankarskoj grupi da obezbijedi da sljedeći pokazatelji poslovanja bankarske grupe, iskazani na konsolidovanoj osnovi, ne prelaze limite koji su zakonom i propisima Centralne banke utvrđeni za banke:

- 1) koeficijent solventnosti;
- 2) kapitalna ulaganja, ulaganja u nekretnine i ulaganje u osnovna sredstva;
- 3) izloženost prema jednom licu, odnosno grupi povezanih lica;
- 4) zbir velikih izloženosti;
- 5) izloženosti prema licima povezanim sa bankom.

Članom 3 Odluke o metodima za izradu konsolidovanih finansijskih izvještaja bankarske grupe propisani su sljedeći metodi konsolidacije:

- Finansijski izvještaji podređenih članova bankarske grupe koji su pod kontrolom nadređene banke, odnosno nadređenog finansijskog holdinga, uključuju se u konsolidovane finansijske izvještaje bankarske grupe primjenom metoda potpune konsolidacije, izuzimajući finansijske izvještaje društava za osiguranje, društava za upravljanje investicionim fondovima i društava za upravljanje dobrovoljnim penzionim fondovima.
- Učešća banke u podređenim članovima bankarske grupe koji su društva za osiguranje, društva za upravljanje investicionim ili društva za upravljanje dobrovoljnim penzionim fondovima prikazuju se u konsolidovanim finansijskim izvještajima bankarske grupe na osnovu metoda udjela.
- Finansijski izvještaji podređenih članova bankarske grupe u kojima nadređena banka, odnosno nadređeni finansijski holding, ima učešće u kapitalu od 20% do 50%, uključuju se u konsolidovane finansijske izvještaje bankarske grupe primjenom metoda udjela.
- Izuzetno, banka može koristiti metod proporcionalne konsolidacije za podređenog člana bankarske grupe, ukoliko može dokumentovano dokazati Centralnoj banci Crne Gore (u daljem tekstu: Centralna banka) da je odgovornost nadređenog člana bankarske grupe ograničena samo na udio kapitala koji posjeduje, uzimajući u obzir odgovornost drugih akcionara podređenog člana, čija solventnost mora biti zadovoljavajuća.
- proporcionalna konsolidacije može se primjenjivati i na učešća u kapitalu banke ili finansijske institucije kojom upravlja član bankarske grupe u Crnoj Gori, zajedno sa jednom

ili više banaka ili finansijskih institucija koje nijesu članovi bankarske grupe u Crnoj Gori, ukoliko je odgovornost svih tih lica ograničena na nivo njihovog učešća u kapitalu tog lica.

Banka koja je obveznik izvještavanja na konsolidovanoj osnovi dostavlja Centralnoj banci sljedeće izvještaje:

- nerevidirane konsolidovane finansijske izvještaje bankarske grupe i izvještaje o pokazateljima poslovanja bankarske grupe sa stanjem na dan 30. juna tekuće godine - najkasnije u roku od 90 dana od datuma na koji se ovi izvještaji sačinjavaju;
- godišnje revidirane konsolidovane finansijske izvještaje i izvještaje o pokazateljima poslovanja bankarske grupe sa stanjem na dan 31. decembra tekuće godine, u roku od 180 dana od datuma na koji se ovi izvještaji sačinjavaju.

13. Da li su propisima regulisane institucije koje izdaju elektronski novac? Ako jesu, kako?

Postojećim propisima još uvijek nijesu regulisane institucije koje izdaju elektronski novac.

Napomenuli bismo da je planom aktivnosti za 2008. godinu, bila predviđena izrada Zakona o institucijama elektronskog novca, u skladu sa Direktivom 2000/46 EC.

Međutim, nakon saznanja o aktivnostima Evropske komisije na izmjeni navedene Direktive, odlučeno je da se pitanje elektronskog novca reguliše posebnim propisom nakon usvajanja nove Direktive.

Nadzorni organ

14. Koji je organ nadležan za davanje dozvola kreditnim institucijama i za nadzor nad njima? Molimo da navedete naziv i adresu. Ima li taj organ i neke druge funkcije? Koje? Izdaje li nadzorni organ godišnji izvještaj? Ako izdaje, može li dostaviti Komisiji jedan primjerak ili rezime izvještaja na jednom od jezika EU?

Nadležni organ za davanje dozvola kreditnim institucijama i za nadzor nad njihovim radom je Centralna banka Crne Gore. Nadležnost Centralne banke za vršenje ovih funkcija temelji se na odredbi člana 143 Ustava Crne Gore, kojom je utvrđeno da je Centralna banka Crne Gore samostalna organizacija, odgovorna za monetarnu i finansijsku stabilnost i funkcionisanje bankarskog sistema. Zakonom o Centralnoj banci Crne Gore u članu 11, stav 1, tačka 1) utvrđena je nadležnost Centralne banke da izdaje i oduzima dozvolu za rad banaka i finansijskih institucija, kao i da reguliše i kontroliše njihov rad.

Sjedište Centralne banke Crne Gore je u Podgorici, Bulevar Svetog Petra Cetinjskog broj 6.

Centralna banka Crne Gore, pored ovlašćenja za izdavanje dozvola za rad banaka i finansijskih institucija i za regulaciju i kontrolu njihovog rada, ima i druge funkcije utvrđene Zakonom o Centralnoj banci Crne Gore i to članom 11, a to su:

- 1) sprovodi postupak stečaja i likvidacije banaka i finansijskih institucija;
- 2) daje kredite iz svojih rezervi bankama koje imaju dozvolu za rad u Crnoj Gori, pod uslovima koji su utvrđeni ovim zakonom;
- 3) propisuje i sprovodi mjere, reguliše i kontroliše platni promet, poravnanje i medjubankarski obračun u Crnoj Gori;
- 4) obavlja i kontroliše platni promet u zemlji i sa inostranstvom;
- 5) obavlja djelatnost bankara, savjetnika i fiskalnog zastupnika organa i organizacija Crne Gore;
- 6) kupuje i prodaje valute i plemenite metale za svoj račun ili za račun Crne Gore;
- 6a) kupuje i prodaje hartije od vrijednosti na sekundarnom tržištu koje je emitovala Crna Gora, država članica Evropske unije ili druga država određena propisom Centralne banke;

- 7) vrši redovne makroekonomske analize, uključujući monetarne, fiskalne, finansijske i platno-bilansne analize privrede Crne Gore i daje Vladi preporuke u oblasti ekonomske politike;
- 8) priprema i učestvuje u pripremi zakona i drugih propisa iz oblasti monetarnog, deviznog i bankarskog sistema, u skladu sa međunarodnim standardima, uključujući utvrđivanje rezervi za razne vrste depozita;
- 9) pruža bankarske usluge u korist stranih vlada, stranih centralnih banaka, kao i u korist međunarodnih organizacija i drugih međunarodnih institucija u kojima Centralna banka ili Crna Gora učestvuju;
- 10) prima depozite od banaka, državnih organa i organizacija;
- 11) otvara i vodi račune za potrebe državnih organa i organizacija, domaćih i stranih banaka, međunarodnih finansijskih institucija i donatorskih organizacija;
- 12) propisuje način obavljanja djelatnosti dilera i banaka u deviznim transakcijama, određuje limite na devizne pozicije dilera i banaka i vrši njihovu kontrolu;
- 13) može biti vlasnik i upravljati sa jednim ili više platnih sistema, uključujući jedan sistem bruto poravnanja velikih plaćanja;
- 14) može upravljati sistemom neto poravnanja plaćanja malih vrijednosti;
- 15) obezbjeđuje novčanice i kovani novac u količinama koje su odgovarajuće za zadovoljenje potreba finansijskih transakcija;
- 16) obavlja i druge poslove utvrdjene ovim i drugim zakonima.

Centralna banka Crne Gore redovno izdaje svoje godišnje izvještaje u kojima je obuhvaćena cjelokupna aktivnost po svim zakonom utvrdjenim funkcijama, uključujući i kontrolne aktivnosti sa svim relevantnim podacima. Izvještaj se izdaje i na engleskom jeziku i dostavlja se uz ovaj odgovor.

15. Da li nadzorni organ ima ustanovljenu institucionalnu saradnju sa drugim domaćim nadzornim organima i sa nadzornim organima koji su nadležni u zemljama porijekla stranih banaka prisutnih na tržištu?

Centralna banka ostvaruje efikasnu saradnju sa drugim domaćim nadzornim organima. Centralna banka je zaključila bilateralne sporazume o međusobnoj saradnji sa Upravom za sprečavanje pranja novca i Fondom za zaštitu depozita. Takođe, Centralna banka je zaključila multilateralni sporazum o saradnji radi očuvanja finansijske stabilnosti sa Ministarstvom finansija i Fondom za zaštitu depozita.

Što se tiče zemalja porijekla stranih banaka koje posluju na teritoriji Crne Gore Centralna banka je potpisala Sporazum o saradnji sa: Bankom Slovenije, Narodnom Bankom Srbije, Mađarskim finansijskim supervizorskim autoritetom, Bankom Grčke, Bankom Francuske. Sporazum jedino nije potpisan sa Bankom Austrije iako je potpisivanje ovog sporazuma više puta inicirano od strane Centralne Banke Crne Gore.

16. Objasnite kako crnogorski nadzorni organ koordinira sa Evropskom centralnom bankom i centralnim bankama drugih zemalja, posebno nadzornim organima u zemljama porijekla stranih banaka koje su osnovale zavisne banke u Crnoj Gori?

Centralna banka Crne Gore je potpisala Sporazum o saradnji sa: Narodnom bankom Srbije, Bankom Slovenije, Bankom Albanije, Narodnom bankom Republike Makedonije, Mađarskim finansijskim supervizorskim autoritetom, Centralnom bankom Bosne i Hercegovine, Agencijom za bankarstvo Republike Srpske i Agencijom za bankarstvo BIH, Centralnom bankom Ruske Federacije, Supervizorima Jugoistočne Evrope (Banka Grčke, Banka Albanije, Bugarska Narodna banka, Centralna banka BIH, Centralna banka Kipra, Narodna banka Republike Makedonije, Narodna Banka Rumunije, Narodna banka Srbije, Agencija za bankarstvo BIH, Agencija za bankarstvo Republike Srpske), Bankom Francuske.

Centralna banka Crne Gore je članica [Grupe bankarskih supervizora Centralne i Istočne Evrope](#) (Group of Banking Supervisors from Central and Eastern Europe - BSCEE Group). Centralna banka Crne Gore intenzivno saraduje sa članicama grupe BSCEE, učestvuje u izradi Godišnjeg izvještaja i ispunjava preuzete obaveze na planu jačanja regionalne saradnje u oblasti kontrole banaka sa drugim članicama, redovno organizuje susrete sa drugim supervizorima, kao i bilateralne kontakte na različitim menadžerskim nivoima, i ima svog predstavnika ne samo u BSCEE nego i u mnogim drugim evropskim forumima, komitetima i radnim grupama.

CBCG nema uspostavljenu saradnju sa ECB koja se odvija u kontinuitetu, odnosno po ustanovljenim procedurama, već se bazira na ispunjavanju ad hoc zahtjeva ECB. S tim u vezi CBCG ima saradnju sa EU Neighbouring Regions Division kojem se dostavljaju podaci od 2004. godine o nivou depozita i kredita (u eurima) u okviru uzrade pregleda Review International of the Role of the Euro.

Centralna banka Crne Gore članica je [Kluba guvernera centralnih banaka regiona Crnog mora, Balkana i Centralne Azije](#) (Central Bank Governors Club in the region of Black Sea, Balkans and Central Asia). Članstvo u ovoj organizaciji, omogućava Banci dalje jačanje regionalne saradnje u monetarnoj, finansijskoj i bankarskoj oblasti i uspostavljanje bližih odnosa sa centralnim bankama iz regiona.

17. Koje su konkretne mjere preduzete u cilju unapređivanja vrjednovanja kreditnog rizika i kvaliteta kreditnih portfelja? Da li se primjenjuju međunarodni standardi na priznavanje i rezervisanje za loše dugove?

Odlukom o minimalnim standardima za upravljanje kreditnim rizikom u bankama (Sl. list CG, br. 60/08), usvojenom 2008. godine, propisani su minimalni standardi za upravljanje kreditnim rizikom u bankama. Ovom odlukom bankama su propisane obaveze po pitanju upravljanja kreditnim rizikom, koje obuhvataju obaveze vezane za analizu kreditnih zahtjeva, mjerenje kreditnog rizika, analizu cjelokupnog kreditnog portfolia, obezbjeđenje adekvatne diverzifikovanosti kreditnog portfolia, kao i procedure za poboljšanje stanja kreditnog portfolia u bankama.

Izmjenom Odluke o minimalnim standardima za upravljanje kreditnim rizikom u bankama iz juna 2009. godine (Sl. list CG, br. 41/09) u dijelu tretmana aktive i vanbilansnih obaveza prema danima kašnjenja, ovaj propis je usaglašen sa Bazelskim standardima prema kojima nekvalitetna aktiva predstavlja potraživanja za koja postoji kašnjenje u plaćanju preko 90 dana, za razliku od ranijih rješenja iz Odluke po kojem su se kao nekvalitetna aktiva tretirala potraživanja za koja dužnik kasni sa plaćanjem preko 60 dana. Takođe, Izmjenom Odluke, definisano je da se u kategoriju „gubitak“ klasifikuju potraživanja kod kojih je kašnjenje preko 270 dana, za razliku od ranije odluke kojom je bilo definisano da se u kategoriju „gubitak“ klasifikuju potraživanja koja su u kašnjenju preko 180 dana. Podaci o klasifikaciji aktive se dostavljaju CBCG na mjesečnoj osnovi preko novog sistema izvještavanja koji je stupio na snagu u martu 2009. godine.

Takođe, od januara 2008. godine bankama su na raspolaganju podaci iz Regulatornog kreditnog biroa koji sadrži podatke o zaduženosti, uključujući i potencijalne obaveze, urednosti u vraćanju kredita, za sve klijente banaka i mikrokreditnih finansijskih institucija u Crnoj Gori. Ovi podaci predstavljaju dobru osnovu za kvalitetnije upravljanje kreditnim rizikom u bankama, odnosno bolju procjenu kreditne sposobnosti potencijalnih zajmoprimalaca.

U Crnoj Gori se ne primjenjuju Međunarodni standardi za priznavanje i rezervisanje za loše plasmane, već se primjenjuju lokalni standardi utvrđeni Odlukom o minimalnim standardima za upravljanje kreditnim rizikom u bankama, kojom je propisan način i kriterijumi za klasifikaciju aktive i vanbilansnih stavki, kao i za izdvajanje rezervacija za potencijalne kreditne gubitke po stavkama aktive.

18. Postoje li problemi s nadzorom banaka? Koliki je stepen nezavisnosti nadzornog organa i na koji način se isti izmijenio u nekoliko prethodnih godina i/ili se očekuje/planira da se izmijeni? Koliko je efikasna koordinacija nadzornog organa i institucija?

U skladu sa Ustavom CG, Zakonom o Centralnoj banci i Zakonom o bankama, nadzor nad bankama sprovodi CBCG, koja je samostalna organizacija, odgovorna za monetarnu i finansijsku stabilnost i funkcionisanje bankarskog sistema. Zakon reguliše i ustanovljava nadležnosti Centralne banke u rješavanju i odlučivanju po pojedinim ključnim pitanjima funkcionisanja bankarskog sistema. Uočena je potreba preispitivanja određenih zakonskih rješenja u cilju daljeg jačanja regulatorne i kontrolne funkcije Centralne banke Crne Gore. S tim u vezi, Ministarstvo finansija i Centralna banka, uz konsultantsku pomoć Svjetske banke i Međunarodnog monetarnog fonda, pripremaju tekst o izmjenama i dopunama zakona iz oblasti bankarskog sistema, koji treba da upotpuni regulatorni okvir, kao i da izvrši dodatno uskladjivanje sa direktivama koje uređuju bankarski sistem.

Predmet posebne pažnje izmjena Zakona o bankama će biti:

- definisanje povezanih lica, u skladu sa odredbama Direktive EU 2006/48; uslova koje moraju ispunjavati kandidati za člana odbora direktora banke;
- regulacija sticanja kvalifikovanog učešća u bankama, u skladu sa članom 9 Direktive EU 2006/48;
- ovlašćenja Centralne banke u sprovođenju privremene uprave u bankama kao postupka za ozdravljenje banke u cilju pune zaštite deponeneta i povjerilaca;
- izricanje korektivnih i prinudnih mjera od strane CBCG.

Sa aspekta operativnog djelovanja Centralne banke, u nadzoru banaka ne postoje izraženi problemi. Odnos banaka prema nadzornom organu može se ocijeniti kao kooperativan i prihvatljiv. Mjere koje izriče nadzorni organ prihvataju se i sprovode od strane banaka uz visok stepen odgovornosti i realizacije. Od 2001. godine, samo u dva slučaja banke su pokrenule sudske postupke (upravni spor) protiv rješenja koje je nadzorni organ donio u postupku kontrole banaka. Takođe, nijesu zabilježeni slučajevi onemogućivanja ili opstrukcije kontrolnog postupka od strane banaka.

Centralna banka Crne Gore, koja je i nadzorni organ bankarskog sistema, osnovana je i konstituisana donošenjem Zakona o Centralnoj banci Crne Gore još 2000. godine. Tim zakonom, utvrđeno je da je Centralna banka samostalna organizacija Republike (država Crna Gora) i jedino je ona odgovorna za monetarnu politiku, uspostavljanje i održavanje zdravog bankarskog sistema i efikasnog platnog prometa u Crnoj Gori. Članom 2 ovog Zakona potpuno je određena i uspostavljena nezavisnost Centralne banke eksplicitnom odredbom koja glasi: "Centralna banka je nezavisna u okviru ovlašćenja utvrđenih ovim zakonom".

Neophodno je istaći da je Zakon o Centralnoj banci Crne Gore donesen prije proglašenja državne nezavisnosti Crne Gore (2006. godine), time i prije donošenja Ustava Crne Gore (oktobar 2007. godine). Ustav Crne Gore je potpuno utemeljio nezavisnost Centralne banke Crne Gore i članom 143 propisao da je Centralna banka Crne Gore samostalna organizacija, odgovorna za monetarnu i finansijsku stabilnost i funkcionisanje bankarskog sistema.

Uvažavajući činjenicu razvoja pravnog sistema zasnovanog na Ustavu Crne Gore i usklađivanju zakona sa Ustavom Crne Gore, u toku je procedura izrade novog Zakona o Centralnoj banci Crne Gore.

Takođe, Centralna banka u cilju potpunog definisanja međusobnih odnosa sa ovim institucijama ima sklopljene bilateralne sporazume o međusobnoj saradnji sa Upravom za sprječavanje pranja novca i sa Fondom za zaštitu depozita, dok je sa Fondom za zaštitu depozita i Ministarstvom finansija sklopljen multilateralni sporazum.

19. Koliko stručnih lica zapošljava nadzorni organ? Koje su stručne kvalifikacije potrebne za rad u tom organu?

Sektor za kontrolu upošljava specijalizovani kadar u ukupnom broju od 39 uposlenih. Opšti uslovi koje uposleni treba da ispunjavaju odnose se na visoku stručnu spremu i odgovarajući dužinu radnog iskustva.

U zavisnosti od radnog mjesta na koje je raspoređen, zaposleni - samostalni saradnik, saradnik i kontrolor mora imati minimum jednu godinu radnog iskustva, viši kontrolor minimum dvije godine radnog iskustva, šefovi odjeljenja i specijalni savjetnik - minimum tri godine radnog iskustva, dok direktori direkcija i direktor sektora moraju imati minimum pet godina radnog iskustva.

Takođe, pored ispunjenosti navedenih opštih uslova, zaposleni mora posjedovati i odgovarajuća specijalistička znanja u zavisnosti od radnog mjesta na koje je raspoređen (specijalističko znanje iz bankarstva i za korišćenje softverskog paketa: ocjena rizika, statistički paket, portfolio menadžment kao i poznavanje engleskog jezika, položen pravosudni ispit).

20. Koja ovlašćenja ima nadzorni organ da bi zahtijevao dodatne periodične informacije? Može li taj organ vršiti kontrolu na licu mjesta?

Članom 45 Zakona o Centralnoj banci Crne Gore (Sl. list RCG, br. 52/00, 53/00, 47/01, i 04/05), propisano je da su banke i finansijske institucije koje imaju dozvolu za rad dužne da na zahtjev Centralne banke, bez odlaganja, dostave informacije koje se odnose na njihovo poslovanje i finansijsku poziciju, na način koji propiše Centralna banka. CBCG je ovlašćena da vrši neposrednu kontrolu banaka na licu mjesta.

21. Može li nadzorno tijelo obezbijediti da menadžeri i direktori postupaju primjereno i pravilno? Može li intervenisati ukoliko tako ne postupaju?

Shodno članu 32. Zakona o bankama utvrđeno je ovlašćenje Centralnoj banci da izdaje odobrenje za člana odbora direktora banke, ako „ocijeni da kandidat ispunjava uslove za imenovanje za člana odbora direktora banke“.

Savjet Centralne banke je, s ciljem obezbjeđenja pravne sigurnosti i transparentnosti u radu i odlučivanju prilikom ocjene ispunjenosti uslova za članstvo u odboru direktora banke, utvrdio Smjernice za ocjenu ispunjenosti uslova kandidata za članstvo u odboru direktora banke, koje su javno objavljene i dostavljene svim bankama u Crnoj Gori.

Takođe, Centralna banka ima mogućnost i obavezu da oduzme odobrenje za člana odbora direktora ukoliko utvrdi da je izdato na osnovu neistinitih podataka ili ako nastupi bilo koja od okolnosti navedenih u članu 31 Zakona o bankama (ograničenja za izbor člana odbora direktora).

U obavljanju kontrolne funkcije Centralna banka ima mogućnost da, preduzme mjeru prema banci – zahtjev da banka suspenduje ili smijeni člana odbora direktora banke ili rukovodstva banke. Takođe, Centralna banka ima mogućnost da finansijski kazni izvršne direktore i članove odbora direktora da Fondu za zaštitu depozita uplate utvrđeni iznos novčanih sredstava u visini od dvostruke do desetostroke prosječne neto zarade zaposlenih u banci.

Prilikom izrade izmjena i dopuna Zakona o bankama predmet posebne pažnje biće pitanje regulatorni okvir koji definiše proceduru i kriterijume za izdavanje odobrenja za člana odbora direktora banke u dilju njegovog daljeg unaprjeđenja.

22. Koja su ovlaštenja za intervenciju nadzornog organa u slučaju društava koji se nalaze u teškoćama? Pod kojim okolnostima može kreditnoj instituciji biti povučena dozvola za rad?

U skladu sa članom 83 Zakona o bankama Centralna banka ima mogućnost da zabrani ili ograniči isplatu dividendi akcionarima, ili isplatu kamata na ostale elemente sopstvenih sredstava, ako su ugroženi ili ako bi isplata dividendi ugrozila adekvatnost kapitala, likvidnost ili poslovanje banke.

Član 116 stav 2 Zakona o bankama predviđa da Centralna banka, prije preduzimanja drugih mjera utvrđenih ovim zakonom, može rješenjem zabraniti banci obavljanje jednog ili više poslova utvrđenih rješenjem o izdavanju dozvole za rad, odnosno odobrenjem Centralne banke, ukoliko je nivo sopstvenih sredstava banke, koeficijent solventnosti i /ili drugi pokazatelj adekvatnosti kapitala banke ispod propisanog nivoa.

U skladu sa članom 120 Zakona o bankama, Centralna banka uvodi privremenu upravu u banci ako je nivo sopstvenih sredstava i / ili koeficijent solventnosti ispod jedne polovine propisanog nivoa. Takođe Centralna banka može saglasno članu 120 uvesti privremenu upravu u banci ako je:

- 1) rješenjem banci izrekla jednu ili više mjera iz člana 116 stav 3 zakona, a banka nije u potpunosti sprovela izrečene mjere u roku utvrđenom za njeno sprovođenje;
- 2) su sopstvena sredstva banke i / ili koeficijent solventnosti ispod dvije trećine propisanog nivoa;
- 3) utvrdi da je u toku trajanja roka za otklanjanje utvrđenih nepravilnosti u poslovanju banka postala nelikvidna ili se likvidnost banke pogoršala do nivoa koji ugrožava interese deponenata i drugih povjerilaca banke.

Centralna banka u skladu sa članom 129 Zakona o bankama oduzima dozvolu za rad, ako:

- a) je banka više puta ili trajnije postupala suprotno zakonu, drugim propisima ili standardima opreznog poslovanja, čime ugrožava sigurnost depozita;
- b) je dozvola za rad izdata na osnovu neistinitih podataka;
- c) banka više ne ispunjava uslove na osnovu kojih je izdata dozvola za rad;
- d) prijava za registraciju u CRPS nije podnesena u propisanom roku, ili banka nije počela sa obavljanjem poslova u roku od 60 dana od dana registracije.

Takođe, Centralna banka može oduzeti dozvolu za rad, ako:

- e) je banka počinila jednu ili više povreda odredbi zakona,
- f) banka ne ispunjava obaveze koje se odnose na zaštitu depozita,
- g) banka duže od šest mjeseci ne obavlja poslove primanja depozita ili odobravanje kredita, ili te poslove obavlja u obimu koji je značajno nesrazmjeran ranijem ili planiranom obimu tih aktivnosti.

Osim prethodno navedenih mjera prema bankama u teškoćama, Zakonom o stečaju i likvidaciji banaka (Sl. list RCG, br. 47/01. i Sl. list CG, br. 62/08), Centralna banka je ovlaštena za donošenje odluke o otvaranju stečajnog postupka nad bankom, kada je banka insolventna u skladu sa Zakonom o bankama i kada je banka dospjela u položaj nelikvidnosti, koji traje duže od 90 dana neprekidno ili sa prekidima u okviru 120 dana.

Nakon oduzimanja dozvole za rad banke, sprovodi se postupak likvidacije nad bankom u skladu sa Zakonom o stečaju i likvidaciji banaka.

23. Da li primjenjujete neku od posebnih mjera za nadzor finansijskih konglomerata, kako je definirano u Direktivi 2002/87/EZ? Ako da, molimo da ih opišete.

Važećom zakonskom i podzakonskom regulativom u Crnoj Gori nijesu regulisane posebne mjere za nadzor finansijskih konglomerata, zasnovane na Direktivi 2002/87/EZ. Napominjemo da u postojećoj strukturi finansijskog sistema u Crnoj Gori ne postoje finansijski konglomerati, u smislu navedene direktive.

24. Kako je obezbijedena operativna nezavisnost nadzornog organa, u skladu sa međunarodnim standardima (Bazelski komitet, Međunarodna organizacija komisija za hartije od vrijednosti (IOSCO) i ključnim principima Međunarodnog udruženja supervizora osiguranja?

Ustavni položaj Centralne banke Crne Gore, kao organizacije koja vrši kontrolu banaka, utvrđen je članom 143 Ustava Crne Gore, kojim je definisano da je Centralna banka Crne Gore samostalna organizacija, odgovorna za monetarnu i finansijsku stabilnost i funkcionisanje bankarskog sistema.

Članom 2 Zakona o Centralnoj banci Crne Gore propisano je da je Centralna banka Crne Gore "nezavisna u okviru ovlašćenja utvrđenih ovim zakonom".

Centralnom bankom upravlja Savjet Centralne banke koji se sastoji od četiri izvršna funkcionera i tri eksterna člana koje imenuje Skupština Crne Gore. Člana Savjeta Centralne banke može razriješiti Skupština Crne Gore, samo iz razloga utvrđenih članom 23 Zakona o Centralnoj banci Crne Gore.

Centralna banka samostalno finansira svoje poslovanje, ostvarujući prihode po osnovu naknada za vršenje kontrolne funkcije, utvrđenih Odlukom o naknadama za vršenje kontrolne funkcije Centralne banke Crne Gore (Sl. list CG, br. 48/08), prihode po osnovu usluga, utvrđenih Odlukom o tarifi po kojoj se naplaćuju naknade za usluge koje vrši Centralna banka Crne Gore (Sl. list CG, br. 37/01 i 53/03) i druge prihode iz poslovanja.

Centralna banka je nezavisna u utvrđivanju prihoda i rashoda, a finansijski plan, u skladu sa članom 56 Zakona o Centralnoj banci Crne Gore, dostavlja Vladi Crne Gore samo radi informisanja.

25. Da li stručna lica zaposlena u nadzornom organu podliježu ograničenjima (vremenskim ili ostalim) u pogledu mogućnosti da budu zaposlena u svojstvu višeg osoblja komercijalnih banaka? Molimo objasnite.

Ograničenja zaposlenja u komercijalnim bankama za zaposlene u Centralnoj banci Crne Gore propisana su Zakonom o Centralnoj banci Crne Gore, kao i Zakonom o bankama. Tako je članom 27 Zakona o Centralnoj banci Crne Gore propisano da član Savjeta Centralne banke ne može biti funkcioner ili zaposleni u banci koja posluje u Crnoj Gori godinu dana po prestanku funkcije.

Takodje, članom 31, stav 1, tačka 3) Zakona o bankama propisano je da član odbora direktora banke ne može biti lice koje je u poslednjih 24 mjeseca radilo u Centralnoj banci na poslovima na kojima je imalo uvid u podatke o poslovanju banaka koji se smatraju tajnom, a čije bi poznavanje moglo da dovede do konkurentne prednosti u odnosu na druge banke.

II. OSIGURANJE I PROFESIONALNE PENZIJE

Opšta pitanja

26. Kakva je trenutna situacija u pogledu prava osnivanja i prekograničnog pružanja usluga u vašoj zemlji za osiguravajuća društva iz EU? Koji se uslovi primjenjuju?

Članom 4 Zakona o osiguranju (Sl. list RCG, br. 78/06 i 19/07) propisano je da poslove iz djelatnosti osiguranja može obavljati samo društvo sa statusom pravnog lica osnovano na teritoriji Crne Gore, koje ima dozvolu za rad izdatu od Agencije za nadzor osiguranja. Pravo osnivanja društva za osiguranje na teritoriji Crne Gore imaju sva društva za osiguranje sa sjedištem van Crne Gore, u skladu sa prethodno navedenom zakonskom odredbom.

Imovina i lica u Crnoj Gori mogu se osigurati samo kod društava osnovanih u skladu sa zakonom.

Izuzetno, kod stranih društava mogu se osigurati vazduhoplovni i pomorski transport iznad obaveznih osiguranja u saobraćaju i strana lica koja žive i borave u Crnoj Gori.

Obavljanje ovih poslova od strane poslovnica društava sa sjedištem u inostranstvu, a koje bi u Crnoj Gori otvorile ogranke bez statusa pravnog lica, biće dozvoljeno usklađivanjem ovog zakona sa direktivama iz ove oblasti, koje je predviđeno do 2012. godine.

27. Da li se sa stranim osiguravajućim društvima, nakon dobijanja dozvole za rad, postupa u svakom pogledu kao i sa domaćim društvima?

Obzirom da se sva osiguravajuća društva u Crnoj Gori osnivaju kao akcionarska društva u skladu sa odredbama Zakona o osiguranju (Sl. list RCG, br. 78/06 i 19/07) i Zakona o privednim društvima (Sl. list RCG, br. 06/02, 17/07 i 80/08), svi imaju jednak tretman.

28. Da li postoji pravni monopol u jednoj ili više grana osiguravajućeg poslovanja (npr. osiguranje motornih vozila)?

Zakonskog monopola u jednoj ili više vrsta osiguranja nema.

Pravni okvir

Nadzorni organ

29. Kakav je sistem i struktura finansijskog nadzornog organa u vašoj zemlji? Ko vrši opšti nadzor nad poslovanjem osiguravajućeg društva, njegovom pozicijom solventnosti i njegovim tehničkim rezervama i sredstvima koja ih pokrivaju (molimo naznačite naziv i adresu)?

Po Zakonu o osiguranju (Sl. list RCG, br. 78/06 i 19/07), za nadzor nad obavljanjem osiguranja osnovano je nezavisno regulatorno tijelo -

Agencija za nadzor osiguranja
ul. Kralja Nikole 27a/III, Podgorica
Crna Gora

Osnivač je Republika, a prava osnivača vrši Savjet Agencije. Organi upravljanja u Agenciji su tročlani Savjet i direktor, a organizaciono je podijeljena u tri sektora: sektor za nadzor tržišta osiguranja, sektor za normativu, razvoj i saradnju i sektor za opšte poslove. Postojećim aktom o sistematizaciji radnih mjesta predviđeno je da ove poslove obavlja 16 lica.

Agencija za nadzor osiguranja vrši nadzor nad obavljanjem cjelokupne djelatnosti osiguranja, naročito društava za osiguranje, u skladu sa posebnim zakonima za ovu oblast – Zakona o osiguranju (Sl. list RCG, br. 78/06 i 19/07), Zakonom o obaveznom osiguranju u saobraćaju (Sl. list RCG, br. 46/07), i Zakonom o stečaju i likvidaciji društava za osiguranje (Sl. list RCG, br. 11/07), kao i podzakonskim aktima donešenim na osnovu navedenih propisa, i opštim propisima kojima se reguliše poslovanje privrednih društava.

30. Koja ovlašćenja ima nadzorni organ?

a) da zahtijeva neophodnu dopunsku informaciju

a) Agencija za nadzor osiguranja može tražiti dodatnu dokumentaciju počev od otpočinjanja postupka izdavanja dozvole za rad svim subjektima u obavljanju djelatnosti osiguranja svim licima koja obavljaju te poslove i podliježu nadzoru regulatornog organa, uvijek kad se za tim ukaže potreba, u roku i na način koji sama odredi.

b) da vrši kontrolu na licu mjesta

Agencija za nadzor osiguranja ovlašćena je da vrši i posredne i neposredne kontrole poslovanja društava za osiguranje:

- 1) ostvarivanjem uvida u opšte akte, akte poslovne politike i poslovne knjige društva, kao i uvidom u sve druge akte, dokumentaciju i podatke koji se odnose na poslovanje društva;
- 2) pribavljanjem informacija i objašnjenja koja se odnose na poslovanje društva, od članova odbora direktora, internog revizora, ovlašćenog aktuara i menadžmenta, koji su obavezni da ih pruže u okviru svog djelokruga rada;
- 3) privremenim oduzimanjem dokumentacije koja ukazuje na postojanje radnji koje u sebi sadrže elemente krivičnog djela, privrednog prestupa ili prekršaja.

c) da obezbijedi da menadžeri postupaju na primjeren i pravilan način

Agencija daje prethodnu saglasnost za članove odbora direktora i izvršnog direktora, u skladu sa odredbama Zakona o osiguranju (Sl. list RCG, br. 78/06 i 19/07) i Pravilnikom o bližim uslovima za izdavanje dozvola za obavljanje poslova osiguranja, posredovanja, zastupanja i pružanja drugih usluga u osiguranju (Sl. list RCG, br. 08/07). Traži se ispunjenost uslova u pogledu stručnih kvalifikacija i radnog iskustva na istim ili sličnim poslovima, nekažnjavanost, nepostojanje učešća u drugim društvima za osiguranje, nepostojanje povezanosti sa pravnim licem u kojem društvo za osiguranje ima kvalifikovano učešće, nepostojanje upravljačkog učešća u društvima nad kojima je otvoren postupak stečaja ili likvidacije, ili mu bila oduzeta dozvola za rad.

d) u slučaju insolventnosti

U slučaju insolventnosti mogu se propisati mjere za obezbjeđenje likvidnosti, usklađivanje garantne rezerve i margine solventnosti, privremeno zabraniti ili ograničiti raspolaganje imovinom, naložiti prenos portfelja na drugo društvo za osiguranje, uvesti privremenu upravu, ili pristupiti pokretanju stečajnog postupka u skladu sa Zakonom o stečaju i likvidaciji društava za osiguranje (Sl. list CG, br. 11/07).

e) da sankcioniše i naloži otklanjanje posledica kršenja zakona?

U slučaju kršenja zakona, Agencija može izreći mjere za otklanjanje nezakonitosti i nepravilnosti u poslovanju, mjere zbog nepostupanja u skladu sa pravilima o upravljanju rizikom, predložiti pokretanje prekršajnog ili krivičnog postupka, predložiti posebne mjere prema odgovornim licima, uvesti privremenu upravu i oduzeti dozvolu za obavljanje pojedinih ili svih poslova osiguranja za koje je dozvola izdata (član 129 Zakona o osiguranju stav 1).

31. Koliko aktuara zapošljava nadzorno tijelo?

Trenutno u Agenciji nije zaposlen nijedan aktuar, za ove su poslove angažovani konsultanti, a od zaposlenih za aktuarske poslove obučavaju se dva lica.

32. Koji su zahtjevi u pogledu službene tajne za članove nadzornog tijela?

Članom 189 Zakona o osiguranju (Sl. list RCG, br. 78/06 i 19/07) propisano je da svi zaposleni u Agenciji, kao i članovi Savjeta, imaju obavezu da podatke o licima nad kojima Agencija vrši nadzor čuvaju kao povjerljive, u toku radnog odnosa i tri godine nakon prestanka funkcije odnosno rada u Agenciji.

33. Koje odredbe postoje u pogledu razmjene informacija s nadzornim tijelima trećih zemalja?

Članom 128 Zakona o osiguranju (Sl. list RCG, br. 78/06 i 19/07) propisano je da se saradnja sa drugim nadzornim i regulatornim organima, u cilju efikasnije nadzorne i regulatorne funkcije, odvija na bazi bilateralnih sporazuma, pri čemu se razmjena informacija u skladu sa takvim sporazumom ne smatra odavanjem tajne. Do sada, Agencija za nadzor osiguranja je potpisala Memorandume o razumijevanju sa regulatornim organima na tržištu osiguranja iz Austrije i Slovenije.

34. Izdaje li nadzorni organ godišnji izvještaj? Može li on dostaviti Komisiji primjerak rezime izvještaja na jednom od jezika EU-a? Koja ovlaštenja za intervenisanje ima taj organ u slučaju insolventnosti, zloupotreba ovlaštenja?

Agencija za nadzor osiguranja godišnje sastavlja izvještaj o stanju na tržištu osiguranja, koji dostavlja Skupštini Crne Gore na usvajanje. Po usvajanju izvještaj je javan dokument koji se objavljuje na sajtu Agencije i dostupan je zainteresovanim licima (Aneks 37)

Odgovor na pitanje o insolventnosti dat je u sklopu odgovora br. 30 pod d).

U slučaju kršenja zakona zloupotrebom dozvole, Agencija može izreći različit raspon mjera – od mjera za oklanjanje nezakovitosti i nepravilnosti u poslovanju, mjera zbog nepostupanja u skladu sa pravilima o upravljanju rizikom, preko predloga posebnih mjera prema odgovornim licima, do uvođenja privremene uprave i oduzimanja dozvole za obavljanje pojedinih ili svih poslova osiguranja za koje je dozvola izdata (član 129 Zakona o osiguranju stav 1).

35. Kako je obezbijedena operativna nezavisnost nadzornog organa, u skladu sa međunarodnim standardima (Bazelski komitet, Međunarodna organizacija komisija za hartije od vrijednosti (IOSCO) i ključnim principima Međunarodnog udruženja supervizora osiguranja (IAIS)?

Agencija je osnovana kao nezavisno regulatorno tijelo, čiji Savjet imenuje direktno Skupština Crne Gore, čiji zaposleni moraju ispunjavati kako opšte uslove za zasnivanje radnog odnosa u organima državne uslove, tako i posebne uslove koji se odnose na nepostojanje konflikta interesa i pridržavanje etičkih pravila nezavisnosti i nepristrasnosti u radu.

Izdvojenost ove Agencije od ostalih organa državne uprave je osnov za nezavisno i samostalno obavljanje poslova, u svrhu zaštite osiguranika i drugih korisnika osiguranja, radi obezbjeđivanja stabilnosti i razvoja djelatnosti.

Takođe, Agencija ima svoj budžet koji se puni naknadama od osiguravajućih društava propisanih Odlukom o naknadama Agencije za nadzor osiguranja (Sl. list CG, br. 04/08).

Članom 115 Zakona o osiguranju (Sl. list RCG, br. 78/06 i 19/07) propisano je takođe da će se u vršenju nadzora, pored zakonskih propisa, Agencija pridržavati i Osnovnih principa za efikasnu superviziju društava za osiguranje.

Uslovi za dobijanje dozvole i licenciranje

36. Koje uslove obavezno mora ispuniti novo osiguravajuće društvo u skladu sa domaćim pravom prije početka poslovanja direktnog osiguranja? Posebno, koji su zahtjevi u pogledu?

a) prethodnog dobijanja dozvole

Društva za osiguranje osnivaju se po prethodno dobijenoj dozvoli Agencije.

Uslovi za izdavanje dozvole za obavljanje poslova osiguranja propisani su članom 30 Zakona o osiguranju (Sl. list RCG, br. 78/06 i 19/07), i tu spadaju: ugovor o osnivanju i statut, dokaz da su obezbijedena novčana sredstva u visini iznosa osnovnog kapitala iz člana 21 ovog zakona i sredstva za pokriće osnivačkih i drugih troškova vezanih za početak rada društva, poslovni plan društva za osiguranje za trogodišnji period, sa mišljenjem ovlašćenog aktuara, predlog akata poslovne politike, podaci o akcionarima - spisak, povezanost, finansijski izvještaji, dokazi o podobnosti organa upravljanja, podaci o aktuaru, propisanoj organizaciji, kadrovskoj i tehničkoj osposobljenosti društva za osiguranje za obavljanje poslova za koje se traži izdavanje dozvole, poslovnog prostora u kome će se djelatnost obavljati, i eventualno drugi dokazi i podaci po zahtjevu regulatornog organa.

b) šema poslovanja/solidnosti biznis plana

Poslovni plan treba da sadrži:

- 1) osnove poslovne politike;
- 2) grupu ili vrstu osiguranja za koju se izdaje dozvola (uslovi osiguranja i tarife premija);
- 3) tabelu maksimalnog samopridržaja za sve vrste osiguranja za koje se izdaje dozvola;
- 4) program reosiguranja;
- 5) iznos očekivane margine solventnosti, utvrđene u skladu sa ovim zakonom;
- 6) planirani iznos troškova osnivanja i način pokrića tih troškova;
- 7) plan likvidnosti društva;
- 8) elaborat o očekivanim rezultatima poslovanja, a naročito očekivani prihod od premija, očekivani rashod po osnovu šteta i iznos tehničkih rezervi i rezervi utvrđenih saglasno ovom zakonu, očekivane vrijednosti sredstava i njihovih izvora i predračun troškova sprovođenja osiguranja, sa ocjenom ekonomske opravdanosti osnivanja u odnosu na veličinu i strukturu tržišta.

c) adekvatnosti akcionara/vlasnika

Kvalifikovani imaoci podnose dokaze o finansijskoj podobnosti, izmirenim poreskim obavezama, brojem akcija i međusobnoj povezanosti.

d) ograničavanja samo na poslovanje u oblasti osiguranja

Obavezno je razdvajanje životnih i neživotnih osiguranja. Dozvola se može izdati samo za jednu grupu osiguranja

e) pravnog oblika

Obavezna pravna forma je akcionarsko društvo.

f) obaveznost testiranja?

Ne traži se sprovođenje testa opravdanosti osnivanja, a u okviru poslovnog plana društva za osiguranje daju ocjenu ekonomske opravdanosti osnivanja u odnosu na veličinu i strukturu tržišta.

37. Koja su pravila u pogledu promjene kontrole nad osiguravajućim društvom (npr. zahtjev za dobijanjem odobrenja, davanjem obavještenja, standarda koje treba ispuniti)?

U slučaju promjene kontrole nad društvom za osiguranje sticanjem kvalifikovanog učešća nad akcijama potrebna je saglasnost Agencije za nadzor osiguranja, koja je shodno članu 23 Zakona o osiguranju prethodna, a za pribavljanje saglasnosti je potrebno podnijeti zahtjev sa sljedećom dokumentacijom:

1) za pravna lica:

- dokaz nadležnog organa o registraciji;
- spisak osnivača, sa podacima o ukupnom nominalnom iznosu akcija i procentom učešća u osnovnom kapitalu društva za osiguranje;
- finansijski izvještaji, sa mišljenjem ovlašćenog revizora za posljednje tri godine,
- dokaz o visini plaćenog poreza na imovinu i na dobit za posljednje tri godine;

2) za fizička lica:

- dokaz da to lice u posljednje tri godine nije bilo član odbora direktora ili nosilac posebnih ovlašćenja u pravnom licu nad kojim je sproveden postupak likvidacije, odnosno stečaja;
- dokaz da to lice nije bezuslovno osuđivano za krivična djela protiv privrede, imovine, službene dužnosti i korupcije na kaznu zatvora dužu od tri mjeseca;
- dokaz nadležnog organa uprave o visini plaćenog poreza na imovinu i na ukupan prihod građana za posljednje tri godine;

3) spisak lica koja su povezana sa kvalifikovanim imaocima sa dokazom o načinu povezanosti iz člana 24 ovog zakona.

38. Koja se pravila primjenjuju na posrednike u osiguranju koji posluju u vašoj zemlji? Koje uslove oni moraju ispuniti prije nego što smiju započeti svoje poslovanje (npr. registracija, testiranja, stručni zahtjevi)?

Intermedijari u osiguranju podijeljeni su u dvije grupe: posrednike i zastupnike, i to razdvajanje poslova je obavezno.

Poslovi posredovanja u osiguranju su poslovi koji se odnose na dovođenje u vezu osiguranika, odnosno ugovarača osiguranja sa društvom za osiguranje radi pregovaranja o zaključenju ugovora o osiguranju, na osnovu naloga društva za osiguranje osnovanog po ovom zakonu ili naloga osiguranika, odnosno ugovarača osiguranja.

Poslovi zastupanja u osiguranju su poslovi zaključivanja ugovora o osiguranju u ime i za račun osiguravača (izdavanje polisa), naplaćivanje premija, kao i drugi poslovi povezani sa tim poslovima.

Posredovanjem se mogu baviti samo pravna lica, a zastupanjem pravna lica i preduzetnici. Za pravna lica zakonska forma može biti akcionarsko društvo ili društvo sa ograničenom odgovornošću. I kod jednih i kod drugih na tim poslovima mogu biti zaposlena samo lica koja imaju odgovarajuće ovlašćenje Agencije.

Dozvolu za rad društvu/preduzetniku izdaje Agencija, i ta je dozvola prethodna. Pored opštih uslova potrebna je profesionalna osposobljenost lica koje će biti direktor.

Za dozvolu za rad za društva za posredovanje dostavljaju:

- 1) osnivački akt;
- 2) predlog statuta;
- 3) spisak akcionara, odnosno vlasnika udjela sa podacima iz člana 30 stav 2 tač. 6 do 8 ovog zakona;
- 4) poslovni plan društva za trogodišnji period;
- 5) dokaz da fizička lica koja su predložena za odbor direktora i izvršnog direktora ispunjavaju uslove iz člana 30 ovog zakona;
- 6) dokaz o kadrovskoj i tehničkoj osposobljenosti društva;
- 7) dokaz o učešću u kapitalu ili učešću u pravu glasa u društvima za osiguranje ili društvima za posredovanje u osiguranju;
- 8) predugovor, odnosno ugovor o osiguranju od odgovornosti za štete koje nastanu obavljanjem djelatnosti ili bezuslovnu finansijsku garanciju banke koja je prihvaćena od strane Centralne banke Crne Gore (u daljem tekstu: Centralna banka) na sumu osiguranja, odnosno na iznos od najmanje 100 000.00 EUR;
- 9) dokaz o povezanosti po osnovu kapitala ili drugog učešća sa društvima za osiguranje ili društvima za zastupanje u osiguranju ili društvima za posredovanje u osiguranju;
- 10) drugi dokazi i podaci po zahtjevu regulatornog organa.

Za dozvolu za rad za društva za zastupanje dostavljaju.

- a) osnivački akt;
- b) predlog statuta;
- c) spisak akcionara, odnosno vlasnika udjela sa podacima iz člana 30 stav 2 tač. 6 do 8 ovog zakona;
- d) poslovni plan društva za trogodišnji period;
- e) dokaz da fizička lica koja su predložena za članove organa društva ispunjavaju uslove iz člana 30 ovog zakona;
- f) dokaz o kadrovskoj i tehničkoj osposobljenosti društva za zastupanje u osiguranju;
- g) dokaz o učešću u kapitalu ili učešću u pravu glasa u društvima za osiguranje ili društvima za posredovanje u osiguranju;
- h) predugovor, odnosno ugovor o zastupanju sa društvom za osiguranje koji mora da sadrži odredbu o pravu društva za osiguranje na trajni nadzor nad njegovim izvršavanjem tog ugovora;
- i) dokaz o povezanosti po osnovu kapitala ili drugog učešća sa društvima za osiguranje ili društvima za zastupanje u osiguranju ili društvima za posredovanje u osiguranju;
- j) drugi dokazi i podaci po zahtjevu regulatornog organa.

Za dozvolu za rad preduzetnici koji se bave zastupanjem u osiguranju dostavljaju:

- dokaz o identitetu zastupnika u osiguranju (lično ime, broj lične karte i jedinstveni matični broj građana);
- dokaz o prebivalištu zastupnika u osiguranju;
- dokaz o stručnoj spremi zastupnika u osiguranju;
- dokaz da zastupnik u osiguranju u poslednje tri godine nije bio član uprave, nadzornog odbora ili nosilac posebnih ovlašćenja u pravnom licu nad kojim je sproveden postupak likvidacije, odnosno stečaja;

- dokaz da zastupnik u osiguranju nije bezuslovno osuđivan na kaznu zatvora dužu od tri mjeseca;
- dokaz nadležnog organa uprave o visini plaćenog poreza na imovinu i na ukupan prihod građana za posljednje tri godine;
- dokaz da zastupnik u osiguranju posjeduje ovlaštenje za zastupanje u osiguranju shodno članu 71 ovog zakona;
- poslovni plan za trogodišnji period;
- predugovor, odnosno ugovor o zastupanju sa društvom za osiguranje koji mora da sadrži odredbu o pravu društva za osiguranje na trajni nadzor nad njegovim izvršavanjem tog ugovora;
- dokaz o kadrovskoj i tehničkoj osposobljenosti zastupnika u osiguranju;
- dokaz o vlasništvu, odnosno o zakupu poslovnog prostora u kojem će obavljati djelatnost;
- potvrda o registraciji u CRPS;
- dokaz o povezanosti po osnovu kapitala ili drugog učešća sa društvima za osiguranje ili društvima za zastupanje u osiguranju ili društvima za posredovanje u osiguranju;
- drugi dokazi i podaci po zahtjevu regulatornog organa.

Uslovi poslovanja

39. Koji su uslovi određeni nacionalnim zakonom u pogledu prethodnog odobranja premija ili uslova polisa za neobavezno i obavezno osiguranje?

- Obavezno osiguranje

Uslove osiguranja i tarife premija, odnosno njihove izmjene i dopune utvrđuju društva za osiguranje u skladu sa osnovama za izračunavanje premije i strukture premije (premijski sistem) za obavezno osiguranje u saobraćaju koje utvrđuje Udruženje osiguravaca Crne Gore– Nacionalni biro. Udruženje - Nacionalni biro je pravno lice koje je osnovano u cilju ostvarivanja zajedničkih interesa društava za osiguranje koja obavljaju poslove obaveznih osiguranja u saobraćaju u Republici.

Agencija za nadzor osiguranja daje saglasnost na uslove osiguranja i tarife premija za obavezna osiguranja u saobraćaju, bez koje se navedeni uslovi i tarife premija se ne mogu primjenjivati.

Regulatorni organ objavljuje u "Službenom listu Crne Gore" najniže tarife premija osiguranja od autoodgovornosti.

- Neobavezna osiguranja

Regulatorni organ nema zakonsku obavezu davanja saglasnosti na uslove osiguranja i tarife premija neobaveznih osiguranja.

40. Koja su pravila u pogledu utvrđivanja tehničkih rezervi? Jesu li društva za životno/neživotno osiguranje obavezna da zaposle aktuare?

Kriterijume i način obračuna tehničkih rezervi posebno za svaku vrstu osiguranja svojim pravilnicima utvrđuje regulatorni organ.

Društva za osiguranje moraju imati ovlaštenog aktuara koji je dužan dati mišljenje o uslovima i tarifama premija, kao i o adekvatnosti tehničkih rezervi.

41. Koja je definicija margine solventnosti?

Margina solventnosti je kvantitativni pokazatelj koji predstavlja minimalni iznos likvidnih sredstava društva za osiguranje nad obavezama društva.

Na osnovu članova 96 stav 2 i 198 stav 3 Zakona o osiguranju (Sl. list RCG, br. 78/06) Ministarstvo finansija donijelo je Uputstvo o načinu utvrđivanja visine margine solventnosti (Sl. list RCG, br. 24/07).

42. Koje su margine solventnosti osiguravajućih društava za životno odnosno za ne-životno osiguranje koja posluju na vašem tržištu?

Margine solventnosti društava za životno, odnosno neživotno osiguranja, propisane su sljedećim članovima Uputstva o načinu utvrđivanja visine margine solventnosti:

4.1. Margina solventnosti za životna osiguranja izračunava se na sljedeći način:

a) za osiguranje života, za rentno osiguranje, kao i za druge vrste životnih osiguranja

- iznos ukupne matematičke rezerve posljednjeg dana tekućeg obračunskog perioda pomnoži se sa 0.04, a zatim i koeficijentom koji se dobija kao količnik matematičke rezerve u samopridržaju i ukupne matematičke rezerve, obje posljednjeg dana tekućeg obračunskog perioda, s tim da taj koeficijent ne može biti manji od 0.85;

b) za dopunsko osiguranje uz osiguranje života -na način utvrđen tačkom 2 ovog uputstva;

4.2. Margina solventnosti za neživotna osiguranja izračunava se na sljedeći način:

a) za vrste neživotnih osiguranja iz člana 9 tač. 5 do 23 Zakona o osiguranju (Sl. list RCG, br. 78/06), (u daljem tekstu: Zakon), izuzev za dobrovoljno zdravstveno osiguranje -kao veći iznos od iznosa izračunatih na način iz al. 1 i 2 ove podtačke;

- zbir iznosa ukupne premije za posljednjih dvanaest mjeseci do 10 000 000 eura pomnoženog s 0.18 i preostalog iznosa te premije pomnoženog s 0.16 pomnoži se koeficijentom koji se izračunava kao količnik iznosa ukupne premije u samopridržaju i ukupne premije, obje za posljednjih 36 mjeseci, s tim da taj koeficijent ne može biti manji od 0.50,

- zbir prosječnog iznosa mjerodavnih šteta za posljednjih 36 mjeseci, odnosno 84 mjeseca do 7 000 000 eura pomnoženog s 0.26 i preostalog iznosa tih šteta pomnoženog s 0.23 pomnoži se koeficijentom koji se izračunava kao količnik iznosa mjerodavnih šteta u samopridržaju i mjerodavnih šteta, obje za posljednjih dvanaest mjeseci, s tim da taj koeficijent ne može biti manji od 0.50;

b) za dobrovoljno zdravstveno osiguranje -kao jedna trećina većeg iznosa od iznosa izračunatih na način iz al. 1 i 2 podtačke a), ove tačke.

Margina solventnosti za neživotna osiguranja, osim za dobrovoljno zdravstveno osiguranje, i to za obračune u toku godine do isteka tri godine od dana stupanja na snagu ovog uputstva, odnosno kod osiguranja kredita, usjeva i plodova -do isteka sedam godina od dana stupanja na snagu ovog uputstva, kao i na dan prenosa portfelja tih osiguranja, izračunava se na način iz podtačke a), alineja 1 ove tačke.

Margina solventnosti za dobrovoljno zdravstveno osiguranje, i to za obračune u toku godine do isteka tri godine od dana stupanja na snagu ovog uputstva, kao i na dan prenosa portfelja tog

osiguranja -izračunava se kao jedna trećina iznosa izračunatog na način iz podtačke a), alineja 1 ove tačke.

4.3. Ako je visina margine solventnosti društva manja od iznosa osnovnog kapitala društva propisanog članom 21 Zakona, za marginu solventnosti uzima se iznos osnovnog kapitala.

4.4. Društvo koje se bavi poslovima reosiguranja, odnosno društvo koje se do roka propisanog u članu 202 Zakona bavi poslovima životnih i neživotnih osiguranja - marginu solventnosti izračunava kao zbir izračunatih margina solventnosti za životna i neživotna osiguranja.

4.5. Izračunata margina solventnosti društva u svakom trenutku mora biti manja od garantne rezerve tog društva.

4.6. Društvo je dužno da pri izračunavanju margine solventnosti koristi podatke iz svojih poslovnih knjiga.

43. Koji su minimalni zahtjevi nivoa kapitala/minimalni garantni fond?

Minimalni novčani iznos osnovnog kapitala za osnivanje društva za osiguranje iznosi:

- 1) za životna osiguranja 800 000.00 eura.
- 2) za neživotna osiguranja:
  - osiguranje od nezgode i dobrovoljno zdravstveno osiguranje 500.000,00 eura;
  - obavezno osiguranje u saobraćaju 1 250 000.00 eura;
  - ostala osiguranja imovine, uključujući osiguranje vozila - kasko 1 000 000.00 eura;
  - sve vrste neživotnih osiguranja 2 250 000.00 eura.
- 3) za reosiguranje 2 000 000.00 eura.

44. Koja su pravila za investiranje sredstava osiguravajućeg društva (npr. diversifikacija, ograničenja iznosa)?

Društvo za osiguranje je dužno da u poslovanju sredstvima osiguranja preduzima potrebne mjere za obezbjeđenje sigurnosti deponovanja, odnosno ulaganja, sa ciljem da se ne ugrozi njihova realna vrijednost i likvidnost društva u izvršavanju obaveza iz ugovora o osiguranju i drugih obaveza.

Zakonom o osiguranju su propisani oblici imovine u koje društvo za osiguranje može deponovati i ulagati sredstva tehničkih i garantnih rezervi.

U skladu sa članom 90 Zakona o osiguranju, društvo može sredstva tehničkih rezervi deponovati i ulagati:

- 1) u hartije od vrijednosti koje su izdate od strane Republike, centralnih banaka i vlada stranih zemalja i koje imaju ocjenu najmanje A, odnosno njen ekvivalent, dodijeljenju od strane opšteprihvaćenih, međunarodno priznatih agencija za dodjelu rejtinga;
- 2) u obveznice, odnosno druge dužničke hartije od vrijednosti kojima se trguje na organizovanom tržištu hartija od vrijednosti u Republici;
- 3) u obveznice, odnosno druge dužničke hartije od vrijednosti kojima se ne trguje na organizovanom tržištu hartija od vrijednosti, ako je izdavalac pravno lice sa sjedištem u Republici;
- 4) u akcije kojima se trguje na organizovanom tržištu hartija od vrijednosti u Republici;
- 5) kod banaka sa sjedištem u Republici.

Ministarstvo finansija može propisati i druge vrste deponovanja i ulaganja sredstava tehničkih rezervi koja su, s obzirom na sigurnost, prinos i prometljivost, odgovarajuća za deponovanje i ulaganje.

Društvo za osiguranje je dužno da najmanje jednu trećinu sredstava osiguranja od utvrđenih garantnih rezervi deponuje i ulaže u oblike imovine iz člana 90 Zakona.

Ministarstvo finansija je Pravilnikom o ograničenjima deponovanja i ulaganja sredstava tehničkih rezervi i sredstava garantne rezerve društva za osiguranje (Sl. list CG, br. 38/09 i 43/09) propisalo i druge vrste deponovanja i ulaganja sredstava tehničkih rezervi društva za osiguranje, kao i ograničenja deponovanja i ulaganja sredstava tehničke rezerve i sredstava garantne rezerve društva za osiguranje. Navedeni Pravilnik je priložen u Aneksu (Aneks 35)

45. Koja su pravila u pogledu osiguranja i sredstava elektronske trgovine?

Zakon o osiguranju nije propisao pravila u odnosu na osiguranje i sredstva elektronske trgovine.

46. Kakva su pravila u pogledu trgovanja na daljinu ugovorima o osiguranju?

Zakon o osiguranju nije propisao pravila u odnosu na trgovinu na daljinu ugovorima o osiguranju.

47. Koje je informacije potrebno dati klijentu prilikom zaključenja ugovora o osiguranju?

U skladu sa Zakonom o obligacionim odnosima (Sl. list CG br. 47/08), u polisi osiguranja, koja predstavlja dokument o sklopljenom ugovoru o osiguranju, moraju biti navedeni: ugovorne strane, osigurana stvar, odnosno osigurano lice, rizik obuhvaćen osiguranjem, trajanje osiguranja i period pokrića, svota osiguranja ili da je osiguranje neograničeno; premija ili doprinos, datum izdanja polise i potpisi ugovornih strana.

Osiguravač je dužan da upozori ugovornika osiguranja da su opšti i posebni uslovi osiguranja sastavni dio ugovora i preda mu njihov tekst, ako ti uslovi nijesu štampani na samoj polisi.

Takođe, društva za osiguranja su dužna da, u skladu sa Zakonom, osiguraniku ponude uslove osiguranja i upoznaju ga sa pravilima za izračunavanje premije.

Informacija koja mora biti obezbijedena nadzornom organu

48. Koja se pravila primjenjuju na osiguravajuća društva u pogledu formata bilansa stanja, bruto i neto iskazivanja, nabavnih troškova (bilans uspjeha), vrjednovanja investicija (početna naspram tekuće vrijednosti) nerealizovana dobit od ulaganja?

Osiguravajuća društva u Crnoj Gori koriste:

- Kontni plan iz 1997. godine koji je prilagođen poslovanju osiguravajućih društava i usaglašen sa međunarodnim računovodstvenim standardima; Agencija za nadzor osiguranja je predvidjela donošenje Pravilnika o kontnom okviru društava za osiguranje i Pravilnika o procijeni bilansnih pozicija društava za osiguranje kojim će se ove oblasti u potpunosti usaglasiti sa važećim međunarodnim računovodstvenim standardima;

- Bruto prikaz stanja imovine i obaveza;
- Razgraničenje troškova pribave osiguranja u skladu sa Zakonom o osiguranju i međunarodnim računovodstvenim standardima;
- Procjene investicija u skladu sa važećim međunarodnim računovodstvenim standardima;
- Procjenu nerealizovanih dobitaka od investicija u skladu sa važećim međunarodnim računovodstvenim standardima.

49. Koja se posebna pravila primjenjuju na objavljivanje godišnjih finansijskih iskaza osiguravajućih društava?

Članom 172 Zakona o osiguranju (Sl. list RCG, br. 78/06 i 19/07) propisana je obaveza objavljivanja rezimea revidiranog finansijskog izvještaja u najmanje jednom štampanom mediju koji se distribuira na cijeloj teritoriji države.

U skladu sa članom 6 Zakona o računovodstvu i reviziji (Sl. list RCG, br. 69/05 i 80/08) pravna lica dužna su da dostavljaju finansijske iskaze u papirnoj i elektronskoj formi Centralnom registru Privrednog suda najkasnije do 28 februara tekuće, za prethodnu godinu. Bilans stanja i bilans uspjeha objavljuju se na sajtu Centralnog registra Privrednog suda.

Takođe, u skladu sa članom 6b navedenog Zakona, akcionarsko društvo i drugo pravno lice koje emituje hartije od vrijednosti i druge finansijske instrumente kojima se trguje na organizovanom tržištu, kao i matično pravno lice koje je dužno da sastavlja konsolidovane finansijske iskaze, dužno je da u pisanom i elektronskom obliku sačinjava i dostavlja Komisiji za hartije od vrijednosti godišnje i kvartalne finansijske iskaze. Komisija za hartije od vrijednosti finansijske iskaze objavljuje na svojoj internet stranici.

Član 12 istog Zakona propisuje i obaveznost objavljivanja Izvještaja o reviziji sa mišljenjem o finansijskim iskazima na internet stranici Komisije za hartije od vrijednosti.

50. Koje je godišnje računovodstvene, prudencijalne i statističke informacije dužno dostavljati osiguravajuće društvo nadzornom organu u pogledu svog poslovanja?

Članovima 123 i 124 Zakona o osiguranju (Sl. list RCG, br. 78/06 i 19/07) propisana je obaveza redovnog godišnjeg i tromjesečnog izvještavanja, dostavljanjem sljedećih podataka:

čl. 123 – redovno izvještavanje

- 1) godišnji finansijski izvještaj i godišnji izvještaj o poslovanju, sa mišljenjem ovlašćenog aktuara i izvještajem spoljnog revizora;
- 2) izvještaj o sprovođenju politike saosiguranja i reosiguranja, s mišljenjem ovlašćenog aktuara;
- 3) statut, druga opšta akta, akta poslovne politike;
- 4) obavještenje o promjenama u strukturi kapitala društva;
- 5) obavještenje o promjeni ovlašćenog aktuara i revizora;
- 6) dokazi o izmjenama podataka koji se registruju u CRPS;
- 7) obavještenje o sazivanju skupštine i zapisnik sa sjednice skupštine;
- 8) druga obavještenja, izvještaji i podaci utvrđeni zakonom i propisima donijetim na osnovu zakona.

čl. 124 – tromjesečno izvještavanje

- a) struktura kapitala;
- b) saosiguranje i reosiguranje viškova rizika iznad maksimalnog samopridržaja, sa mišljenjem ovlašćenog aktuara;
- c) visina i struktura ostvarenih premija;
- d) broj i visina prijavljenih i riješenih šteta i šteta u sporu, sa mišljenjem ovlašćenog aktuara;
- e) tehničke rezerve, sa mišljenjem ovlašćenog aktuara;

- f) deponovanje i ulaganje sredstava tehničkih rezervi, stanje i promjene na ostaloj imovini;
- g) likvidnost društva, sa mišljenjem ovlašćenog aktuara;
- g) garantna rezerva, sa mišljenjem ovlašćenog aktuara;
- i) deponovanje i ulaganje sredstava garantne rezerve;
- j) margina solventnosti, sa mišljenjem ovlašćenog aktuara;
- k) nalazi interne revizije, sa ocjenom odbora direktora;
- l) drugi propisani podaci.

Bliži sadržaj ovih podataka propisan je Pravilnikom o sadržini izvještaja, obavještenja i drugih podataka koje društvo za osiguranje dostavlja Agenciji za nadzor osiguranja i o načinu i rokovima njihovog dostavljanja (Sl. list CG, br. 70/08).

51. Koja pravila postoje u vezi sa zahtjevom nadzornog organa za dodatnim informacijama?

Odgovor na ovo pitanje je dat u sklopu odgovora na pitanje br. 30 pod a).

52. Kakva su pravila kojima se regulišu inspekcije na licu mjesta /na lokaciji?

Pravila su propisana članovima 117 do 122 Zakona o osiguranju (Sl. list RCG, br. 78/06 i 19/07), koja se odnose na vršenje svih, i on-site i off-site kontrola. Član 118 daje mogućnost da se bliži način vršenja nadzora uredi propisom Ministarstva finansija.

Obavezno osiguranje

53. Koja su osiguranja obavezna?

Po Zakonu o obaveznom osiguranju u saobraćaju (Sl. list RCG, br. 46/07), obavezne su sljedeće vrste osiguranja:

- 1) osiguranje putnika u javnom saobraćaju od posledica nesrećnog slučaja;
- 2) osiguranje vlasnika, odnosno korisnika motornih vozila od odgovornosti za štetu pričinjenu trećim licima;
- 3) osiguranje vlasnika, odnosno korisnika vazduhoplova od odgovornosti za štetu pričinjenu trećim licima;
- 4) osiguranje vlasnika, odnosno korisnika plovnih objekata od odgovornosti za štetu pričinjenu trećim licima.

54. Koje su posebne pravne odredbe koje se odnose na obavezno osiguranje kojih se mora pridržavati osiguravajuće društvo?

Društvo za osiguranje koje se obavi obaveznim osiguranjima u saobraćaju dužno je:

- da postane član Nacionalnog biroa osiguravača Crne Gore,
- da uplaćuje utvrđeni doprinos Garantnom fondu, koji je organizaciona jedinica u Nacionalnom birou osiguravača
- da se pridržava premijskog sistema utvrđenog od strane Nacionalnog biroa osiguravača (čl. 5 i 6 Zakona o obaveznom osiguranju)

- da vodi statističke i druge podatke, na način utvrđen od strane Nacionalnog biroa osiguravača.

Osiguranje motornih vozila

55. Da li je osiguranje motornih vozila obavezno u vašoj zemlji?

Osiguranje iz upotrebe motornih vozila je obavezno.

56. Koje se štete pokrivaju (naročito štete na stvarima i povrede lica)? Postoje li isključenja u pokrivanju lica?

Pokrivene su i štete pričinjene putnicima u javnom saobraćaju, trećim licima iz upotrebe motornog vozila, vazduhoplova i plovnog objekta i štete na stvarima tih lica.

Članom 24 predviđeno je da pravo na naknadu štete nema:

- 1) vlasnik, suvlasnik i svaki drugi korisnik motornog vozila čijom je upotrebom pričinjena šteta, odnosno ovlašćeni držalac motornog vozila za slučaj štete na stvarima;
- 2) vozač motornog vozila koji je izazvao nesreću i njegovi pravni sljedbenici zbog tjelesnih povreda, oštećenja zdravlja ili smrti vozača;
- 3) lice koje je izvršilo, odnosno učestvovalo u protivpravnom oduzimanju motornog vozila čijom je upotrebom prouzrokovana šteta, bez obzira da li je upravljalo vozilom u momentu nastanka štete;
- 4) saputnik koji je dobrovoljno ušao u vozilo kojim je prouzrokovana šteta, ako osiguravač dokaže da mu je bila poznata okolnost da je tim vozilom upravljao neovlašćeni vozač,
- 5) saputnik koji je dobrovoljno ušao u vozilo kojim je prouzrokovana šteta, ukoliko Udruženje dokaže da mu je bila poznata okolnost da je tim vozilom upravljao neovlašćeni vozač,
- 6) lice koje je štetu pretrpjelo:
  - upotrebom motornog vozila za vrijeme zvanično odobrenih auto-moto i karting takmičenja i djelova tih takmičenja na zatvorenim stazama, na kojima je cilj postizanje maksimalne brzine, kao i na probama (treningu) za ta takmičenja;
  - usljed zemljotresa;
  - usljed dejstva nuklearne energije tokom prevoza nuklearnog materijala;
  - usljed vojnih operacija, vojnih manevara, pobuna ili terorističkih akcija, ako postoji uzročna veza između tih dejstava i nastale štete.

Po članu 25 Zakona o obaveznom osiguranju u saobraćaju, osiguranik gubi prava iz ugovora o osiguranju, ako:

- a) vozač upravlja motornim vozilom bez odgovarajuće vozačke dozvole;
- b) vozač nije koristio vozilo u svrhu kojoj je namijenjeno;
- c) se vozač bez nadzora ovlašćenog vozača-instruktora obučavao za upravljanje motornim vozilom u saobraćaju na putevima;
- d) vozač bez znanja i odobrenja vlasnika, odnosno ovlašćenog korisnika motornog vozila koristi to vozilo;
- e) vozač upravlja vozilom pod uticajem alkohola iznad odobrene granice, opojnih droga, psihoaktivnih lijekova ili drugih psihoaktivnih materija;
- f) je štetu prouzrokovao namjerno;
- g) je šteta nastala zbog toga što je vozilo bilo tehnički neispravno, a ta je okolnost vozaču vozila bila poznata;
- h) vozač na protivpravan način dođe u posjed motornog vozila.

57. Da li zakon određuje maksimalni iznos pokrića?

Postoji za obavezna osiguranja, regulisana Zakonom o obaveznom osiguranju u saobraćaju, i to članovima 19, 27, 35 i 38.

Vezano za osiguranje putnika u javnom saobraćaju od posljedica nesrećnog slučaja, član 19 navedenog Zakona propisuje da obavezu društva za osiguranje predstavljaju osigurane sume iz ovog člana, ukoliko nije ugovorom o osiguranju ugovorena veća osigurana suma.

Najniža osigurana suma na koju može biti ugovoreno osiguranje putnika u javnom prevozu od posljedica nesrećnog slučaja, po jednom putniku, iznosi:

- 1) za slučaj smrti putnika 8 000 € ;
- 2) za slučaj trajnog gubitka opšte radne sposobnosti (invaliditeta) putnika 16.000 € ;
- 3) za slučaj prolazne nesposobnosti za rad, na ime naknade na gubitak zarade stvarnih inužnih troškova liječenja putnika 4 000 €.

Vlasnik prevoznog sredstva, odnosno korisnik iz člana 17 stav 2 ovog zakona može zaključiti ugovor o osiguranju i na iznos veći od najniže osigurane sume iz stava 2 ovog člana.

Vezano za osiguranje vlasnika motornih vozila od odgovornosti za štetu pričinjenu trećim licima, član 27 navedenog Zakona propisuje da je obaveza društva za osiguranje po osnovu osiguranja od autoodgovornosti ograničena osiguranom sumom važećom na dan nastanka štetnog događaja, ako ugovorom o osiguranju nije ugovorena viša suma.

Najniža osigurana suma na koju može biti ugovoreno osiguranje od autoodgovornosti iznosi:

a) za štetu zbog smrti, tjelesne povrede i narušenog zdravlja:

- za autobuse i teretna vozila 250 000 €,
- za druga motorna i nepoznata vozila 150 000 €,
- vozila kojima se prevoze opasne materije 300 000 €;

b) za štetu zbog uništenja ili oštećenja stvari:

- za autobuse i teretna vozila 100 000 €,
- za druga motorna vozila 80 000 €,
- vozila kojima se prevoze opasne materije 150 000 €.

Ako ima više oštećenih lica, a ukupna naknada štete je veća od iznosa iz stava 2 ovog člana, prava oštećenih lica prema društvu za osiguranje smanjuju se srazmjerno do sume osiguranja iz stava 2 ovog člana.

Društvo za osiguranje koje je jednom oštećenom licu isplatilo veći iznos od iznosa koji mu pripada, jer nije znalo, niti je moglo znati da postoje i druga oštećena lica, ostalim oštećenim licima srazmjerno snižava naknadu u skladu sa stavom 3 ovog člana i ostaje prema tim oštećenim licima u obavezi samo do visine preostalog iznosa osigurane sume iz stava 2 ovog člana.

Vezano za osiguranje vlasnika vazduhoplova od odgovornosti za štetu pričinjenu trećim licima, član 35 navedenog zakona propisuje da obavezu društva za osiguranje predstavljaju osigurane sume iz ovog člana ukoliko nije ugovorom o osiguranju ugovorena veća osigurana suma.

Najniža osigurana suma na koju može biti ugovoreno osiguranje iz člana 34 stav 1 ovog zakona iznosi:

1) za vazduhoplove koji se koriste za javni prevoz putnika i robe u domaćem I međunarodnom vazdušnom saobraćaju:

- mase do 2 700 kg 150 000 €,
- mase od 2 701 kg do 5 700 kg 300 000 €,
- mase od 5 701 kg do 27 000 kg 500 000 €,
- mase od 27 001 kg do 72 000 kg 1 000 000 €,
- mase preko 72 000 kg 1 600 000 €;

2) za ostale vazduhoplove bez obzira na namjenu (zmajevi, ultralake jedrilice, paraglajderi, jedrilice, baloni, zmajevi sa motorom, ultralaki vazduhoplovi sa motorom, vazduhoplovi sa sopstvenim pogonom i ostali vazduhoplovi) 40 000 €.

Vezano za osiguranje vlasnika plovnih objekata od odgovornosti za štetu pričinjenu trećim licima, član 38 navedenog Zakona propisuje da obavezu društva za osiguranje predstavljaju osigurane sume iz ovog člana, ukoliko nije ugovorom o osiguranju ugovorena veća osiguranja suma.

Najniža osigurana suma na koju može biti ugovoreno osiguranje iz člana 37 stav 1 ovog zakona iznosi:

1) za brodove:

- veličine do 1 000 brt 100 000 €,
- veličine od 1 001 do 10 000 brt 200 000 €,
- veličine od 10 001 do 20 000 brt 300 000 €,
- veličine od 20 001 do 30 000 brt 400 000 €,
- veličine preko 30 000 brt 500 000 €;

2) za ostale plovne objekte za sport i rekreaciju:

- motorni čamci, 50 000 €,
- jahte, hidrogliseri, skuteri i gliseri 200 000 €.

Filijale ili agencije iz trećih zemalja

58. Koja su načela i uslovi za davanje dozvole za poslovanje preduzećima čije je sjedište izvan zemlje?

Po Zakonu o osiguranju poslove osiguranja mogu obavljati samo pravna lica osnovana po domaćim zakonima, što znači ispunjenjem uslova propisanih članom 30 Zakona o osiguranju. Sjedište mora biti u Crnoj Gori, a kompanijama sa sjedištem u inostranstvu nije dozvoljeno otvaranje poslovnih jedinica bez statusa pravnog lica.

Ostalo

59. Postoje li određene klase osiguranja (npr. osiguranje kredita) za koje je propisan zahtjev specijalizacije uz isključenje ostalih klasa, što znači da osiguravajuće društvo koje nudi tu klasu osiguranja može djelovati samo u tom području, i ni u jednom drugom?

Po važećem Zakonu o osiguranju nema klasa osiguranja, izuzev što se obavezno moraju razdvojiti poslovi životnog i neživotnog osiguranja.

60. Koja su pravila za prenos portfelja (npr. odobrenje, objavljivanje, prava imalaca polise)?

Prenos portfelja propisan je članovima 148 do 152 Zakona o osiguranju, koji predviđaju prethodnu dozvolu Agencije za nadzor osiguranja. Nije potrebna saglasnost osiguranika, ali se rješenje Agencije kojim se odobrava prenos objavljuje u Službenom listu Crne Gore.

Društvo za osiguranje koje je prenijelo portfelj osiguranja dužno je da, u roku od 15 dana od dana prijema rješenja kojim se daje saglasnost za prenos portfelja osiguranja, obavijesti ugovarače osiguranja čiji su ugovori o osiguranju obuhvaćeni prenosom portfelja osiguranja o nazivu i sjedištu društva za osiguranje koje je preuzelo portfelj osiguranja i danu do kojeg se mora završiti prenos portfelja osiguranja, neposredno pisanim putem ili putem sredstava javnog informisanja.

Osiguranik ima pravo da raskine ugovor o osiguranju, obavještavajući o tome pisanim putem društvo za osiguranje koje je preuzelo portfelj osiguranja, u roku od 30 dana od dana prijema obavještenja iz stava 1 ovog člana.

Osiguranici neživotnog osiguranja, u slučaju iz stava 2 ovog člana, imaju pravo na onaj dio premije koji odgovara ostatku trajanja osiguranja, a osiguranici životnog osiguranja imaju pravo na iznos matematičke rezerve obračunate na dan prenosa portfelja osiguranja, ako su fondovi osiguranja života dovoljni za pokriće tog iznosa ili na iznos smanjen proporcionalno umanjenju fondova osiguranja života.

Danom prenosa portfelja osiguranja, društvo za osiguranje koje je preuzelo portfelj osiguranja postaje strana u ugovorima o osiguranju koji su mu prenosom portfelja osiguranja ustupljeni i preuzima sva prava i obaveze iz tih ugovora, a društvo koje prenosi portfelj osiguranja oslobađa se obaveza prema osiguranicima.

Prenos portfelja osiguranja za koji nije dobijena saglasnost regulatornog organa nema pravno dejstvo.

61. Koja su pravila likvidacije osiguravača (npr. obaveza dostavljanja obavještenja, odobrenje, objavljivanje, prioritetnost zahtjeva iz osiguranja, prioritetnost povjerilaca)?

Likvidacija osiguravajućih društava je propisana Zakonom o stečaju i likvidaciji društava za osiguranje (Sl. list CG, br. 11/07).

Na dobrovoljnu likvidaciju društava za osiguranje primjenjuju se odredbe tog zakona kojima se uređuje stečaj društava za osiguranje, uz prethodno pribavljenu saglasnost regulatornog organa.

O otvaranju stečajnog postupka povjerioci se obavještavaju oglasom, koji se objavljuje u "Službenom listu Crne Gore", štampanim medijima i preko internet stranice Agencije.

Rješenje o otvaranju stečajnog postupka se dostavlja društvu za osiguranje nad kojim se sprovodi stečajni postupak, društvu za reosiguranje, banci kod koje su deponovana sredstva, Centralnom registru Privrednog suda u Podgorici i državnom tužiocu.

Ako društvo za osiguranje obavlja poslove osiguranja života, a donijeto je rješenje o otvaranju stečajnog postupka, odnosno postupka likvidacije, ugovori o osiguranju života zajedno sa sredstvima mogu se ugovorom prenijeti drugim društvima za osiguranje.

Redosljed namirivanja potraživanja iz stečajne mase društva za osiguranje:

- 1) obezbijeđena potraživanja do vrijednosti njihovog obezbjeđenja, umanjena za razumne troškove prodaje;
- 2) naknada stečajnog upravnika, odnosno likvidatora i troškovi vezani sa obavljanjem tih poslova;
- 3) potraživanja povjerilaca po osnovu ugovora o osiguranju života do visine obaveza iskazanih u sredstvima matematičke rezerve u skladu sa zakonom kojim se uređuje osiguranje i potraživanja povjerilaca po osnovu ugovora o osiguranju od posljedica nezgode;
- 4) potraživanja povjerilaca po osnovu ostalih vrsta osiguranja;
- 5) druga potraživanja povjerilaca;
- 6) potraživanja akcionara društva.

- Likvidacija

Društvu za osiguranje koje je donijelo odluku o dobrovoljnoj likvidaciji predsjednik nadležnog Privrednog suda postavlja likvidacionog upravnika sa liste stečajnih upravnika koju utvrđuje regulatorni organ, pri čemu radnje sprovedene u postupku likvidacije važe i u stečajnom

postupku, a ne primjenjuju se odredbe stečajnog postupka kojima se uređuje pobijanje pravnih radnji.

Ako se pri zaključivanju likvidacionog bilansa utvrdi da su ispunjeni uslovi za otvaranje stečajnog postupka, likvidacioni upravnik je dužan da takav predlog podnese regulatornom organu.

62. Kako je postavljen sistem nadzora grupa i finansijskih konglomerata koji se bave osiguranjem (npr. različita pravila o adekvatnosti kapitala, obaveze u pogledu solventnosti, transakcije unutar grupe)? Postoji li dodatni nadzor takvih organizacija?

Ne postoje posebni propisi kojima se uređuje nadzor nad grupama i konglomeratima. Vrsta dodatnog nadzora mogla bi se sprovesti kroz saradnju sa regulatornim organima u čijoj su nadležnosti druge kompanije iste grupe/konglomerata, a sa kojom Agencija ima potpisane sporazume o saradnji.

III. INFRASTRUKTURA FINANSIJSKIH TRŽIŠTA

63. U kojoj mjeri je infrastruktura finansijskog tržišta usklađena sa direktivom o aranžmanu obezbjeđenja finansijskih sredstava (kolateralu)?

Hartije od vrijednosti mogu se koristiti kao finansijski kolateral. REPO poslovi, tj. transakcije sa hartijama od vrijednosti kupljenim u skladu sa ugovorima o reprodaji i hartijama od vrijednosti prodanim u skladu sa ugovorima o reotkupu nijesu definisane Zakonom o hartijama od vrijednosti, već je Komisija za hartije od vrijednosti ovlašćena na donošenje propisa kojima će se regulisati REPO poslovi.

Aranžmani za finansijske kolaterale i prenos vlasništva nad finansijskim kolateralom su mogući.

64. Molimo navedite detaljnu informaciju o postojećim mehanizmima redukcije sistemskog rizika povezanog sa insolventnošću učesnika u sistemu saldiranja plaćanja i hartija od vrijednosti i u kojoj mjeri su isti u skladu sa direktivom o saldiranju.

Mehanizmi redukcije sistemskog rizika vezanog za insolventnost učesnika u sistemu saldiranja sadržani su u zakonskim odredbama kojima je propisano:

- Sredstva na računima klijenta vlasništvo su klijenta, a ne ovlašćenog učesnika, ne ulaze u imovinu ovlašćenog učesnika, ni u likvidacionu ili stečajnu masu, niti se mogu upotrijebiti za naplatu potraživanja prema klijentu (član 82 stav 3 Zakona o hartijama od vrijednosti).
- Hartije od vrijednosti i novčana sredstva članova Centralne Depozitarne Agencije ne ulaze u njenu imovinu, niti u stečajnu ili likvidacionu masu i ne mogu biti predmet sudskog izvršenja protiv te agencije (član 93 Zakona o hartijama od vrijednosti).

Kao mehanizam redukcije sistemskog rizika vezanog za insolventnost učesnika u sistemu saldiranja i plaćanja Zakonom o hartijama od vrijednosti je propisano da Komisija može oduzeti dozvolu za rad datu ovlašćenom učesniku - pravnom licu kada se donese odluka o stečaju ili likvidaciji

Dakle, čim se donese odluka o stečaju i/ili likvidaciji, ispunjeni su uslovi za suspendovanje dozvole za rad. Pri tome, zakonom je izričito propisano da suspendacija ili oduzimanje dozvole za rad ne utiče na:

- 1) realizaciju transakcija sa hartijama od vrijednosti zaključenih prije suspendacije ili oduzimanja dozvole za rad, a u kojima je jedna strana lice kome je suspendovana ili oduzeta dozvola za rad,
- 2) pravo, obavezu ili odgovornost nastalu iz takvih transakcija.

U vezi sa zaštitom u slučaju insolventnosti učesnika, nalozi za trgovinu koji su unijeti u sistem prije otvaranja stečajnog postupka su pravno utuživi i obavezujući. Odluka da se otvori stečajni postupak nema retroaktivno dejstvo na prava i obaveze učesnika u transakciji. Nalozi za trgovinu ne mogu se opozvati i povući nakon saldiranja.

Ovim se sistem kliringa i saldiranja i prava i obaveze učesnika u postupku saldiranja usaglašavaju sa obavezama utvrđenim članom 3 Direktive o saldiranju.

Procesiranje transakcija vrši se u sistemu trgovanja i automatski se prenosi u sistem kliringa i depozitara kao *locked-in* transakcije. Kliring modul sistema obavlja standardne funkcije uključujući izvještaje o trgovanju, ispravke, poništavanja, potvrđivanja saldiranja obaveza iz transakcija u kojima učestvuju institucionalni investitori, izdavanje izvještaja o saldiranju učesnicima, i drugo. U skladu sa odredbama Zakona o hartijama od vrijednosti, koji ne omogućava vanberzansko trgovanje, ne vrši se "receive-delivery versus payment" instrukcija i uparivanje naloga institucionalnih investitora u samom sistemu kliringa i depozitara.

Tokom početnog perioda poslovanja, planirano je da se saldiranje transakcija vrši po metodu Trade-for-Trade. Shodno potrebama tržišta, moguće je u kasnijoj fazi preći na *cash netting* metod.

IV. TRŽIŠTA HARTIJA OD VRIJEDNOSTI I INVESTICIONE USLUGE

Opšta pitanja

65. Postoji li organ nadležan za nadzor regulisanih tržišta? Ako postoji, molimo navedite naziv i adresu. Izdaje li nadzorni organ godišnji izvještaj? Da li bi mogao da dostavi Komisiji primjerak ili rezime izvještaja? Da li je taj organ takođe nadležan za nadzor kolektivnih investicionih preduzeća?

Organ nadležan za nadzor i kontrolu regulisanih tržišta je Komisija za hartije od vrijednosti Crne Gore, sa sjedištem u Podgorici, Kralja Nikole 27a/III. Komisija za hartije od vrijednosti je nacionalno regulatorno i nadzorno tijelo odgovorno za donošenje i sprovođenje podzakonskih propisa koji se odnose na emisiju i trgovinu hartijama od vrijednosti, kao i za davanje dozvola za rad učesnicima na tržištu hartija od vrijednosti i kontrolu tog rada.

Zakonom o hartijama od vrijednosti ustanovljena je Komisija za hartije od vrijednosti (čl. 7. do 23. Zakona o hartijama od vrijednosti) kao samostalna organizacija Crne Gore, sa svojstvom pravnog lica.

U obavljanju poslova utvrđenih zakonom, Komisija je samostalna i nezavisna i odgovorna za svoj rad Skupštini Crne Gore. Na samostalnost Komisije obavezuju principi Međunarodne organizacije komisija za hartije od vrijednosti (IOSCO), čiji je Komisija punopravni redovni član od sticanja nezavisnosti Crne Gore 2006. godine.

Komisija za hartije od vrijednosti je prema članu 6. Zakona o investicionim fondovima (Sl. list RCG, br. 49/04) nadležna i ovlašćena za vršenje nadzora nad osnivanjem i poslovanjem društva za upravljanje i investicionog fonda, u skladu sa odredbama ovog zakona i zakona kojim se uređuju hartije od vrijednosti.

Takođe, Komisija za hartije od vrijednosti je prema članu 6 Zakona o dobrovoljnim penzionim fondovima (Sl. list RCG, br. 78/06 i 14/07) nadležna i ovlašćena za vršenje nadzora nad osnivanjem i poslovanjem društva za upravljanje i penzionog fonda, u skladu sa ovim zakonom i zakonom kojim se uređuju hartije od vrijednosti

Komisija, najkasnije u roku od šest mjeseci od kraja svake finansijske godine, sačinjava izvještaj o radu i stanju na tržištu hartija od vrijednosti i dostavlja ga Skupštini i Vladi. Uz izvještaj Komisija dostavlja i finansijske iskaze za prethodnu godinu sa izvještajem revizora (član 23 stav 1 i 2 Zakona o hartijama od vrijednosti). (Aneks 36)

Uz ovaj Upitnik EU dostavlja se Izvještaj o radu Komisije za hartije od vrijednosti za 2009. godinu. Svi izvještaji Komisije mogu se preuzeti i na Internet stranici Komisije www.scmn.co.me.

66. Da li postoji centralni registar hartija od vrijednosti? Molimo vas dostavite detaljni pregled.

Zakon o hartijama od vrijednosti po prvi put kod nas uvodi instituciju Centralnog registra i depozitara hartija od vrijednosti. S ciljem obavljanja ovih usluga formirana je Centralna depozitarna Agencija a.d.

Misija Centralne Depozitarne Agencije (CDA) je da pruži usluge centralnog registra i depozitara za sve hartije od vrijednosti i da doprinese konkurentnosti tržišta kapitala kroz obezbjeđivanje efikasnih usluga kliringa, saldiranje i registracije hartija od vrijednosti.

Centralna Depozitarna Agencija je fundamentalni dio infrastrukture tržišta kapitala u Crnoj Gori, koji obavlja poslove registrovanja dematerijalizovanih hartija od vrijednosti, poslove kliringa i saldiranja sklopljenih transakcija s tim hartijama i druge poslove u vezi sa dematerijalizovanim hartijama od vrijednosti.

CDA je ovlašćena na obavljanje sledećih usluga, dizajniranih da zadovolje potrebe emitenata, investitora i ovlašćenih učesnika:

- Registrovanje i čuvanje dematerijalizovanih hartija od vrijednosti,
- Vođenje računa emitenata, odnosno vlasnika hartija od vrijednosti i izdavanje potvrde o stanju i promjenama na tim računima,
- Prenos, deponovanje, saldiranje i kliring po zaključenim poslovima u prometu hartija od vrijednosti,
- Korporativne aktivnosti emitenata vezane za distribuciju različitih vlasničkih prava,
- Obavljanje usluga izdavanja ISIN broja (International Securities Identification Numbers) emitentima u Crnoj Gori,
- Sve mjere i poslove koji se pokazuju korisnim ili nužnim za ostvarivanje i unapređenje svrhe Društva.

Uz pomoć USAID-a, obezbijeđen je kompletan sistem registracije, kliringa i depozitara. U martu 2001. godine instaliran je sistem za registraciju hartija od vrijednosti, dok su druge dvije komponente implementirane do kraja 2001. godine.

Procesiranje transakcija vrši se u sistemu trgovanja i automatski se prenosi u sistem kliringa i depozitara kao *locked-in* transakcije.

Kliring modul sistema obavlja standardne funkcije uključujući izvještaje o trgovanju, ispravke, potvrđivanja saldiranja obaveza iz transakcija u kojima učestvuju institucionalni investitori, izdavanje izvještaja o saldiranju učesnicima, i drugo. U skladu sa odredbama Zakona o hartijama od vrijednosti, koji ne omogućava vanberzansko trgovanje, ne vrši se "receive-delivery versus payment" instrukcija i uparivanje naloga institucionalnih investitora u samom sistemu kliringa i depozitara.

Tokom početnog perioda poslovanja, planirano je da se saldiranje transakcija vrši po metodu Trade-for-Trade. Shodno potrebama tržišta, moguće je u kasnijoj fazi preći na *cash netting* metod. U cilju korišćenja prednosti koje pruža centralizovani sistem saldiranja koji je razvila i koristila NBCG – Poslovi platnog prometa (bivši ZOP) sprovodi se nekoliko ciklusa saldiranja transakcija dnevno. Takođe, sistem omogućava implementaciju Real-Time Gross Settlement sistema.

Pravni okvir

67. Molimo navedite glavne propise usvojene u ovoj oblasti i tok njihovog sprovođenja.

Osnovni zakon koji uređuje oblast tržišta kapitala je **Zakon o hartijama od vrijednosti** usvojen u decembru 2000. godine. Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o hartijama od vrijednosti (Sl. list CG, br. 53/09), koji je usvojen u aprilu 2006. godine, vrši se dalje se usaglašavanje ove oblasti sa pravom Evropske unije.

Na osnovu ovih zakona, Komisija je donijela sljedeća podzakonska akta:

- [Pravila o načinu upisa i vođenja registra emitenata hartija od vrijednosti kod Komisije za hartije od vrijednosti](#) (Sl. list RCG, br. 6/01 i 57/01);
- [Pravila o izdavanju dozvole za rad Centralnoj Depozitarnoj Agenciji](#) (Sl. list RCG, br. 02/01);
- [Pravila o izdavanju dozvole za rad berzi](#) (Sl. list RCG, br. 16/01, 45/01 i 68/03);
- [Pravila o izdavanju dozvole za rad ovlašćenim učesnicima na tržištu hartija od vrijednosti](#) (Sl. list RCG, br. 16/01, 26/06 i 52/07);

- [Pravila o sadržini prospekta za javnu ponudu emisije vlasničkih i dugoročnih dužničkih hartija od vrijednosti](#) (Sl. list RCG, br. 34/07);
- Pravila o sadržini skraćenog prospekta i o načinu i postupku evidentiranja zatvorenih ponuda vlasničkih i dugoročnih dužničkih hartija od vrijednosti (Sl. list RCG, br. 34/07 i 39/08);
- Pravila o evidentiranju emisija hartija od vrijednosti kada je emitent Republika Crna Gora i kada se hartije od vrijednosti izdaju unaprijed poznatim sticateljima (Sl. list RCG, br. 34/07, 11/08 i 39/08);
- Pravila o utvrđivanju bližih uslova emitovanja, registrovanja i trgovanja kratkoročnim dužničkim hartijama od vrijednosti (Sl. list RCG, br. 34/07);
- [Pravila o kontroli poslovanja sa hartijama od vrijednosti](#) (Sl. list RCG, br. 28/07);
- [Pravila o načinu vođenja poslova ovlašćenih učesnika na tržištu hartija od vrijednosti](#) (Sl. list RCG, br. 57/01, 23/03 i 64/03);
- [Pravila o trgovanju blokom akcija](#) (Sl. list RCG, br. 67/06, 75/06 i 66/08);
- Pravila o utvrđivanju bližih uslova za sticanje zvanja brokera, dilera i investicionog menadžera (Sl. list RCG, br. 34/07)
- Pravila o sadržaju, rokovima i načinu objavljivanja finansijskih izvještaja emitentata hartija od vrijednosti (Sl. list RCG, br. 20/09).

Zakon o investicionim fondovima (Sl. list RCG, br. 49/04) prvi je zakon koji uređuje osnivanje i poslovanje društava za upravljanje investicionim fondovima i investicionih fondova.

Na osnovu ovog zakona, Komisija je donijela sljedeća podzakonska akta:

- [Pravila o izdavanju dozvole za rad društvima za upravljanje investicionim fondovima i investicionim fondovima](#) (Sl. list RCG, br. 68/04, 78/04, 05/05 i 72/05);
- [Pravila o sadržini prospekta osnivačke emisije akcija investicionog fonda](#) (Sl. list RCG, br. 68/04);
- [Pravila o bližoj sadržini ugovora o upravljanju investicionim fondom](#) (Sl. list RCG, br. 68/04);
- [Pravila o metodologiji za obračunavanje neto vrijednosti imovine investicionih fondova](#) (Sl. list RCG, br. 68/04 i 48/09);
- [Pravila o izvještavanju o držanju novčanih sredstava investicionih fondova](#) (Sl. list RCG, br. 68/04);
- [Pravila o bližim uslovima i načinu promocije poslovanja investicionih fondova](#) (Sl. list RCG, br. 68/04);
- [Pravila o sadržini i objavljivanju izvještaja o poslovanju društava za upravljanje investicionim fondovima i investicionih fondova](#) (Sl. list RCG, br. 68/04 i 26/09);
- [Pravila o bližim uslovima, načinu i postupku vršenja nadzora poslovanja društava za upravljanje investicionim fondovima i investicionih fondova](#) (Sl. list RCG, br. 68/04);
- [Uputstvo o obračunu i naplati naknade društava za upravljanje investicionim fondovima](#) (Sl. list RCG, br. 68/04).

Zakonom o dobrovoljnim penzionim fondovima (Sl. list RCG, br. 78/06) prvi put se u Crnoj Gori uređuju uslovi za osnivanje društava za upravljanje dobrovoljnim penzionim fondovima i formiranje dobrovoljnih penzionih fondova na osnovu individualne kapitalizovane štednje, kao i njihovo poslovanje.

Na osnovu ovog zakona, Komisija je donijela sljedeća podzakonska akta:

- Pravila o izdavanju dozvole za rad društvima za upravljanje dobrovoljnim penzionim fondovima i dozvole za formiranje dobrovoljnog penzionog fonda (Sl. list RCG, br. 57/07);
- Pravila o sadržini, bližim uslovima i načinu objavljivanja informativnog prospekta dobrovoljnog penzionog fonda (Sl. list RCG, br. 57/07);
- Pravila o bližoj sadržini ugovora o članstvu u dobrovoljnom penzionom fondu (Sl. list RCG, br. 57/07);
- Pravila o obračunskim jedinicama dobrovoljnih penzionih fondova i konverziji uplaćenih doprinosa u obračunske jedinice (Sl. list RCG, br. 57/07);
- Pravila o sadržini potvrde o udjelu na osnovu izvršene uplate u dobrovoljni penzioni fond (Sl. list RCG, br. 57/07);
- Pravila o izračunavanju prinosa dobrovoljnog penzionog fonda (Sl. list RCG, br. 57/07);
- Pravila o metodologiji za obračunavanje neto vrijednosti imovine, obaveza i obračunskih jedinica dobrovoljnih penzionih fondova (Sl. list RCG, br. 57/07);

- Pravila o izvještavanju o držanju novčanih sredstava dobrovoljnih penzionih fondova (Sl. list RCG, br. 57/07);
- Pravila o utvrđivanju uslova za sticanje zvanja investicionog menadžera dobrovoljnog penzionog fonda (Sl. list RCG, br. 57/07);
- Pravila o sadržini i objavljivanju izvještaja o poslovanju društava za upravljanje dobrovoljnim penzionim fondovima i dobrovoljnih penzionih fondova (Sl. list RCG, br. 57/07);
- Pravila o bližim uslovima, načinu i postupku vršenja nadzora poslovanja društava za upravljanje dobrovoljnim penzionim fondovima i dobrovoljnih penzionih fondova (Sl. list RCG, br. 57/07);
- Pravila o obavljanju kastodi poslova (Sl. list RCG, br. 57/07).

Zakon o preuzimanju akcionarskih društava (Sl. list RCG, br. 81/05) definišu se uslovi i postupci kojima se sticaocima/investitorima iznad propisanog praga (40% akcija sa pravom glasa) nalaže obaveza sprovođenja obavezne javne ponude za preuzimanje, u cilju zaštite, kako interesa akcionara, tako i samih investitora.

Svi propisi donijeti za sprovođenje zakona sprovode se u potpunosti.

Investicione firme

68. Molimo da u glavnim crtama prikazete pravni okvir usvojen za poslovanje investicionih kompanija, uzajamnih fondova, penzionih fondova.

Okvir za poslovanje brokera (posredovanje u kupovini i prodaji hartija od vrijednosti po nalogu klijenta (u svoje ime, a za tuđ račun), uz naplatu provizije (brokerski poslovi); dilera (trgovina hartijama od vrijednosti u svoje ime i za svoj račun radi ostvarivanja razlike u cijeni (dilerski poslovi); investicionog menadžera (upravljanje portfeljom hartija od vrijednosti koje pripadaju drugom licu; preuzimaoca emisije i poslovi investicionog savjetnika regulisani su Zakonom o hartijama od vrijednosti I propisima donijetim na osnovu Zakona o hartijama od vrijednosti.

Sve kompanije za pružanje investicionih usluga – brokerska i dilerska društva - po samom zakonu moraju biti organizovana kao akcionarska društva i ispunjavati minimalne uslove u pogledu kapitala (navedeni dolje u odgovoru na pitanje br. 69).

Društva za upravljanje investicionim fondovima i investicioni fondovi su regulisani **Zakonom o investicionim fondovima** (Sl. list RCG, br. 49/04). Zakon o investicionim fondovima poznaje samo zatvorene investicione fondove koji su organizovani u obliku akcionarskih društava čijim se akcijama trguje na berzi, kao i akcijama drugih akcionarskih društava. Upravljačka struktura investicionih fondova je drugačija u odnosu na organe upravljanja običnih akcionarskih društava u smislu da su organi investicionog fonda skupština i nadzorni odbor.

Investicionim fondom upravlja društvo za upravljanje investicionim fondom koje može biti organizovano u obliku akcionarskog društva ili društva sa ograničenom odgovornošću.

Po Zakonu o investicionim fondovima osnovano je 8 društava za upravljanje investicionim fondovima i 8 investicionih fondova, i to: 6 transformacijom društava za upravljanje privatizacionih fondova u društva za upravljanje investicionim fondovima i transformacijom privatizacionih fondova u investicione fondove, a 2 društva i 2 fonda su novoosnovani. Na dan 30.06.2009. godine jedno od dva novosnovana društva za upravljanje investicionim fondom i investicioni fond su se transformisali promjenom djelatnosti, tako da na tržištu Crne Gore sada postoji 7 društava za upravljanje investicionim fondom i 7 fondova zajedničkog ulaganja.

Za period do kraja 2009. godine planirano je usvajanje izmjena i donošenje Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o investicionim fondovima, koji će biti usklađen u potpunosti sa odgovarajućim aktima EU.

Izmjene i dopune Zakona o investicionim fondovima donijeće se sa sljedećim ciljevima:

- Kako postojeći zakon propisuje osnivanje i funkcionisanje samo zatvorenih investicionih fondova, koji nijesu regulisani zakonodavstvom Evropske unije, na sveobuhvatan način će se regulisati otvoreni investicioni fondovi sa javnom ponudom i pravila ulaganja ovih fondova;
- Proširenja predmeta aktivnosti društava za upravljanje, tako da im se omogući da, pored osnovne djelatnosti investicionog menadžmenta, realizuju i pojedinačni portfolio menadžment i određene dopunske usluge (davanje savjeta za investicije i čuvanje imovine investicionih fondova);
- Davanja društvu za upravljanje investicionim fondovima tzv. evropskog pasoša;
- Uklanjanja svih barijera u prekograničnom marketingu i dopuštanje ulaganja u širok spektar finansijskih instrumenata prema čemu je moguće osnivanje novčanih fondova, derivativnih fondova, indeksnih fondova, kao i fondova koji ulažu u druge fondove, uz određivanje limita ulaganja u svaki od finansijskih instrumenata;
- Omogućavanje plasmana jedinica kolektivnih investicionih šema u svim državama članicama Evropske Unije a po dobijanju autorizacije u zemlji sjedišta i omogućavanje osnivanja i prodaje jedinica tzv. zajedničkih fondova („*mutual funds*“), fondova malih ulagača („*unit trusts*“) i sl.;

Zakonom o dobrovoljnim penzionim fondovima (Sl. list RCG, br. 78/06 i 14/07) regulišu se pitanja koja su od značaja za osnivanje, organizaciju i poslovanje dobrovoljnih penzionih fondova. Zakonom se ustanovljavaju penzioni fondovi kao fondovi posebne vrste, tj. zasebna imovina bez pravnog subjektiviteta, koji se osniva radi prikupljanja novčanih sredstava uplaćivanjem doprinosa članova fonda. Ta sredstva se ulažu sa ciljem povećanja vrijednosti imovine fonda, a radi osiguranja isplate penzionih davanja članovima tog fonda. Osnovni principi na kojima se zasnivaju zakonska rješenja Zakona o dobrovoljnim penzionim fondovima su:

- Afirmacija dobrovoljnih penzionih fondova, kao specifičnih i suptilnih mehanizama za prikupljanje i koncentraciju sredstava;
- Obezbjedivanje legaliteta, što znači poštovanje svih pravila (zakonskih i podzakonskih) koja su relevantna za poslovanje dobrovoljnih penzionih fondova;

Raspolaganje sredstvima uplaćenim u dobrovoljni penzioni fond se može ostvariti na dva načina: prelaskom u drugi penzioni fond i istupanjem iz sistema dobrovoljnih penzionih fondova (nakon navršene 50. godine života). Nakon smrti člana dobrovoljnog penzionog fonda koji je uplaćivao sredstva u penzioni fond ušteđena sredstva su nasljedna, po opštim pravilima nasljednog prava.

Osnovni modeli isplate sredstava sa računa člana dobrovoljnog penzionog fonda:

- 1) da se najviše 30% isplati u gotovom novcu na dan ispunjenja uslova utvrđenih Pravilima o upravljanju i ugovorom o članstvu, a ostatak u mjesečnim ili periodičnim anuitetima, u roku ne dužem od tri godine od dana istupanja iz penzionog fonda, ili
- 2) da se ukupan iznos sredstava po nalogu člana prenese na društvo koje se bavi obezbjeđenjem isplate penzija, u skladu sa propisima.

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o dobrovoljnim penzionim fondovima, planiran do kraja 2012. godine, uskladiće se u potpunosti sa Direktivom 32003L0041 o aktivnostima i nadzoru nad ustanovama profesionalnog penzionog osiguranja i Direktivom Savjeta broj 31998L0049 o očuvanju prava iz dodatnih penzija zaposlenih i samozaposlenih lica prilikom kretanja u okviru Zajednice.

Izmjene i dopune Zakona o dobrovoljnim penzionim fondovima donijeće se sa sljedećim ciljevima:

- Uvođenja slobode prekograničnog poslovanja penzionih šema poslodavaca i obaveze saradnje organa nadzora;
- Obezbjedivanja prekograničnih uplata doprinosa u cilju omogućavanja nesmetanog korišćenja slobode kretanja radnika i samozaposlenih lica unutar država članica, uređivanja položaj radnika koji su poslani na rad u drugu državu članicu, kao i načina informisanja članova dobrovoljnog zatvorenog penzionog fonda i potencijalnih članova o pravima i obavezama koje proizilaze iz članstva, kao i obezbjeđenja prekograničnih plaćanja u dodatne penzione sisteme drugih država članica;
- Brisanja propisanog minimalnog broj članova penzionog fonda i sankcije u slučaju da penzioni fond nema najmanje 200 članova, kako se ne bi ograničavala sloboda preduzetništva, jer penzioni fond predstavlja imovinu njegovih članova i nije primjereno uvoditi bilo kakve restrikcije u pogledu ograničavanja slobode izbora pojedinog člana i slobode preduzetništva;
- Harmonizacije propisa o dozvoljenim ulaganjima imovine penzionog fonda.

69. Da li pružanje investicionih usluga u vašoj zemlji podliježe režimu dozvola? Da li postoje izuzeci (preduzeća koja ne pružaju usluge trećim licima, investicione usluge se ne pružaju na profesionalnoj osnovi)? Kako se definišu investicione usluge? Za obavljanje kojih aktivnosti je neophodna prethodna dozvola? Da li su kreditne institucije i/ili osiguravajuća društva ovlašćena za obavljanje ovih aktivnosti? Da li im je za to potrebno posebno odobrenje? Koje uslove nove investicione firme moraju ispuniti po nacionalnom pravu, prije nego što započnu sa obavljanjem poslovnih aktivnosti (pravni oblik, početni kapital, dobra poslovna reputacija i dovoljno iskustvo za lica koja upravljaju poslovanjem, testovi prikladnosti za akcionare)?

Prema izričitoj odredbi člana 65 Zakona o hartijama od vrijednosti, kojim su propisani uslovi za dobijanje dozvole za rad propisano je da poslove sa hartijama od vrijednosti ne može obavljati nijedno lice koje nije od Komisije dobilo dozvolu za rad u skladu sa ovim zakonom. Dozvolom za rad utvrđuju se poslovi sa hartijama od vrijednosti kojima se ovlašćeni učesnik može baviti.

Ne postoje izuzeci od pravila propisanog članom 65 Zakona o hartijama od vrijednosti kojim se izričito zahtijeva dozvola Komisije za hartije od vrijednosti za obavljanje investicionih usluga.

Investicione usluge se definišu članom 62 Zakona o hartijama od vrijednosti. Zakon ne upotrebljava pojam "investicione usluge" već pojam "poslovi sa hartijama od vrijednosti". Poslovi sa hartijama od vrijednosti koje obavljaju ovlašćeni učesnici, u smislu ovog zakona, su:

- 1) posredovanje u kupovini i prodaji hartija od vrijednosti po nalogu klijenta (u svoje ime, a za tuđ račun), uz naplatu provizije (brokerski poslovi);
- 2) trgovina hartijama od vrijednosti u svoje ime i za svoj račun radi ostvarivanja razlike u cijeni (dilerski poslovi);
- 3) upravljanje portfeljom hartija od vrijednosti koje pripadaju drugom licu (poslovi investicionog menadžera);
- 4) preuzimanje cijele nove emisije hartija od vrijednosti u cilju dalje prodaje u korist emitenta ili garantovanje emitentu da će neprodati dio preuzete emisije biti kupljen od strane preuzimaoca (poslovi preuzimanja emisije -underrighting-a);
- 5) davanje investitoru ili potencijalnom investitoru savjeta o prednostima kupovine, prodaje, upisa ili preuzimanja hartija od vrijednosti (poslovi investicionog savjetnika);
- 6) drugi poslovi za koje Komisija odredi da predstavljaju poslove sa hartijama od vrijednosti.

Poslove sa hartijama od vrijednosti obavljaju ovlašćeni učesnici na tržištu hartija od vrijednosti kojima je jedina djelatnost obavljanje tih poslova u skladu sa dozvolom za rad. Ovlašćeni učesnici osnivaju se kao akcionarska društva u skladu sa odredbama zakona kojima se uređuju privredna društva. Izuzetno poslove investicionog savjetnika može obavljati pravno lice osnovano i kao društvo sa ograničenom odgovornošću ili fizičko lice ako ispune bliže uslove koje utvrdi Komisija (član 63 Zakona o hartijama od vrijednosti). Izuzetno, Komisija može izdati dozvolu za obavljanje poslova sa hartijama od vrijednosti banci koja ima odobrenje Centralne banke Crne Gore i ukoliko ima poseban organizacioni dio koji se bavi isključivo poslovima sa hartijama od vrijednosti. (član 66 stav 5 Zakona o hartijama od vrijednosti).

Banke moraju dobiti dozvolu za obavljanje poslova sa hartijama od vrijednosti prije otpočinjanja obavljanja ovih poslova. Dozvolu za obavljanje poslova sa hartijama od vrijednosti daje Komisija za hartije od vrijednosti.

Minimalan iznos novčanog dijela osnovnog kapitala propisan je Zakonom o hartijama od vrijednosti i iznosi:

- 1) za investicionog savjetnika 10 000 EUR;
- 2) za brokera 25 000 EUR;
- 3) za dilera i investicionog menadžera 125 000 EUR;
- 4) za obavljanje poslova preuzimanja emisije 250 000 EUR.

Novčani dio osnovnog kapitala društva za upravljanje koje upravlja samo jednim investicionim fondom ne može biti manji od 125 000 Eura. Ako društvo za upravljanje upravlja sa više investicionih fondova, novčani dio osnovnog kapitala mora povećati za 75 000 Eura prije podnošenja zahtjeva za upravljanje svakim sljedećim investicionim fondom.

Osnovni kapital investicionog fonda ne može biti manji od 500 000 Eura.

Novčani dio osnovnog kapitala društva za upravljanje dobrovoljnim penzionim fondom ne može biti manji od 250 000 eura.

Osim ovih minimalnih iznosa novčanog dijela osnovnog kapitala koji su propisani odgovarajućim zakonom, za obavljanje drugih poslova sa hartijama od vrijednosti Komisija utvrđuje minimalan iznos novčanog dijela osnovnog kapitala.

Zakonom o hartijama od vrijednosti nijesu propisani zahtjevi vezani za dobru poslovnu reputaciju i dovoljno iskustvo za lica koja upravljaju poslovanjem ni testovi prikladnosti za akcionare akcionarskih društava koja obavljaju poslove sa hartijama od vrijednosti.

Zahtjevi vezani za poslovnu reputaciju i iskustvo lica koja upravljaju poslovanjem, kao i testovi prikladnosti za akcionare propisani su za društva za upravljanje dobrovoljnim penzionim fondovima i društva za upravljanje investicionim fondovima.

Shodno zakonskim odredbama Zakona o dobrovoljnim penzionim fondovima:

- Za izvršnog direktora društva za upravljanje dobrovoljnim penzionim fondom može biti imenovano lice koje:

- 1) ima visoku školsku spremu;
- 2) ima najmanje pet godina radnog iskustva na poslovima upravljanja i raspolaganja finansijskim sredstvima;
- 3) nije osuđivano za krivična djela protiv platnog prometa i privrednog poslovanja i protiv službene dužnosti.

- Član odbora direktora ili izvršni direktor društva za upravljanje dobrovoljnim penzionim fondom ne može biti lice koje je član odbora direktora ili izvršni direktor:

- a) drugog društva za upravljanje;
- b) kastodija;
- c) lica povezanog sa ovim licima.

- Društvo za upravljanje dobrovoljnim penzionim fondom mora imati najmanje dva lica zaposlena na neodređeno vrijeme koja su osposobljena za obavljanje poslova investicionog menadžera penzionog fonda koji može biti samo lice koje:

- i) ima visoku školsku spremu;
- ii) je položilo stručni ispit za investicionog menadžera, čiji program i način obavljanja utvrđuje Komisija;
- iii) nije osuđivano za krivična djela protiv platnog prometa i privrednog poslovanja i protiv službene dužnosti.

Zakonom o investicionim fondovima propisani su i posebni kriterijumi, tj. ograničenja vezana za mogućnost nekih pravnih lica da se jave kao osnivači društva za upravljanje investicionim fondom. Tako je Zakonom o investicionim fondovima propisano da osnivači društva za upravljanje investicionim fondom ne mogu biti:

- broker ili diler koji za društvo za upravljanje obavlja poslove posredovanja u trgovini hartijama od vrijednosti iz portfelja investicionog fonda;
- osiguravajuće društvo kod kojeg je fond osiguran.
- Domaća pravna lica u čijem kapitalu sa 50% ili više učestvuje državni kapital i sa njima povezana lica ne mogu biti osnivači, niti sticati akcije društva za upravljanje.
- Isto lice ne može biti osnivač više od jednog društva za upravljanje.
- fizička lica koje su bila odgovorna lica u društvu za upravljanje koje je upravljalo fondom nad kojim je otvoren postupak stečaja ili sudske likvidacije,
- lica koja su osuđivana za krivična djela protiv platnog prometa i privrednog poslovanja i protiv službene dužnosti.

Shodno zakonskim odredbama Zakona o investicionim fondovima:

- Članovi nadzornog odbora investicionog fonda ne mogu biti:

- 1) članovi organa ili zaposleni u pravnom licu osnivaču društva za upravljanje, kao ni fizička lica osnivači društva za upravljanje;
- 2) članovi organa ili zaposleni u društvu za upravljanje, depozitarnoj banci, Centralnoj depozitarnoj agenciji, brokeru, dileru ili revizoru, kao i članovi njihovih porodica (bračni drug, roditelji, djeca, braća i sestre);
- 3) funkcioneri i službenici državnih organa i organizacija; 4) lica osuđivana za krivična djela protiv platnog prometa, privrednog poslovanja i protiv službene dužnosti.

- Za izvršnog direktora društva za upravljanje investicionim fondom može biti imenovano lice koje ima visoku školsku spremu, tri godine radnog iskustva na istim ili sličnim poslovima i koje nije osuđivano za krivična djela protiv platnog prometa i privrednog poslovanja i protiv službene dužnosti.

- Organi upravljanja, izvršni direktor i investicioni menadžeri društva za upravljanje dužni su da javno objave podatke o svom finansijskom interesu u preduzećima iz portfelja fonda i ne mogu učestvovati u donošenju odluka o investiranju u ta preduzeća (ugovori, krediti, akcije i sl.);

- Investicioni menadžer društva za upravljanje investicionim fondom može biti lice koje:

- a) ima visoku školsku spremu;
- b) je položilo stručni ispit za investicionog menadžera društva za upravljanje, čiji program i način obavljanja utvrđuje Komisija;
- c) nije osuđivano za krivična djela protiv platnog prometa i privrednog poslovanja i protiv službene dužnosti.

70. Da li je za sticanje udjela u investicionim firmama potrebno ispunjavati neke posebne uslove?

Investicione firme, koje zakon naziva pojmom "ovlašćeni učesnici" osnivaju se kao akcionarska društva u skladu sa odredbama zakona kojima se uređuju privredna društva i odredbama ovog zakona. Za osnivanje ovlašćenih učesnika i/ili sticanje udjela (akcija) ovlašćenih učesnika nije potrebno ispuniti nikakve posebne uslove.

71. Postoje li prudencijalni koeficijenti (koeficijent solventnosti i koeficijent likvidnosti)? Primjenjuju li se na konsolidovanoj osnovi?

Prudencijalni koeficijenti nijesu propisani zakonom. Takođe, Komisija za hartije od vrijednosti nije ovlašćena zakonom da odredi način izračunavanja i visinu granice solventnosti za pravna lica kojima daje dozvolu za rad.

72. Kakva je trenutna situacija u pogledu prava poslovnog osnivanja i prekograničnog pružanja usluga u vašoj zemlji od strane investicionih firmi iz EU? Koji se uslovi primjenjuju?

Strana pravna lica, koja su od nadležnih stranih organa ovlašćena za obavljanje poslova sa hartijama od vrijednosti, mogu u Crnoj Gori, u skladu sa propisima, osnovati filijalu za obavljanje poslova sa hartijama od vrijednosti i kastodi poslova, na osnovu dozvole koju izdaje Komisija (član 77b Zakona o hartijama od vrijednosti).

Na filijale se primjenjuju odredbe Zakona o hartijama od vrijednosti koje se odnose na ovlašćene učesnike i odredbe zakona kojim se uređuju privredna društva koje se odnose na djelove stranih društava.

Komisija utvrđuje bliže uslove za dobijanje dozvola za rad filijala stranih pravnih lica koje obavljaju poslove sa hartijama od vrijednosti u Republici.

Kolektivna investiciona preduzeća

Molimo dajte vaše odgovore prema sljedećim pitanjima:

73. Da li u vešoj zemlji kolektivna investiciona preduzeća podliježu obavezi dobijanja odobrenja? Koji su predviđeni pravni oblici i struktura kolektivnih investicionih preduzeća? Da li postoje pravila kojim je regulisana investiciona politika kolektivnih investicionih preduzeća (prihvatljiva sredstva, investiciona ograničenja)? Postoje li procedure upravljanja rizikom koje se koriste za praćenje i mjerenje opšteg rizika zajedničkog portfelja?

Kolektivna investiciona preduzeća podliježu obavezi dobijanja dozvola. Nakon održavanja osnivačke skupštine investicionog fonda, društvo za upravljanje podnosi Komisiji zahtjev za dobijanje dozvole za rad investicionog fonda. Poslije utvrđivanja da su ispunjeni svi uslovi za davanje dozvole za rad, Komisija donosi rješenje o davanju dozvole za rad investicionom fondu.(član 34 stav 1 i 4 Zakona o investicionim fondovima).

Kolektivna investiciona preduzeća su investicioni fondovi koji se osnivaju i posluju isključivo u obliku akcionarskog društva. Investicioni fond je akcionarsko društvo koje se osniva radi javnog prikupljanja novčanih sredstava i ulaganja prikupljenih sredstava u hartije od vrijednosti, novčane depozite i nekretnine, u skladu sa zakonom. Investicioni fond prikuplja novčana sredstva putem javne ponude svojih akcija (član 4 stav 1 i 2 Zakona o investicionim fondovima). Crnoj Gori ne postoje otvoreni investicioni fondovi, koji kao takvi nijesu ni dozvoljeni Zakonom o investicionim fondovima.

Investiciona ograničenja i struktura ulaganja regulisana su Zakonom o investicionim fondovima (Sl. list RCG, br. 49/04). Investicioni fond sredstva prikupljena u skladu sa ovim zakonom može investirati u:

- 1) hartije od vrijednosti;
- 2) novčane depozite;
- 3) nekretnine.

Investicioni fond može ulagati u domaće hartije od vrijednosti i strane hartije od vrijednosti koje se kotiraju na organizovano uređenim tržištima zemalja OECD, kao i na drugim tržištima koja ispunjavaju standarde transparentnosti u poslovanju sa hartijama od vrijednosti i koje odredi nadzorni odbor tog fonda. Investicioni fond može novčane depozite držati u domaćim bankama.(član 54 Zakona o investicionim fondovima)

Ograničenja ulaganja propisana su članom 55 Zakona o investicionim fondovima kojim je propisano da je investicioni fond dužan da najmanje 20% svojih sredstava uloži u Republici.

Zabrana ulaganja propisana su članom 56 Zakona o investicionim fondovima kojim je propisano da investicioni fond ne smije imati svoja ulaganja u:

- a) druge investicione fondove;
- b) društva za upravljanje;
- c) depozitarnu banku;
- d) ovlašćenog učesnika na tržištu hartija od vrijednosti koji za društvo za upravljanje obavlja brokerske poslove posredovanja u trgovini hartijama od vrijednosti iz portfelja investicionih fondova;

e) pravna lica koja su vlasnici više od 10% akcija društva za upravljanje koje upravlja investicionim fondom.

UCrnoj Gori ne postoje otvoreni investicioni fondovi, koji kao takvi nijesu ni dozvoljeni Zakonom o investicionim fondovima. Zatvoreni investicioni fondovi su sada organizovani u obliku fondova zajedničkog ulaganja (6 društava za upravljanje investicionim fondom i 6 investicionih fondova nastalih transformacijom iz društava za upravljanje privatizacionim investicionim fondom i privatizacionih investicionih fondova i jedno društvo za upravljanje investicionim fondom i jedan fond zajedničkog ulaganja.

Fond zajedničkog ulaganja je poseban oblik investicionog fonda. Fond zajedničkog ulaganja sredstva prikupljena u skladu sa ovim zakonom može investirati u hartije od vrijednosti, novčane depozite i nekretnine bez ograničenja utvrđenih čl. 55 i 56 Zakona o investicionim fondovima, u skladu sa investicionom politikom koju utvrde nadležni organi fonda zajedničkog ulaganja samostalno.

Vrijednost imovine investicionog fonda izračunava i procjenjuje društvo za upravljanje investicionim fondom. Vrijednost imovine fonda čini zbir vrijednosti hartija od vrijednosti iz portfelja fonda, vrijednosti nekretnina u vlasništvu fonda i novčanih sredstava fonda. Vrijednost imovine fonda obračunava se dnevno, a utvrđuje mjesečno i godišnje.

Zakonom o dobrovoljnim penzionim fondovima regulisani su dobrovoljni penzioni fondovi kao posebni oblici kolektivnog investiranja. Penzioni fond podliježe obavezi dobijanja dozvole, a dozvolu za formiranje dobrovoljnog penzionog fonda dobija društvo za upravljanje koje pristupa organizovanju dobrovoljnog penzionog fonda. Dobrovoljni penzioni fond je posebna imovina bez pravnog subjektiviteta, dok društvo za upravljanje dobrovoljnim penzionim fondom mora biti organizovano u pravnom obliku akcionarskog društva.

Sredstva penzionog fonda mogu se ulagati u sljedeće vrste imovine:

- a) državne zapise i druge kratkoročne hartije od vrijednosti koje izdaje Republika i jedinice lokalne samouprave i kratkoročne bankarske depozite, na način koji utvrdi Komisija;
- b) dugoročne obveznice i druge dugoročne hartije od vrijednosti koje izdaju: Republika i jedinice lokalne samouprave; - akcionarska društva registrovana kod Komisije čijim akcijama se trguje na berzama u Republici; - druge države sa kojima se trguje na organizovanim tržištima kapitala u zemljama OECD-a i članicama Evropske Unije; - inostrani nedržavni subjekti, kojima se trguje na organizovanim tržištima kapitala u zemljama OECD-a i članicama Evropske Unije;
- c) akcije: - izdate od strane akcionarskih društava registrovanih kod Komisije, a kojima se trguje na berzama u Republici; izdate od strane inostranih akcionarskih društava i zatvorenih investicionih fondova sa kojima se trguje na organizovanim tržištima kapitala u zemljama OECD-a i članicama Evropske Unije;
- d) udjele domaćih i inostranih otvorenih investicionih fondova, ako ti investicioni fondovi ulažu u hartije od vrijednosti emitentata registrovanih u Republici ili nekoj od zemalja OECD-a i članica Evropske Unije;
- e) drugi oblik ulaganja utvrđen propisima Komisije, osim ulaganja iz člana 39 ovoga zakona;
- f) nepokretnosti na teritoriji Republike. Penzioni fond može steći najviše 10% emisije određene hartije od vrijednosti. Penzioni fond može najviše 10% svojih sredstava uložiti u hartije od vrijednosti izdate od strane jednog emitenta. Izuzetno, sredstva penzionog fonda mogu se ulagati u državne zapise i druge kratkoročne hartije od vrijednosti koje izdaje Republika i jedinice lokalne samouprave i kratkoročne bankarske depozite i dugoročne obveznice i druge dugoročne hartije od vrijednosti koje izdaju bez ograničenja.

Zabranjena ulaganja imovine penzionog fonda definisana su Zakonom o dobrovoljnim penzionim fondovima kojim je propisano da imovina penzionog fonda ne može biti uložena u:

- akcije, obveznice i ostale hartije od vrijednosti kojima se ne trguje na berzi ili na organizovanim tržištima, osim udjela u otvorenim investicionim fondovima;
- imovinu koja je po zakonu neotuđiva;
- materijalnu imovinu kojom se ne trguje na organizovanim tržištima i čija se vrijednost ne može sa sigurnošću utvrditi (antikvitete, umjetnička djela i motorna vozila);

- akcije, obveznice i ostale hartije od vrijednosti izdate od: akcionara društva za upravljanje; kastodija penzionog fonda; lica koje je povezano lice sa licima iz alineje 1 i 2 ove tačke; društva za upravljanje; brokersko-dilerskog društva, odnosno ovlašćene banke koja za društvo za upravljanje obavlja poslove posredovanja u trgovanju hartijama od vrijednosti;
- drugu imovinu koju odredi Komisija.

Procedure upravljanja rizikom koje se koriste za praćenje i mjerenje opšteg rizika zajedničkog portfelja nijesu propisane zakonom već je propisano da je društvo za upravljanje dužno da upravlja imovinom investicionog fonda u skladu sa utvrđenom investicionom politikom, a u suprotnom odgovara investicionom fondu za prouzrokovanu štetu, kao i da je, pri ulaganju u hartije od vrijednosti, novčane depozite i nekretnine, društvo za upravljanje dužno da vodi računa o raspodjeli rizika u skladu sa ovim zakonom, a u suprotnom odgovara investicionom fondu za prouzrokovanu štetu.

74. Da li je aktiva kolektivnih investicionih preduzeća povjerena depozitaru? Koje dodatne obaveze mora da ispunjava depozitar? Da li depozitar mora prethodno dobiti odobrenje? Kojim zahtjevima je depozitar dužan udovoljiti?

Povjeravanje aktive investicionih fondova depozitaru:

Investicioni fond može novčana sredstva držati kod ovlašćenih banaka koje su dozvolu za rad dobile od Centralne banke Crne Gore.

Društvo za upravljanje je dužno da sa bankom koja ima dozvolu za rad od Centralne banke Crne Gore zaključi ugovor kojim ovlašćuje tu banku za obavljanje poslova u vezi sa novčanim poslovanjem investicionog fonda. Depozitarnu banku određuje skupština investicionog fonda, na predlog društva za upravljanje. Društvo za upravljanje može ugovorom da ovlasti depozitarnu banku i za obavljanje pojedinih drugih tehničkih i administrativnih poslova u vezi sa upravljanjem investicionim fondom (član 24 Zakona o investicionim fondovima).

Ugovorom se obavezno uređuje:

- 1) vođenje računa investicionog fonda;
- 2) prijem uplata za akcije investicionog fonda;
- 3) izvršenje naloga društva za upravljanje;
- 4) distribucija dividende investicionog fonda;
- 5) prikupljanje prinosa od hartija od vrijednosti iz portfelja investicionog fonda;
- 6) visina naknade za obavljanje ugovorenih poslova.

Društvo za upravljanje je dužno da otvori poslovni račun za svaki investicioni fond (član 25 Zakona o investicionim fondovima).

Povjeravanje aktive dobrovoljnih penzionih fondova depozitaru:

Društvo za upravljanje dobrovoljnim penzionim fondom mora sa privrednim društvom koje ispunjava uslove za obavljanje kastodi poslova, koje utvrđuje Komisija, zaključiti ugovor kojim ovlašćuje tog kastodija za obavljanje poslova u vezi sa nadzorom nad upravljanjem imovinom penzionog fonda.

Kastodi banka može obavljati kastodi poslove ako ispunjava uslove koji se odnose na kadrovsku, organizacionu i tehničku osposobljenost i druge uslove kojima se obezbjeđuju: organizacija i funkcionisanje sistema unutrašnje kontrole poslovanja organizacionog dijela banke koji obavlja kastodi poslove, takva raspodjela poslova i zadataka kojima se izbjegavaju mogući sukobi interesa između klijenata kastodi banke i zaposlenih u banci, adekvatna zaštita povjerljivih informacija i podataka koji se odnose na klijente kastodi banke od neovlašćenog korištenja i zloupotrebe.

Kastodi poslove u skladu sa zakonom kojim se uređuju dobrovoljni penzioni fondovi, pored kastodi banke, može obavljati i privredno društvo koje ispunjava sljedeće uslove: da ima svojstvo pravnog lica; da mu je visina osnovnog kapitala najmanje 1 000 000.00 EUR; da mu je obavljanje kastodi poslova u skladu sa zakonom kojim se uređuju dobrovoljni penzioni fondovi jedina djelatnost.

Dobrovoljni penzioni fond može novčana sredstva držati po viđenju i kao kratkoročne i dugoročne oročene depozite kod ovlaštenih banaka u zemlji i inostranstvu.

Komisija za hartije od vrijednosti izdaje kastodi banci dozvolu za obavljanje kastodi poslova ukoliko ta banka ima poseban organizacioni dio koji se bavi isključivo kastodi poslovima.

75. Da li društva koja pružaju menadžerske usluge za kolektivno investiranje (društva za upravljanje, investicione kompanije) moraju dobiti odobrenje? Koji su uslovi za dobijanje odobrenja? Koje se dodatne aktivnosti društva za upravljanje mogu takođe odobriti? Koji se uslovi poslovanja primjenjuju?

Društvo za upravljanje investicionim fondom mora od Komisije dobiti dozvolu za obavljanje djelatnosti upravljanja investicionim fondom (član 13 Zakona o investicionim fondovima)

Članom 13 stav 5 Zakona o investicionim fondovima propisano je da sadržinu zahtjeva i dokumentacije, kao i dokaze koji se prilažu uz zahtjev za dobijanje dozvole za rad utvrđuje Komisija svojim pravilima. U skladu sa ovom zakonskom odredbom Komisija za hartije od vrijednosti usvojila je Pravila o izdavanju dozvole za rad društvima za upravljanje investicionim fondovima i investicionim fondovima (Sl. list RCG, br. 68/04, 78/04, 05/05 i 72/05).

Uz zahtjev za izdavanje dozvole za rad društvu za upravljanje, osnivači su dužni da podnesu Komisiji sljedeću dokumentaciju: ugovor o osnivanju društva za upravljanje; dokaz o identitetu osnivača; statut društva za upravljanje; poslovni plan za upravljanje investicionim fondom za sljedeće tri godine; dokaz da su osnivači društva za upravljanje obezbijedili osnivački ulog u skladu sa zakonom kojim se uređuju investicioni fondovi i ugovorom o osnivanju, i to: u novcu u iznosu od najmanje 125 000 Eura za upravljanje jednim investicionim fondom i još najmanje po 75 000 Eura za upravljanje svakim sljedećim investicionim fondom, odnosno ulog u stvarima ili pravima iznad tog iznosa; dokaze o kadrovskoj, tehničkoj i organizacionoj osposobljenosti društva za upravljanje; dokaz o načinu obezbjeđivanja odgovarajućeg poslovnog prostora za rad društva za upravljanje; predlog za imenovanje članova odbora direktora i izvršnog direktora; dokaz o namjeri zapošljavanja po dva investiciona menadžera za svaki investicioni fond kojim društvo želi da upravlja; podatke o licima koja se predlažu za članove odbora direktora i izvršnog direktora društva za upravljanje, i to: ime i prezime, godinu rođenja, školsku spremu, ukupan radni staž i poslove koje je pojedino lice obavljalo do podnošenja zahtjeva, kao i podatke o tome da li je osuđivano za krivična djela protiv platnog prometa i privrednog poslovanja ili protiv službene dužnosti.

Društvo za upravljanje je akcionarsko društvo ili društvo sa ograničenom odgovornošću koje se osniva radi osnivanja i upravljanja investicionim fondom i ne može obavljati drugu djelatnost. (član 3 Zakona o investicionim fondovima). Dodatne aktivnosti društva za upravljanje ne mogu se odobriti ni pod kojim uslovima.

Društvo za upravljanje dobrovoljnim penzionim fondom je akcionarsko društvo i mora od Komisije dobiti dozvolu za obavljanje djelatnosti upravljanja penzionim fondom (član 18 stav 1 Zakona o dobrovoljnim penzionim fondovima) i ne može obavljati drugu djelatnost osim djelatnosti upravljanja dobrovoljnim penzionim fondom (član 9 Zakona).

Uz zahtjev za izdavanje dozvole za rad društvu za upravljanje, osnivači su dužni da podnesu Komisiji sljedeću dokumentaciju: akt o osnivanju društva za upravljanje; dokaz o identitetu osnivača i dokaze o sa njima povezanim licima i prirodi njihove povezanosti; statut društva za upravljanje; predlog pravila o upravljanju penzionim fondom; dokaze osnivača da su uplatili iznos novčanog dijela osnovnog kapitala propisan zakonom; dokaze o kadrovskoj, tehničkoj i organizacionoj osposobljenosti društva za upravljanje; dokaz o načinu obezbjeđivanja odgovarajućeg poslovnog prostora za rad društva za upravljanje; predlog za imenovanje članova odbora direktora i izvršnog direktora sa izjavom da prihvataju da obavljaju ove funkcije; dokaze o namjeri zapošljavanja dva investiciona menadžera; druge podatke i dokaze koje zatraži Komisija. (član 6 Pravila o izdavanju dozvole za rad društvima za upravljanje dobrovoljnim penzionim fondovima i dozvole za formiranje dobrovoljnog penzionog fonda (Sl. list RCG, br. 57/07).

76. Koje se informacije moraju dostaviti vlasnicima investicionih jedinica (puni i skraćeni prospekt, godišnji izvještaj)?

Društvo za upravljanje sastavlja periodične i godišnji izvještaj o poslovanju i dostavlja ih Komisiji (član 16 stav 5 Zakona o investicionim fondovima). Godišnji i periodični izvještaj o poslovanju društva za upravljanje i investicionog fonda priprema i objavljuje društvo za upravljanje, Periodični izvještaji o poslovanju društva za upravljanje i investicionog fonda pripremaju se za periode januar – mart, januar – jun, januar – septembar i januar – decembar tekuće godine.

Prema Pravilima Komisije za hartije od vrijednosti o sadržini i objavljivanju izvještaja o poslovanju društava za upravljanje investicionim fondovima i investicionih fondova (Sl. list RCG, br. 68/04 i Sl. list CG, br. 26/09).

Društvo za upravljanje dužno je godišnji izvještaj društva za upravljanje i investicionog fonda kojim upravlja dostaviti Komisiji za hartije od vrijednosti (u daljem tekstu: Komisija) najkasnije četiri mjeseca po završetku poslovne godine. Društvo za upravljanje dužno je periodični izvještaj društva za upravljanje i investicionog fonda kojim upravlja dostaviti Komisiji najkasnije 30 dana od isteka perioda za koji se izvještaj podnosi (član 4 stav 1 i 2 Pravila Komisije za hartije od vrijednosti o sadržini i objavljivanju izvještaja o poslovanju društava za upravljanje investicionim fondovima i investicionih fondova).

Informacije i podatke iz godišnjeg i periodičnog izvještaja investicionog društva za upravljanje dužno je objaviti najmanje u jednom dnevnom listu koji izlazi na teritoriji Republike Crne Gore. Pored objavljivanja u skladu sa članom 6 ovih pravila, društvo za upravljanje dužno je godišnji i periodični izvještaj investicionog fonda učiniti dostupnim vlasnicima akcija tog fonda u njegovom sjedištu. (član 6 i 7 Pravila Komisije za hartije od vrijednosti o sadržini i objavljivanju izvještaja o poslovanju društava za upravljanje investicionim fondovima i investicionih fondova).

Društvo za upravljanje dobrovoljnim penzionim fondom sastavlja periodične i godišnji izvještaj o poslovanju i dostavlja ih Komisiji. (član 22 Zakona) Društvo za upravljanje je obavezno da javno objavi informativni prospekt za svaki penzioni fond kojim to društvo upravlja. Informativni prospekt je izjava društva za upravljanje penzionim fondom koja sadrži cjelovitu, tačnu i objektivnu informaciju o penzionom fondu i društvu koje upravlja tim fondom, a na osnovu koje potencijalni član fonda može donijeti odluku o članstvu u penzionom fondu. (član 51 Zakona). Društvo za upravljanje je obavezno da:

- 1) javno objavi informativni prospekt penzionog fonda najmanje jednom godišnje;
- 2) omogućiti uvid u prospekt svakom licu koje zatraži članstvo u penzionom fondu kojim to društvo upravlja, prije sticanja članstva u tom fondu;
- 3) dostavi informativni prospekt svakom članu penzionog fonda na njegov zahtjev. (član 51 stav 4 Zakona).

77. Kakav je položaj preduzeća za kolektivno investiranje iz EU u vašoj zemlji? Kako je riješeno pitanje prava poslovnog osnivanja i prekograničnog pružanja usluga društava za upravljanje iz EU?

Komisija podsjeća da je neophodno poštovanje Poglavlja 4 Ugovora o Evropskim zajednicama o slobodnom kretanju kapitala.

Preduzeća za kolektivno investiranje iz EU ne mogu direktno pružati usluge na teritoriji Crne Gore, osim na način da se formira posebno društvo za upravljanje (koje može imati oblik akcionarskog društva ili društva sa ograničenom odgovornošću) koje ima sjedište i osniva se i posluje u skladu sa Zakonom o investicionim fondovima na teritoriji Crne Gore.

Zakon reguliše samo osnivanje i upravljanje investicionim fondom, koje ima oblik akcionarskog društva sa sjedištem u Crnoj Gori.

Društvo za upravljanje iz EU ne može obavljati poslove neposrednog upravljanja investicionim fondom na teritoriji Crne Gore jer je zakonom propisano da mora imati sjedište na teritoriji Crne Gore, što znači da bi inostrano društvo za upravljanje moralo osnovati akcionarsko društvo ili društvo sa ograničenom odgovornošću koje mora dobiti dozvolu za obavljanje poslova upravljanja investicionim fondom prije otpočinjanja djelatnosti.

Zakonom o investicionim fondovima propisano je da se ovim zakonom uređuje osnivanje i poslovanje društava za upravljanje investicionim fondovima i investicionih fondova. Zakonom nije regulisana nadležnost za primjenu odredbi ovog zakona u slučaju da neki inostrani investicioni fond želi ponuditi svoje akcije na teritoriji Crne Gore. Sami Zakon o investicionim fondovima nije izričito uredio nadležnost Komisije u vezi sa ovim pitanjem.

Komisija podsjeća da je neophodno poštovanje Poglavlja 4 Ugovora o Evropskim zajednicama o slobodnom kretanju kapitala.

Tržišta

78. Postoje li regulisana tržišta? Kako su definisana takva tržišta? Postoje li nacionalna pravila koja ograničavaju broj lica koja imaju pristup tim tržištima? Mogu li kreditne institucije postati članovi regulisanog tržišta?

Trgovanje hartijama od vrijednosti se u Crnoj Gori obavlja isključivo na regulisanim tržištima – berzama. Nije dozvoljeno vanberzansko trgovanje.

Tržišta (berze) se definišu Zakonom o hartijama od vrijednosti koji propisuje: Trgovanje hartijama od vrijednosti obavlja se na tržištima hartija od vrijednosti, koja se osnivaju radi stvaranja uslova za povezivanje ponude i traženje hartija od vrijednosti. Poslove tržišta hartija od vrijednosti obavljaju berze. (član 45 stav 1 i 2 Zakona o hartijama od vrijednosti).

Berzu može osnovati najmanje osam osnivača, odnosno berza mora imati najmanje toliki broj akcionara. (Član 50 stav 1 Zakona o hartijama od vrijednosti).

U Crnoj Gori postoje dvije berze: Nova berza hartija od vrijednosti Crne Gore i Montenegroberza.

Ne postoje nacionalna pravila koja ograničavaju broj lica koja imaju pristup tržištima.

Akcionari berze mogu biti članovi berze i druga lica (Član 50 stav 2 Zakona o hartijama od vrijednosti). Osnivači berze mogu biti samo pravna lica (član 4 stav 1 Pravila o izdavanju dozvole za rad berze Sl. list RCG, br. 16/01, 45/01, 68/03). Banke mogu postati članovi regulisanog tržišta.

79. Kakvi su zahtjevi u pogledu informisanja nadležnih organa i ulagača o transakcijama izvršenim na regulisanim tržištima?

Berza je dužna da obavještava Komisiju o:

- 1) ostvarenoj trgovini hartija od vrijednosti;
- 2) podnijetim zahtjevima za prijem i prestanak članstva na berzi;

3) podnijetim zahtjevima za prijem na listing berze, o prijemu hartija od vrijednosti na listing berze i skidanju hartije od vrijednosti sa listinga berze. Komisija može utvrditi i druge činjenice od značaja za funkcionisanje tržišta hartija od vrijednosti o kojima je berza dužna da je obavještava. (Član 56 Zakona o hartijama od vrijednosti).

Komisija je obezbijedila praćenje trgovanja u sistemu berzi, u stvarnom vremenu. Svi ovlašćeni učesnici na tržištu: brokeri, dileri itd koji obavljaju poslove sa hartijama od vrijednosti za klijente, kao i drugi korisnici koji to žele, imaju direktan pristup serveru na kome se obavlja trgovanje hartijama od vrijednosti: trenutni (on-line) pristup tekućim informacijama o prijemu, promjenama i realizaciji naloga za trgovanje hartijama od vrijednosti;

Osim toga, članom 25, stav 1, 4 i 5 Pravila o načinu vođenja poslova ovlašćenih učesnika na tržištu hartija od vrijednosti (Sl. list RCG, br. 57/01, 23/03, 64/03) propisana je obaveza berze da, na kraju svakog dana trgovanja, sačini zbirni izvještaj o svim transakcijama zaključenim na dan trgovanja. Berza je dužna da ovaj izvještaj dostavi Komisiji najkasnije do dvanaest sati narednog dana od dana trgovanja. Izvještaj sadrži, sljedeće informacije:

- a) oznake i broj hartija od vrijednosti koje su predmet transakcija;
- b) vrijeme izvršenja transakcija;
- c) cijenu hartija od vrijednosti ostvarenoj po svakoj pojedinačnoj transakciji;
- d) vrstu naloga klijenta;
- e) broj naloga klijenta;
- f) ime ovlašćenog učesnika;
- g) jedinstveni službeni kurs izračunat u skladu sa pravilima berze;
- h) i druge informacije koje naloži Komisija u cilju obezbjeđenja potpunih podataka za izvršenje naloga klijenta i saldiranje transakcije.

Informacije o transakcijama izvršenim na tržištu ulagačima obezbjeđuju i ovlašćeni učesnici (brokeri i dileri). Shodno propisima, ovlašćeni učesnik u obavljanju poslova mora obezbijediti pribavljanje informacija sa berzi, i to na jedan od sljedeća dva načina: da bude član na svim berzama; ili da posjeduje aktivan vizuelni pristup informacijama sa berze. (član 1 Pravila o načinu vođenja poslova ovlašćenih učesnika na tržištu hartija od vrijednosti Sl. list RCG, br. 57/01, 23/03, 64/03).

80. Kojim se instrumentima može trgovati na regulisanim tržištima? Koji uslovi moraju biti ispunjeni za uvrštavanje tih instrumenata u zvaničnu kotaciju regulisanih tržišta?

Na tržištima hartija od vrijednosti može se trgovati hartijama od vrijednosti koje su propisane Zakonom o hartijama od vrijednosti i to kako vlasničkim, tako i dužničkim hartijama od vrijednosti. Vlasničke hartije od vrijednosti su akcije koje glase na dio kapitala akcionarskog društva i jedinice kolektivnih investicionih šema izdate u skladu sa posebnim zakonom, kao i hartije od vrijednosti koje daju pravo sticanja ovih hartija od vrijednosti (zamjenljive obveznice, opcije, fjučersi i sl). Dužničke hartije od vrijednosti su hartije od vrijednosti izdate u seriji, koje imaoću daju pravo na isplatu vrijednosti na koju glase, sa ili bez kamate, kao i druga prava u skladu sa propisima i odlukom o emisiji. Dužničke hartije od vrijednosti, u smislu ovog zakona, kojima se može trgovati na tržištima hartija od vrijednosti (berzama) su: obveznice, certifikati o depozitu; državni zapisi koje emituje Republika Crna Gora; drugi finansijski instrumenti koji se propisima Komisije za hartije od vrijednosti Republike Crne Gore (u daljem tekstu: Komisija) odrede kao hartije od vrijednosti, osim: čeka i mjenice; komercijalnih hartija od vrijednosti (uputnice, kreditna pisma, konosmani, tovarni list, skladišnice); drugog instrumenta za koji Komisija utvrdi da nije hartija od vrijednosti u smislu ovog zakona.

Način formiranja različitih lista za trgovanje hartijama od vrijednosti i uslovi za kotaciju na listama berze uređuju se posebnim pravilnikom o kotaciji koji donose berze. Komisija za hartije od vrijednosti daje saglasnost na pravila berze i pravilnik o kotaciji berze i na izmjene i dopune tih akata.

Pravilnikom o kotaciji Nove berze hartija od vrijednosti Crne Gore (Sl. list RCG, br. 12/02) propisani su uslovi za kotaciju i to:

- Hartije od vrijednosti na berzanskoj kotaciji mogu biti na: listi »A«, . listi »B« i slobodnom berzanskom trgovanju

- U berzansku kotaciju mogu biti primljene hartije od vrijednosti koje ispunjavaju sljedeće uslove: da su izdate u nematerijalizovanom obliku, da su registrovane u Centralnoj depozitarnoj agenciji, da su u cjelosti uplaćene, da su slobodno prenosive, da se njima može organizovano trgovati na tržištu hartija od vrijednosti, da emitent svojim poslovanjem ispunjava kriterijume za kotiranje, navedene u ovim Pravilima.

- Uslovi koje emitent treba da ispuni da bi njegove akcije, obveznice ili druge hartije od vrijednosti mogle biti primljene na "A" listu berzanske kotacije su:

1) zahtjev i odluka nadležnog organa o podnošenju zahtjeva,
2) da je emitent registrovan kao pravno lice najmanje 3 godine, s tim da ako je emitent novoosnovano akcionarsko društvo koje je nastalo udruživanjem više društava, odnosno podjelom postojećeg društva,

3) datumom registracije se smatra datum registracije jednog od društva koje se udružilo, odnosno društva koje se podijelilo,

4) ako je akcijski kapital minimum 2,5 mil. €,

5) da je obim emisije hartija od vrijednosti najmanje 100 000 €.

6) da emitent nije poslovao sa gubitkom posljednje godine,

7) da emitent nema kašnjenja u isplati dividende akcionarima ili isplate glavnice i kamate na izdate hartije od vrijednosti,

8) da ne postoje ograničenja u prometu hartija od vrijednosti ili prava vlasnika hartija, po bilo kom uslovu,

9) da emitent sačinjava i objavljuje finansijske izvještaje u skladu sa Zakonom o hartijama od vrijednosti. Izuzetno, bez ispunjavanja gore navedenih uslova, hartije od vrijednosti mogu biti kotirane na "A" listi, ako prosječni dnevni promet berzanskog trgovanja tom hartijom prelazi 10000€ u prethodna tri mjeseca;

- Uslovi koje emitent treba da ispuni da bi njegove akcije, obveznice ili druge hartije od vrijednosti mogle biti primljene na "B" listu berzanske kotacije su:

a) zahtjev i odluka nadležnog organa o podnošenju zahtjeva,

b) da je registrovan kao pravno lice najmanje 1 godinu, s tim da ako je emitent novoosnovano akcionarsko društvo koje je nastalo udruživanjem više društava, odnosno podjelom postojećeg društva, datumom registracije se smatra datum registracije jednog od društva koje se udružilo, odnosno društva koje se podijelilo,

c) da je obim emisije hartija od vrijednosti najmanje 25 000 €,

d) da emitent nema kašnjenja u isplati dividende akcionarima ili isplate glavnice i kamate na izdate hartije od vrijednosti,

e) da ne postoje ograničenja u prometu hartija od vrijednosti ili prava vlasnika hartija, po bilo kom uslovu,

f) da emitent sačinjava i objavljuje finansijske izvještaje u skladu sa Zakonom o hartijama od vrijednosti.

- Hartije od vrijednosti čiji je emitent Vlada Republike Crne Gore i jedinice lokalne samouprave, uvrštavaju se u posebnu listu, u okviru slobodnog berzanskog tržišta.

Pravilnikom o kotaciji Montenegroberze propisani su uslovi za kotaciju i to:

- Hartije od vrijednosti na berzanskoj kotaciji mogu biti na: listi »A«, . listi »B«, listi »C« i slobodnom berzanskom trgovanju; Lista "C" se odnosi na investicione fondove koji se još mogu kotirati na prethodno navedenim listama, zavisno od uslova koje ispunjavaju.

- U berzansku kotaciju mogu biti primljene hartije od vrijednosti koje ispunjavaju sljedeće uslove: da se njima može organizovano trgovati na tržištu HOV, da su u cjelosti uplaćene, osim akcije nove emisije u primarnoj prodaji i to samo emitenta čije se akcije već kotiraju na A ili B listi, da su slobodno prenosive, da su izdate u nematerijalizovanom obliku, da, vezano za poslovanje emitenta, ispunjavaju kriterijume za kotiranje, da su registrovane kod Centralne Depozitarne Agencije.

- Uslovi koje emitent treba da ispuni da bi njegove akcije, obveznice ili druge hartije od vrijednosti mogle biti primljene na "A" listu berzanske kotacije su: da je emitent registrovan kao pravno lice

najmanje 3 godine, a ako je emitent novonastalo akcionarsko društvo, koje je nastalo udruživanjem više društava, odnosno podjelom postojećeg društva, datumom registracije se smatra datum registracije jednog od društava koje se udružilo, odnosno društava koje se podijelilo, veličina akcionarskog kapitala treba da iznosi najmanje 2 mil. €, obim emisije hartija od vrijednosti najmanje 100 000 €, emitent ne smije imati kašnjenja u isplati dividendi akcionarima, ili isplatama glavnice i kamata za izdate hartije od vrijednosti, emitent ne smije imati ograničenja u prometu hartijama od vrijednosti ili pravima vlasnika hartija od vrijednosti po bilo kom osnovu, da emitent nije poslovao sa gubitkom posljednje godine, da emitent pravi i objavljuje finansijske izvještaje u skladu sa Zakonom o računovodstvu i Zakonom o hartijama od vrijednosti.

- Uslovi koje emitent treba da ispuni da bi njegove akcije, obveznice ili druge hartije od vrijednosti mogle biti primljene na "B" listu berzanske kotacije su: da je emitent registrovan kao pravno lice najmanje 1 godinu, s tim da ako je emitent novonastalo akcionarsko društvo, koje je nastalo udruživanjem više društava ili podjelom postojećeg društva, datumom registracije se smatra datum registracije jednog od društava koje se udružilo, odnosno društava koje se podijelilo, da je obim emisije hartija od vrijednosti najmanje 20 000 €, emitent ne smije imati kašnjenja u isplati dividendi akcionarima ili isplatama glavnice i kamata za izdate hartije od vrijednosti, emitent ne smije imati ograničenja u prometu hartijama od vrijednosti ili pravima vlasnika hartija od vrijednosti po bilo kom osnovu, emitent objavljuje finansijske izvještaje u skladu sa Zakonom o računovodstvu i Zakonom o hartijama od vrijednosti.

Kompanije koje su listirane na bilo kojoj od berzi podložne su tekućim zahtjevima o objavljivanju informacija. Kompanije, čijim akcijama se trguje na 'slobodnom tržištu su, međutim, podvrgnute su samo nekim zahtjevima za objavljivanje informacija. Kompanije na slobodnom tržištu prave godišnje izvještaje po zakonu privrednim društvima.

81. Imaju li emitenti iz EU pristup zvaničnim kotacijama na regulisanim tržištima?

Za prijem hartije od vrijednosti inostranog emitenta, tj. inostranog privrednog društva osnovanog po pravu države u kojoj ono ima sjedište izvan Crne Gore u berzansku kotaciju shodno se primjenjuje dio ovog pravilnika za prijem hartija od vrijednosti u berzansku kotaciju.

Nadzorni organ

82. Što se tiče regulatornog i nadzornog okvira, koje su glavne karakteristike zakonodavnih rješenja u pogledu tržišta hartija od vrijednosti? Da li se smatra da je nadzor zadovoljavajući? Kao i u bankarstvu (vidjeti gore), koji koraci su planirani za rješavanje mogućih problema saradnje između supervizora na konsolidovanom nivou?

Glavne karakteristike zakonodavnih rješenja vezanih za regulatorni i nadzorni okvir tržišta hartija od vrijednosti su:

- Nadležnost regulatornog organa treba da bude jasno i objektivno definisana.
- Zakon o hartijama daje Komisiji značajna ovlašćenja za istragu. Komisija jednako može da sprovodi istragu i prema regulisanim i neregulisanim licima. Komisija može da traži od regulisanog lica da izda dokumenta, da objašnjenja i odgovori na pitanja u formi dokumenta ili lično. Komisija može takođe da uđe u prostorije regulisanog lica bez prethodnog obavještenja i može da blokira dokumenta. Od neregulisanih lica traži se da Komisiji obezbijede dokumenta i da odgovore na pitanja, kao i da daju objašnjenja. Međutim, administrativne sankcije se ne primjenjuju na fizička lica. Ova praznina u Zakonu može da naruši mogućnost Komisije da vodi istragu prema takvim licima, kako sa zakonske tako i sa praktične tačke gledišta.
- Zakon pruža Komisiji za hartije od vrijednosti široka prava u vezi sa dobijanjem bilo koje informacije od bilo koga, u procesu istrage.

- Za regulisana lica, postoji niz opcija sankcionisanja koje su na raspolaganju Komisiji za hartije od vrijednosti - uključujući suspenziju licence, oduzimanje licence i tako dalje. Međutim, za neregulirana lica, koja mogu biti uključena u nezakonite radnje ili mogu jednostavno biti svjedoci čije se informacije traže da bi se kompletirala istraga, nema jasnih sankcija. Do sada nije ni bilo odbijanja da se Komisiji obezbijede informacije.

- Komisija nema ovlaštenje da primijeni administrativne sankcije kako protiv reguliranih tako ni protiv nereguliranih lica. Dok Komisija uživa bitna ovlaštenja kroz licenciranje učesnika na tržištu i registraciju emitenta, ona generalno nema disciplinarna ovlaštenja. Komisija može povući ili suspendovati dozvolu reguliranim licima (bilo da su to fizička ili pravna lica), ili obustaviti trgovanje hartijama, ali ona ne može izreći novčanu ili neku drugu kaznu prema fizičkom ili pravnom licu.

Predstavnici MMF-a, Odjeljenje za monetarno tržište i tržište kapitala, posjetili su Komisiju za hartije od vrijednosti u Podgorici, u periodu od 5 – 12 marta 2008. godine sa zadatkom da ispitaju regulatorni program u Komisiji za hartije od vrijednosti Crne Gore, fokusirajući se na preduslove efektivnog sprovođenja, istraživanja i procesuiranja slučajeva manipulacija na tržištu, insajder trgovanja i finansijskih prevara kao i na međunarodnu saradnju.

Tom prilikom službenici Međunarodnog monetarnog fonda (MMF) sačinili su izvještaj o sprovođenju regulative hartija od vrijednosti koji je najrelevantniji za ocjenu regulatornog i nadzornog okvira i regulatornih rješenja.

U vezi sa glavnim karakteristikama regulatornog i nadzornog okvira i zakonodavnih rješenja u pogledu tržišta hartija od vrijednosti, u izvještaju MMF-a se ističe:

"Crna Gora ima moderan sistem regulative hartija od vrijednosti. Komisija za hartije od vrijednosti (Komisija) ima značajna ovlaštenja i ustanovljava okvir regulative. Komisija je usvojila detaljna pravila kojima se regulišu investicioni fondovi, emitenti, učesnici na tržištu i berze. Komisija ima izvrsno i obučeno osoblje i sprovodi aktivan program regulacije i nadzora. Osoblje Komisije pokazuje vrlo iscrpno poznavanje regulatornih pitanja i koncepata i dobro je informisano o međunarodnim najboljim praksama. Proces harmonizacije svih zakona sa EU direktivama, koji će Komisija sprovesti tokom narednih pet godina dodatno će osnažiti zakonodavni okvir. Unapređivanje postupka primjene ostaje najvažniji izazov

Regulatorni sistem hartija od vrijednosti u Crnoj Gori posjeduje sve uslove za dobru regulativu. Zakon sadrži mnoge potrebne elemente a postoji i nezavisna regulatorna agencija sa dobro obučanim osobljem. Stepem razvoja je, u stvari, impresivan za tako novu organizaciju. Dalje dotjerivanje zakona desiće se vremenom kroz proces harmonizacije sa EU. Osoblje Komisije izvanredno razumije zahtjeve EU i neće imati poteškoća u kompletiranju ovog kompleksnog zadatka. Tekuća interakcija na međunarodnom i evropskom stepenu poboljšaće vještine osoblja i znanje u pogledu međunarodnih standarda i prakse".

Kao i u bankarstvu (vidjeti gore), koji koraci su planirani za rješavanje mogućih problema saradnje između supervizora na konsolidovanom nivou?

Komisija je sklopila niz bilateralnih ugovora sa inostranim regulatorima tržišta hartija od vrijednosti u vezi sa razmjenom informacija i saradnjom.

Komisija je potpisala IOSCO Multilateralni Memorandum o razumijevanju za razmjenu informacija i saradnju. Potpisivanje ovog memoranduma Komisiju za hartije od vrijednosti je uključilo u međunarodnu mrežu regulatora i pružilo značajno sredstvo postupanja u slučaju prekograničnog preduzimanja mjera. Potpisivanje ovog Mmou pokazuje kapacitet Komisije za hartije od vrijednosti da obezbijedi saglasnost sa propisima i punu implementaciju propisa o hartijama od vrijednosti. Takođe, njime se potvrđuje kapacitet i spremnost Komisije za hartije od vrijednosti da pruži najveću moguću pomoć inostranim regulatorima tržišta hartija od vrijednosti kako bi olakšala preduzimanje njihovih funkcija na tržištu hartija od vrijednosti.

Potpisivanje MMOU-u predstavlja veoma važan korak za Komisiju jer joj omogućava da razmijeni informacije sa svim važnijim jurisdikcijama u svijetu i dovodi Crnu Goru u potpuno usklađivanje sa međunarodnim najboljim praksama.

Okvir za pružanje ove saradnje je dobrim dijelom uspostavljen.

Da li se smatra da je nadzor zadovoljavajući?

Izveštaj MMF-a se fokusirao i na pitanja efikasnosti nadzora Komisije za hartije od vrijednosti. U vezi sa ovim pitanjem u Izveštaju MMF-a se navodi sljedeće:

"Komisija je aktivna u primjeni svojih pravila ali je u konačnom ograničena jer nema prava da izriče administrativne sankcije. Komisija ima značajna ovlašćenja za istraživanje i pokazala je svoju spremnost da ih primjenjuje. Ipak, mora se oslanjati na upravne ili krivične sudove radi izricanja sankcija, kako prema regulisanim, tako i prema neregulisanim licima.

Poboljšanje sistema treba jasno da obuhvati ne samo lica u finansijskom sektoru već i ona koji su izvan finansijskog sektora. Iako Zakon o hartijama definiše prekršaje kao što su insajder trgovanje, manipulacije na tržištu i diseminaciju informacija, koji se primjenjuju kako na fizička lica (pojedince) tako i na pravna lica i daje Komisiji ovlašćenja da istražuje oboje, prekršajne kazne se, po ovom Zakonu, samo primjenjuju na fizička lica. Ovaj raskorak se mora riješiti odmah, jer lica koja nijesu pod regulativom Komisije mogu značajno da doprinose kršenju Zakona o hartijama od vrijednosti, kao što su, npr. insajder trgovanje ili tržišne manipulacije. Zakon o hartijama od vrijednosti takođe treba da utvrdi jasne posljedice za nepostupanje u skladu sa zahtjevom Komisije za dobijanje informacija (u pismenoj formi ili u usmenom svjedočenju) kao i posljedice davanja neistinitih informacija. Krivične sankcije se takođe moraju pojačati. Krivični zakon ne sadrži posebne definicije osnovnih zloupotreba na finansijskom tržištu: insajder trgovanje, nezakonito poslovanje ili diseminacija lažnih informacija.

Komisija treba da pojača svoja istražna ovlašćenja. Potreban je daleko napredniji tehnološki sistem nadzora - trenutno se previše oslanja na ograničene kadrovske potencijale. Komisija trebaju značajniji kapacitet za svoja istraživanja i preduzimanje mjera, uključujući i više osoblja. Da bi privukla i zadržala obučeno osoblje dugoročno, Komisija mora naći sredstva da kompetitivno plaća svoje osoblje.

Komisija, berze i državni tužilac moraju se zajednički fokusirati na preduzimanje mjera. Berze moraju riješiti pitanje spajanja i konkurencije i više se fokusirati na spreduzimanje mjera. Dalje, Komisija mora upotrijebiti svoja ovlašćenja kako bi obezbijedila da se ovo zaista ostvari.

Komisija je izrazila svoju spremnost da potpiše Multilateralni memorandum o razmjeni informacija i saradnji sa IOSCO-m. Potpisivanje ovog memoranduma uključuje Komisiju u međunarodnu mrežu regulatora i pružiti značajno sredstvo za prekogranično preduzimanje mjera. Dok je okvir dobrim dijelom uspostavljen, postupanje u skladu sa mnogim preporukama u ovom izvještaju će dati dobar ton okviru i pokazati put daljeg razvoja. "

83. Opišite ovlašćenja i dužnosti nadzornih organa u sektoru hartija od vrijednosti (sprovođenje provjere na licu mjesta, zahtijevanje dodatne informacije, saradnja sa organima trećih zemalja). Da li nadzorni organi imaju obavezu poštovanja povjerljivosti, posebno s obzirom na informaciju primljenu od nadzornih organa trećih zemalja? Koliko ljudi zapošljavaju ti nadzorni organi? Koje su stručne kvalifikacije potrebne za rad u tom organu?

Zakon o hartijama daje Komisiji značajna istražna ovlašćenja. Komisija može da sprovodi istragu i prema regulisanim licima (licima kojima izdaje dozvolu za rad) i neregulisanim licima (licima kojima ne izdaje dozvolu za rad).

Komisija je ovlašćena da traži pismenim putem od lica kojima je dala dozvolu za rad da dostavljaju informacije koje se odnose na njihovo poslovanje u skladu sa ovim zakonom, u vrijeme i na način koji odredi.

Komisija može zahtijevati dostavljanje informacija o pribavljanju, otuđenju ili držanju hartija od vrijednosti od:

- 1) lica registrovanog kao vlasnika hartije od vrijednosti;
- 2) lica za koje opravdano smatra da je vlasnik hartije od vrijednosti;
- 3) lica za koje opravdano smatra da ima prava iz hartija od vrijednosti;

- 4) lica za koje opravdano smatra da je pribavilo ili otuđilo hartiju od vrijednosti, ili
- 5) lica kome je izdala dozvolu za rad.

Ako Komisija zatraži informaciju o pribavljanju, otuđenju ili držanju hartija od vrijednosti, lice ne smije: bez opravdanog razloga propustiti da dostavi Komisiji traženu informaciju koju posjeduje; dostaviti Komisiji traženu informaciju za koju zna da sadrži netačne ili obmanjujuće podatke.

Komisija može nenajavljeno izvršiti kontrolu poslovanja lica koje ima ili je imalo dozvolu za rad, koje posluje ili je poslovalo u skladu sa odredbama ovog zakona, pravilima donijetih na osnovu ovog zakona ili uslovima iz dozvole.

Komisija može imenovati lice da za Komisiju obavlja poslove kontrole, u skladu sa pravilima Komisije, ili kontrolu mogu obavljati zaposleni u Komisiji za hartije od vrijednosti (kontrolori).

Lice čije poslovanje podliježe kontroli dužno je da ovlaštenom licu omogući uvid u registre i druge evidencije potrebne za ostvarivanje kontrole i obezbijedi da njegovi zaposleni pruže neophodne informacije. Lice za koje istražitelj opravdano vjeruje ili očekuje da posjeduje ili kontroliše dokument koji sadrži informaciju važnu za istraživanje dužno je da:

- a) dostavi istražitelju dokument koji on zatraži, u vrijeme i na mjestu određenom od strane istražitelja;
- b) na zahtjev istražitelja pruži objašnjenje ili dodatne informacije u vezi sa traženim dokumentom;
- c) se odazove na poziv istražitelja i na pitanja istražitelja koja se odnose na predmet istraživanja odgovara istinito i na najbolji način. Zabranjeno je uništiti, falsifikovati, prikriti ili na drugi način raspolagati ili dati dozvolu za uništenje, falsifikovanje, prikrivanje ili raspolaganje bilo kojim dokumentom koji je važan za ostvarivanje kontrole ili istraživanja Komisije.

Postupak kontrole:

Neposrednu kontrolu Komisija vrši na licu mjesta, u prostorijama kontrolisanog lica ili drugog lica kod koga opravdano očekuje da može pribaviti podatke i činjenice u vezi sa kontrolom, uvidom u registre, druge evidencije, poslovne knjige i drugu dokumentaciju koja se odnosi na predmet kontrole.

Prilikom sprovođenja kontrole, kontrolori Komisije imaju pravo da, bez ograničenja, kopiraju ili privremeno oduzmu originalne poslovne knjige, finansijske i druge izvještaje, saopštenja i drugu dokumentaciju, kao i da koriste i privremeno oduzmu elektronska i druga sredstva komunikacije instalirana kod kontrolisanog lica.

Komisija ima pravo da, pri vršenju neposredne kontrole, traži potrebna objašnjenja od odgovornih lica u kontrolisanom licu u vezi sa podacima i činjenicama o njihovom poslovanju sa hartijama od vrijednosti. Odgovorna lica su obavezna da Komisiji daju potrebna objašnjenja. Izjave i objašnjenja se mogu uzimati i od drugih lica koja su zaposlena u kontrolisanom licu, kao i od lica koja, po nekom drugom osnovu, obavljaju poslove za kontrolisano lice, a za koje Komisija smatra da raspolažu informacijama od značaja za sprovođenje kontrole poslovanja. Izjave i objašnjenja se mogu zahtijevati pismeno ili se mogu uzeti u zapisnik na licu mjesta – u prostorijama kontrolisanog lica ili pozivanjem odgovornog lica u prostorije Komisije.

Komisija može izvršiti kontrolu i ako odgovorno lice kontrolisanog lica nije prisutno prilikom vršenja kontrole. Ako kontrolu po mišljenju Komisije nije moguće sprovesti bez prisustva odgovornog lica kontrolisanog lica, kontrolor Komisije na licu mjesta može ostaviti poziv odgovornom licu da u određeno vrijeme bude prisutno radi vršenja nadzora. Kontrolisano lice je dužno da obezbijedi da, na zahtjev Komisije, u vrijeme kada kontrolori Komisije vrše kontrolu poslovanja u prostorijama kontrolisanog lica, budu prisutna odgovorna lica u kontrolisanom licu, koja mogu dati izjave i objašnjenja u vezi sa predmetom kontrole.

Ako svojim nalazima Komisija utvrdi da nije bilo nepravilnosti u poslovanju kontrolisanog lica i kada kontrolisano lice, u roku propisanom ovim pravilima, svojim primjedbama osnovano ospori nalaze iz zapisnika o izvršenoj kontroli o nepravilnostima u poslovanju, Komisija donosi zaključak da je kontrolisano lice u vezi sa predmetom kontrole poslovalo u skladu sa propisima. Ako kontrolisano lice u propisanom roku ne dostavi primjedbe na zapisnik ili primjedbama osnovano ne ospori nalaze zapisnika kojima je konstatovana nepravilnost u poslovanju sa hartijama od vrijednosti,

Komisija donosi rješenje o preduzimanju mjera kojim kontrolisanom licu nalaže da, u određenom roku, preduzme jednu ili više mjera za otklanjanje utvrđenih nepravilnosti.

Kontrolisano lice je dužno da, u roku utvrđenom rješenjem o preduzimanju mjera, dostavi dokumentaciju i dokaze o otklanjanju utvrđenih nepravilnosti. Kontrolisano lice je dužno da, u roku utvrđenom rješenjem o preduzimanju mjera, dostavi dokumentaciju i dokaze o otklanjanju utvrđenih nepravilnosti. Rok za otklanjanje utvrđenih nepravilnosti i trajanje preduzete mjere određuje se u zavisnosti od prirode preduzete mjere, kao i od utvrđene nezakonitosti, odnosno nepravilnosti u poslovanju, odnosno dok postoje razlozi za trajanje izrečene mjere

Ovlašćenja na preduzimanje mjera u postupku kontrole:

Kada kontrolisano lice ne otkloni nepravilnosti utvrđene posrednom kontrolom ili ne postupi po nalogu Komisije za otklanjanje nepravilnosti utvrđenih neposrednom kontrolom, kao i kada Komisija utvrdi da su nepravilnosti po svojoj prirodi neotklonjive, Komisija donosi sljedeća rješenja o preduzimanju mjera:

- 1) rješenje o isključenju iz trgovine na berzi određenih hartija od vrijednosti;
- 2) rješenje o zabrani kotiranja na berzi određenih hartija od vrijednosti;
- 3) rješenje o skidanju sa kotacije na berzi određenih hartija od vrijednosti;
- 4) rješenje o privremenoj ili trajnoj zabrani ovlašćenog učesnika da trguje sa određenim hartijama od vrijednosti;
- 5) rješenje o privremenoj zabrani obavljanja pojedinih poslova iz dozvole za rad;
- 6) rješenje o privremenoj ili trajnoj zabrani ovlašćenom učesniku da upravlja portfeljom hartija od vrijednosti;
- 7) rješenje o izricanju mjere opomene berzi, ovlašćenom učesniku ili Centralnoj Depozitarnoj Agenciji zbog nepravilnosti u poslovanju;
- 8) rješenje o javnom objavljivanju da ovlašćeni učesnik krši propise u poslovanju sa hartijama od vrijednosti;
- 9) rješenje kojim se razrješava izvršni direktor berze, ovlašćenog učesnika ili Centralne Depozitarne Agencije;
- 10) rješenje o poništenju rješenja o odobrenju prospekta za javnu ponudu emisije hartija od vrijednosti;
- 11) rješenje o poništenju određene transakcije sa hartijama od vrijednosti;
- 12) rješenje o privremenoj zabrani raspolaganja hartijama od vrijednosti upisanih u Centralni registar Centralne Depozitarne Agencije;
- 13) rješenje o privremenom odlaganju saldiranja određene transakcije sa hartijama od vrijednosti;
- 14) rješenje o privremenoj obustavi saldiranja određene transakcije sa hartijama od vrijednosti;
- 15) rješenje o privremenoj zabrani raspolaganja novčanim sredstvima uplaćenim na odgovarajući račun Centralne Depozitarne Agencije za saldiranja transakcije sa hartijama od vrijednosti;
- 16) rješenje o izricanju opomene, predlaganju novčane ili druge kazne ili izricanju mjere suspenzije ili oduzimanja dozvole za rad fizičkim licima – brokerima ili dilerima zbog nezakonitosti ili nepravilnosti u radu;
- 17) rješenje kojim se odboru direktora ili izvršnom direktoru kontrolisanog lica predlaže da preispita odgovornost pojedinih zaposlenih lica zbog nepravilnosti u poslovanju sa hartijama od vrijednosti i prema njima preuzmu odgovarajuće mjere;
- 18) rješenje o suspendovanju, odnosno oduzimanju dozvole za rad berzi, ovlašćenom učesniku ili Centralnoj Depozitarnoj Agenciji;
- 19) rješenja o preduzimanju bilo kojih drugih mjera za koje Komisija ocijeni da se njima na najbolji način obezbjeđuje otklanjanje nezakonitosti ili nepravilnosti u poslovanju sa hartijama od vrijednosti.

Rješenje o oduzimanju dozvole za rad berzi, ovlašćenom učesniku ili Centralnoj Depozitarnoj Agenciji Komisija može donijeti tek nakon sprovođenja neposredne kontrole. Izuzetno, Komisija može oduzeti dozvolu za rad i bez neposredne kontrole kada utvrdi da ova lica najmanje šest mjeseci ne obavljaju poslove za koje su dobila dozvolu za rad.

Da li nadzorni organi imaju obavezu poštovanja povjerljivosti, posebno s obzirom na informaciju primljenu od nadzornih organa trećih zemalja?

Članovi ili bivši članovi i zaposleni ili bivši zaposleni u Komisiji obavezni su da čuvaju informacije do kojih dođu u toku rada Komisije ili na drugi način, koje, u skladu sa propisima, predstavljaju službenu tajnu. Zabrana prestaje nakon što ta informacija prestane da bude službena tajna. Obaveza čuvanja povlašćene informacije postoji sve dok ta informacija ne izgubi svojstvo povlašćenosti. (član 18 Zakona o hartijama od vrijednosti).

Komisija se takođe, kao potpisnica IOSCO MMoU obavezala na čuvanje povjerljivosti podataka i informacija koje razmjenjuje sa inostranim regulatorima tržišta hartija od vrijednosti.

Odavanje službene tajne je sankcionisano kao krivično djelo u skladu sa članom 425 Krivičnog zakonika (Sl. list RCG, br. 70/03, 13/04, 47/06, Sl. list CG, br. 40/08).

Koliko ljudi zapošljavaju ti nadzorni organi? Koje su stručne kvalifikacije potrebne za rad u tom organu?

U Komisiji za hartije od vrijednosti trenutno je zaposleno 28 lica, od čega 5 članova Komisije koji svoju funkciju obavljaju na profesionalnoj osnovi (stalno su zaposleni u Komisiji za hartije od vrijednosti).

Za člana Komisije, prema Zakonu o hartijama od vrijednosti može biti imenovano lice koje ima visoku školsku spremu, radno iskustvo najmanje pet godina na poslovima iz oblasti prava, monetarnog, privrednog ili finansijskog sistema i koje je dostojno da bude član Komisije. Članovi Komisije ne mogu biti:

- a) lica izabrana, imenovana ili zaposlena u državnim organima;
  - b) članovi organa upravljanja i rukovođenja, izvršni organi i sekretari emitenata hartija od vrijednosti;
  - c) akcionari i zaposleni berze, ovlašćenog učesnika na tržištu hartija od vrijednosti i Centralne Depozitarne Agencije;
  - d) lica koja su međusobno u braku ili u srodstvu u pravoj ili pobočnoj liniji do trećeg stepena.
- Komisija je obrazovala sljedeće organizacione jedinice: Kabinet predsjednika, Sektor korporativnih aktivnosti, Sektor za razvoj i saradnju, Sektor tržišta hartija od vrijednosti, Sektor za penzione i investicione fondove i Sekretarijat.

Zaposleni u Komisiji vrše poslove u određenom zvanju. Zaposleni u Komisiji zvanje stiče zasnivanjem radnog odnosa ili raspoređivanjem. Zvanja zaposlenih u Komisiji određuju se u tri razreda i to:

- viši savjetnik: visoka školska sprema i najmanje tri godine radnog iskustva, položen stručni ispit i znanje stranog jezika višeg konverzacijskog nivoa;
- savjetnik: visoka školska sprema i najmanje jedna godina radnog iskustva, položen stručni ispit i znanje stranog jezika srednjeg konverzacijskog nivoa;
- savjetnik predsjednika: visoka školska sprema i najmanje jedna godina radnog iskustva, položen stručni ispit i znanje stranog jezika višeg konverzacijskog nivoa.

84. Koje su godišnje računovodstvene, prudencijalne i statističke informacije investiciona društva i kotirana društva obavezna da dostavljaju nadzornom organu u pogledu njihovog poslovanja? Koje informacije moraju dostaviti preduzeća za kolektivno investiranje i/ili njihova društva za upravljanje? Ima li nadzorni organ ovlaštenje da zahtijeva dodatne informacije?

Emitenti koji javno izdaju hartije od vrijednosti registruju se kod Komisije i dužni su dostavljati Komisiji izvještaje, u formi i u roku koje ona utvrdi.

Registrovani emitent je obavezan da:

- 1) dostavlja Komisiji kopiju godišnjeg računa, nakon njegovog usvajanja na skupštini akcionara i kopiju izvještaja revizora u skladu sa zakonom; i
- 2) dostavlja svakom vlasniku hartija od vrijednosti odgovarajući finansijski izvještaj, ukoliko to Komisija odredi (član 28 Zakona o hartijama od vrijednosti).

Registrovani emitent je obavezan da Komisiji dostavlja i druge podatke i izvještaje koje utvrdi Komisija.

Emitent hartija od vrijednosti ima i obavezu da izvještava Komisiju, osnivače emitenta, druge vlasnike istih hartija od vrijednosti i javnost uopšte o informacijama koje:

- a) omogućavaju procjenu finansijske pozicije emitenta ili njegovog dijela;
- b) mogu izazvati nelojalno trgovanje tim hartijama od vrijednosti;
- c) potencijalno mogu uticati na tržišnu cijenu tih hartija od vrijednosti.

Pored ovih obaveza emitent je dužan dostavljati i druge informacije koje propiše Komisija (član 27 Zakona o hartijama od vrijednosti).

Na osnovu člana 6b stav 3 Zakona o računovodstvu i reviziji (Sl. list CG, br. 69/05 i 80/08), Komisija za hartije od vrijednosti usvojila je Pravila o sadržaju, rokovima i načinu objavljivanja finansijskih izvještaja emitenata hartija od vrijednosti (Sl. list CG, br. 20/09). Prema ovim pravilima, banke, osiguravajuća društva i ostala pravna lica koja emituju hartije od vrijednosti i ostale finansijske instrumente u Crnoj Gori (u daljem tekstu: ostala pravna lica) obavezna su da dostavljaju izvještaje i to: tromjesečni (za period 01. 01 - 31. 03 tekuće godine), šestomjesečni (za period 01. 01 - 30. 06. tekuće godine), devetomjesečni (za period 01. 01 - 30. 09. tekuće godine) i godišnji izvještaj i nalaz revizora (za period 01. 01. do 31. 12).

Tromjesečni, šestomjesečni i devetomjesečni izvještaji dostavljaju se Komisiji i berzama u roku od 30 dana od isteka perioda na koji se izvještaj odnosi. Godišnji izvještaji dostavljaju se Komisiji i berzama u roku od 120 dana od isteka perioda na koji se izvještaj odnosi, a nalaz revizora najkasnije do 30.06. tekuće godine za prethodnu godinu.

Izvještaji se objavljuju na internet stranicama Komisije u roku od 5 (pet) dana od dana dostavljanja istih Komisiji. Izvještaji obuhvataju:

- a) Osnovne podatke;
- b) Bilans stanja;
- c) Bilans uspjeha;
- d) Bilans novčanih tokova;
- e) Izvještaj o promjenama na kapitalu;
- f) Pojašnjenja i komentare odbora direktora ili, za društva sa ograničenom odgovornošću, izvršnog direktora, ukoliko odbor direktora nije formiran;
- g) Izvještaj o bitnim događajima;
- h) Napomene uz finansijske izvještaje.

Ovlašćeni učesnici obavezni (brokeri, dileri itd) su da dostave Komisiji:

- 1) periodične izvještaje o poslovanju u skladu sa pravilima Komisije;
- 2) godišnje izvještaje o poslovanju, finansijske izvještaje sačinjene u skladu sa zakonom kojim se uređuje računovodstvo i revizija i izvještaj nezavisnog revizora, u roku od četiri mjeseca od isteka finansijske godine;
- 3) druge podatke, informacije i izvještaje koje utvrdi Komisija (član 72 Zakona o hartijama od vrijednosti). Periodični izvještaji o poslovanju ovlašćenih učesnika i berzi pripremaju se za periode januar – mart, januar – jun, januar – septembar i januar – decembar tekuće godine, a podnose se Komisiji najkasnije u roku od 30 dana od dana isteka perioda na koji se izvještaj odnosi. Berze i ovlašćeni učesnici su dužni da dostave Komisiji godišnji izvještaj o poslovanju, sa godišnjim računom praćenim izvještajem ovlašćenog revizora, do 30. aprila tekuće godine za prošlu godinu. (član 10 stav 3, 4 i 5 Pravila o kontroli poslovanja sa hartijama od vrijednosti (Sl. list RCG, br. 28/07).

Društvo za upravljanje investicionim fondom dužno je pripremiti i objaviti godišnji i periodični izvještaj o poslovanju društva za upravljanje investicionim fondom i investicionog fonda kojim upravlja. Godišnji i periodični izvještaj o poslovanju društva za upravljanje i investicionog fonda priprema i objavljuje društvo za upravljanje, za periode januar – mart, januar – jun, januar – septembar i januar – decembar tekuće godine. Društvo za upravljanje investicionim fondom dužno je godišnji izvještaj društva za upravljanje i investicionog fonda kojim upravlja dostaviti Komisiji za hartije od vrijednosti najkasnije četiri mjeseca po završetku poslovne godine, a periodični izvještaj društva za upravljanje i investicionog fonda kojim upravlja dostaviti najkasnije 30 dana od isteka perioda za koji se izvještaj podnosi (Pravila o sadržini i objavljivanju izvještaja o poslovanju

društava za upravljanje investicionim fondovima i investicionih fondova, (Sl. list RCG, br. 68/04 i Sl. list CG, br. 26/09)

Društvo za upravljanje penzionim fondom dužno je pripremiti i objaviti godišnji i periodični izvještaj o poslovanju društva za upravljanje penzionim fondom i penzionim fonda kojim upravlja. Godišnji i periodični izvještaj o poslovanju društva za upravljanje i penzionog fonda priprema i objavljuje društvo za upravljanje, za periode januar – mart, januar – jun, januar – septembar i januar – decembar tekuće godine. Društvo za upravljanje penzionim fondom dužno je godišnji izvještaj društva za upravljanje i penzionog fonda kojim upravlja dostaviti Komisiji za hartije od vrijednosti najkasnije četiri mjeseca po završetku poslovne godine, a periodični izvještaj društva za upravljanje i investicionog fonda kojim upravlja dostaviti najkasnije 30 dana od isteka perioda za koji se izvještaj podnosi (Pravila o sadržini i objavljivanju izvještaja o poslovanju društava za upravljanje dobrovoljnim penzionim fondovima i dobrovoljnih penzionih fondova, (Sl. list RCG, br. 68/04 i Sl. list CG, br. 26/09).

Kastodi banka je dužna da Komisiji dostavlja:

- 1) godišnji izvještaj o poslovanju u prethodnoj godini,
- 2) periodične izvještaje o poslovanju za period januar-mart, januar-jun, januar-septembar i januar-decembar tekuće godine,
- 3) obavještenje o promjeni propisanih uslova za obavljanje kastodi poslova za koje je dobijena dozvola, u roku od tri dana od dana nastanka promjene, i
- 4) druge izvještaje po zahtjevu Komisije. Godišnji izvještaj o poslovanju u prethodnoj godini kastodi banka dostavlja najkasnije do 30. aprila tekuće godine, a periodične izvještaje najkasnije u roku od 30 dana od dana isteka perioda za koji se podnose. (Član 38 Pravila o obavljanju kastodi poslova (Sl. list RCG, br. 57/07)

Komisija može zatražiti od učesnika podnošenje odgovarajućih izvještaja o radu i u kraćim rokovima, kada to ocijeni cjelishodnim.

Nadzorni organ, tj. Komisija za hartije od vrijednosti ima ovlašćenja da zahtijeva dostavljanje svih dodatnih informacija od svih lica kojima izdaje dozvolu za rad.

85. Kakva su ovlašćenja za intervenisanje nadzornog organa u slučaju teškoća u radu investicionih društava?

U vršenju nadzora Komisija može da zahtijeva:

- 1) izvještaje i informacije o poslovanju društva za upravljanje, odnosno investicionog fonda;
- 2) izvještaje i dodatne informacije o obavljenoj reviziji društva za upravljanje, odnosno investicionog fonda;
- 3) vanrednu reviziju poslovanja društva za upravljanje, odnosno investicionog fonda;
- 4) izmjenu ili dopunu ugovora o upravljanju investicionim fondom;
- 5) druge podatke i informacije koje utvrdi svojim aktom.

Ako Komisija, u vršenju nadzora, utvrdi nezakonnosti ili nepravilnosti u poslovanju društva za upravljanje i investicionih fondova, rješenjem će naložiti da se utvrđene nezakonnosti, odnosno nepravilnosti otklone u određenom roku. Društvo za upravljanje je dužno da, u ostavljenom roku, otkloni utvrđene nezakonnosti, odnosno nepravilnosti i da obavijesti Komisiju o preduzetim mjerama. Ako društvo za upravljanje ne otkloni utvrđene nezakonnosti, odnosno nepravilnosti u ostavljenom roku i o tome ne obavijesti Komisiju, uz podnošenje odgovarajućih dokaza, Komisija može preduzeti sljedeće mjere:

- a) dati nalog za razrješenje članova nadzornog odbora investicionog fonda;
- b) dati nalog za promjenu društva za upravljanje;
- c) pisano upozoriti, privremeno suspendovati ili oduzeti dozvolu investicionom menadžeru;
- d) privremeno zabraniti raspolaganje imovinom društva za upravljanje i investicionog fonda;
- e) oduzeti dozvolu za rad društvu za upravljanje;
- f) druge mjere neophodne za otklanjanje nezakonnosti i nepravilnosti u poslovanju društva za upravljanje i investicionog fonda.

Komisija može izreći jednu ili više mjera, zavisno od prirode i težine utvrđenih nepravilnosti.

Komisija može oduzeti dozvolu za rad društvu za upravljanje, ako:

- je dozvola za rad pribavljena navođenjem neistinitih podataka;
- vrši ulaganja sredstava investicionog fonda ili na drugi način postupajući suprotno ovom zakonu;
- Komisiji u postupku nadzora ne podnese potrebnu dokumentaciju ili na drugi način ometa vršenje nadzora nad njegovim poslovanjem;
- društvo za upravljanje donese odluku o likvidaciji;
- u propisanom roku ne dostigne propisani nivo kapitala;
- prestane da ispunjava uslove propisane za dobijanje dozvole za rad;
- u drugim slučajevima kada ocijeni da nezakonitim upravljanjem investicionim fondom društvo za upravljanje ugrožava interese vlasnika investicionog fonda.

Rješenjem kojim se oduzima dozvola za rad društvu za upravljanje Komisija nalaže:

- 1) nosiocu platnog prometa da obustavi izvršenje naloga ovlašćenih lica društva za upravljanje za prenos novčanih sredstava sa računa investicionog fonda kojim upravlja društvo za upravljanje, kao i sa računa društva za upravljanje;
- 2) Centralnoj depozitarnoj agenciji da obustavi izvršenje naloga ovlašćenih lica društva za upravljanje za prenos hartija od vrijednosti iz portfelja investicionog fonda kojim upravlja društvo za upravljanje na druga lica.

Ugovor o upravljanju investicionim fondom se raskida, po sili zakona, ako je društvu za upravljanje oduzeta dozvola za rad. U ovom slučaju, Komisija u rješenju kojim oduzima dozvolu za rad društvu za upravljanje nalaže nadzornom odboru investicionog fonda da, do zaključenja ugovora sa novim društvom za upravljanje, obavlja neodložne poslove u vezi sa upravljanjem investicionim fondom, tj. poslovi koji treba da se obave da ne bi nastala šteta za investicioni fond.

Društvo za upravljanje kome je oduzeta dozvola za rad dužno je da, u roku od osam dana od dana prijema rješenja Komisije, prenese sve poslove u vezi upravljanja imovinom investicionog fonda na nadzorni odbor tog fonda. Investicioni fond mora, najkasnije u roku od tri mjeseca od dana prijema rješenja Komisije kojim je društvu za upravljanje oduzeta dozvola za rad, da podnese Komisiji zahtjev za davanje saglasnosti za zaključivanje ugovora sa drugim društvom za upravljanje. Ako investicioni fond u ovom roku ne podnese zahtjev za davanje saglasnosti za zaključivanje ugovora sa drugim društvom za upravljanje, Komisija pokreće postupak sudske likvidacije investicionog fonda.

86. Postoji li pravo žalbe sudovima protiv odluka koje donese nadzorni organ?

Na postupke pred Komisijom primjenjuju se odredbe zakona kojim je uređen opšti upravni postupak. Komisija je obavezna da, po zahtjevu stranke, donese rješenje u roku od 30 dana od dana uredno podnijetog zahtjeva, tj. od dana kada Komisija podnijetu dokumentaciju smatra potpunom. Rješenje Komisije je konačno, što znači da protiv njega nema prava žalbe, već se protiv rješenja Komisije stranka može pokrenuti upravni spor kod nadležnog suda.

87. Kako je obezbijedena operativna nezavisnost nadzornog organa?

Komisija za hartije od vrijednosti Republike Crne Gore formirana je u novembru 2000. godine. Komisija je samostalna organizacija Republike Crne Gore, sa svojstvom pravnog lica, osnovana radi uređivanja i nadzora izdavanja hartija od vrijednosti i njihove trgovine, u skladu sa ciljevima i misijom IOSCO. Njena misija je da sprovodi Zakon o hartijama od vrijednosti u cilju zaštite investitora i održavanja fer, poštenog i efikasnog tržišta.

Komisija nema status upravni organ jer se upravnog organa jer se upravni organi uspostavljaju odlukom Vlade. Komisija se od upravnog organa razlikuje i time što joj je Zakonom o hartijama od vrijednosti priznat status pravnog lica i propisano da je „Komisija je organizacija Republike Crne

Gore, sa svojstvom pravnog lica, osnovana radi uređivanja i nadzora izdavanja hartija od vrijednosti i njihove trgovine“(Vidi: član 7 stav 1 Zakona o hartijama od vrijednosti) kao i garantovana samostalnost i nezavisnost Komisije (vidi: član 7 stav 3 Zakona o hartijama od vrijednosti).

Samostalnost i nezavisnost Komisije kao regulatornog organa nije samo garantovana ovom odredbom Zakona o hartijama od vrijednosti, već je sprovedena i drugim zakonskim odredbama i to:

Nezavisnost od političkih uticaja obezbjeđena je propisivanjem:

-da Komisiju imenuje Skupština, kao i da Komisija za svoj rad odgovara Skupštini Republike Crne Gore (Član 11 stav 2 Zakona o hartijama od vrijednosti);

- da član Komisije ne može biti razriješen sa svoje dužnosti iz političkih razloga, jer su razlozi za razrješenje propisani članom 12 stav 2 Zakona o hartijama od vrijednosti koji propisuje taksativno razloge za razrješenje člana Komisije. Član Komisije, prema odredbi ovog člana može biti razriješen ako:

- 1) nesavjesno i neefikasno obavlja funkciju člana Komisije;
- 2) trajno izgubi sposobnost za obavljanje funkcije člana Komisije;
- 3) bude osuđen na bezuslovnu kaznu zatvora ili za djelo koje ga čini nedostojnim za obavljanje funkcije člana Komisije;
- 4) odsustvuje sa tri uzastopne sjednice Komisije bez njenog odobrenja.

- Obezbeđenjem finansijske samostalnosti, jer se Komisija ne finansira kao organi uprave iz budžeta Republike Crne Gore, već se sredstva za rad Komisije ostvaruju se iz:

- a) naknada koje se plaćaju uz podnošenje zahtjeva Komisiji;
- b) naknada koje se plaćaju za registraciju i prenos hartija od vrijednosti kod lica ovlašćenog za registraciju hartija od vrijednosti (Član 19 stav 1 Zakona o hartijama od vrijednosti);

Nezavisnost od uticaja učesnika na tržištu hartija od vrijednosti obezbijedena je propisivanjem da:

- članovi Komisije ne mogu biti:

- 1) lica izabrana, imenovana ili zaposlena u državnim organima;
- 2) članovi organa upravljanja i rukovođenja, izvršni organi i sekretari emitenata hartija od vrijednosti;
- 3) akcionari i zaposleni berze, ovlašćenog učesnika na tržištu hartija od vrijednosti i Centralne Depozitarne Agencije;
- 4) lica koja su međusobno u braku ili u srodstvu u pravoj ili pobočnoj liniji do trećeg stepena (Vidi: član 11 stav 4 Zakona o hartijama od vrijednosti).

- Komisija ima pet članova, pri čemu predsjednik, zamjenik predsjednika i najmanje jedan član Komisije obavljaju svoju funkciju profesionalno i ne mogu se baviti drugim poslom, osim naučnih, istraživačkih i predavačkih aktivnosti (Vidi: član 11 stav 5 Zakona o hartijama od vrijednosti).

Osnovna karakteristika ustanovljenog nadzornog sistema na tržištu hartija od vrijednosti ogleda se u tome što je status Komisije ustanovljen zakonom, tako da Komisija nije zavisna od Vlade

Informacija o strukturi tržišta

88. Koji je broj (prema tipu proizvoda/tržišta):

a) brokera-dilera na regulisanim tržištima;

Na dan 30.06.2009. godine ukupno je 24 ovlaščena učesnika na tržištu hartija od vrijednosti, od čega je 10 sa dozvolom za brokerske poslove i 14 sa dozvolom za brokerske i dilerske poslove.

b) kreditnih institucija koje pružaju investicione usluge;

Na dan 30. 06. 2009. godine dozvolu za obavljanje poslova sa hartijama od vrijednosti imaju dvije banke: INVEST BANKA MONTENEGRO a.d i HYPO ALPE ADRIA BANK a.d.

Na dan 30. 06. 2009. godine šest banaka ima dozvolu za obavljanje kastodi poslova.

c) menadžera portfeljem;

Na dan 30. 06. 2009. godine ima 7 društava za upravljanje investicionim fondovima i 3 društva za upravljanje dobrovoljnim penzionim fondom.

Na dan 30. 06. 2009. godine INVEST BANKA MONTENEGRO a.d ima dozvolu za obavljanje poslova investicionog menadžera.

Svi ovlašćeni učesnici (ukupno 24) imaju dozvolu za obavljanje poslova investicionog savjetnika.

d) preduzeća za kolektivno investiranje (broj preduzeća kao i ukupan iznos aktive kojim se upravlja)

Na dan 30. 06. 2009. godine u Crnoj Gori ima 7 investicionih fondova organizovanih u obliku fondova zajedničkog ulaganja:

Svi investicioni fondovi su zatvoreni investicioni fondovi. U Crnoj Gori nije dozvoljeno formiranje otvorenih investicionih fondova. Svi investicioni fondovi su akcionarska društva sa sjedištem u Crnoj Gori.

Aktiva investicionih fondova prikazana je u donjoj tabeli:

NAZIV	U ZEMLJI		REZIDENTI EU		NEREZIDENTI EU	
	Apsolutni iznos	Procentualni iznos	Apsolutni iznos	Procentualni iznos	Apsolutni iznos	Procentualni iznos
FZU ATLAS MONT	21 003 979.46€	100.00%	0.00€	0.00%	0.00€	0.00%
FZU EUROFOND	89 802 605.48€	88.99%	0.00€	0.00%	11 107 984.96€	11.01%
FZU HLT	39 048 666.32€	93.48%	0.00€	0.00%	2 721 898.07€	6.52%
FZU MIG	22 897 224.82€	96.33%	0.00€	0.00%	872 555.18€	3.67%
FZU MONETA	34 631 212.93€	97.62%	0.00€	0.00%	844 723.03€	2.38%
FZU TREND	55 094 631.21€	100.00%	0.00€	0.00%	0.00€	0.00%

09 Finansijske usluge

FZU WESTERN BALKAN	393 826.60€	14.50%	0.00€	0.00%	2 321 430.21€	85.50%
--------------------	-------------	--------	-------	-------	---------------	--------

Izvor: Komisija za hartije od vrijednosti

i) ukupno, od čega:

Odgovor dat u nastavku.

ii) domaći

Naziv Fonda	Apsolutni iznos	Procentualni iznos
FZU Atlas Mont	21 003 979.46€	100.00%
FZU Eurofond	89 802 605.48€	88.99%
FZU HLT	39 048 666.32€	93.48%
FZU Mig	22 897 224.82€	96.33%
FZU Moneta	34 631 212.93€	97.62%
FZU Trend	55 094 631.21€	100.00%
FZU Western Balkan	393 826.60€	14.50%

iii) nerezidentni iz EU;

Naziv Fonda	Apsolutni iznos	Procentualni iznos
FZU Atlas Mont	0.00€	0.00%
FZU Eurofond	0.00€	0.00%
FZU HLT	0.00€	0.00%
FZU Mig	0.00€	0.00%
FZU Moneta	0.00€	0.00%
FZU Trend	0.00€	0.00%
FZU Western Balkan	0.00€	0.00%

iv) nerezidentni izvan EU

Naziv Fonda	Apsolutni iznos	Procentualni iznos
FZU Atlas Mont	0.00€	0.00%
FZU Eurofond	11 107 984.96€	11.01%
FZU HLT	2 721 898.07€	6.52%
FZU Mig	872 555.18€	3.67%
FZU Moneta	844 723.03€	2.38%
FZU Trend	0.00€	0.00%
FZU Western Balkan	2 321 430.21€	85.50%

Aneksi:

Aneks 34 - Zakon o zaštiti depozita, 10

Aneks 35 - Pravilnik o ograničenjima deponovanja i ulaganja sredstava tehničkih rezervi i sredstava garantne rezerve društva za osiguranje, 34

Aneks 36 - Godišnji izvještaj o stanju na tržištu kapitala i radu Komisije za hartije od vrijednosti Crne Gore za 2008. godinu, 44

Aneks 37 - Izvještaj o tržištu osiguranja u Crnoj Gori, Izvještaj za 2008. godinu, 27